

Priročnik za presojo vplivov na krajino v okviru postopkov PVO

Ljubljana, november 2022

arrs

JAVNA AGENCIJA ZA RAZISKOVALNO DEJAVNOST
REPUBLIKE SLOVENIJE

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA OKOLJE IN PROSTOR

Naslov projekta

Metodologija presoje vplivov na krajino v okviru postopkov PVO

Izdelovalec

Oddelek za krajinsko arhitekturo, Biotehniška fakulteta, Univerza v Ljubljani

dr. Tadej Bevk (vodja projekta)

prof. dr. Mojca Golobič

doc. dr. Nadja Penko Seidl

Barbara Kostanjšek

Konzultanta

dr. Aleš Mlakar

mag. Ina Šuklje Erjavec

Naročnik

Agencija za raziskovalno dejavnost RS

Ministrstvo za okolje in prostor

Kazalo

POJMOVNIK	1
UVOD	3
OZADJE IN NAMEN	3
KRAJINA KOT DEL OKOLJA	3
STRATEŠKE IN PROJEKTNE PRESOJE	4
PRISTOP IN METODE IZDELAVE PRIPOROČIL	4
STRUKTURA IN UPORABA PRIROČNIKA	5
IZHODIŠČA	7
KRAJINA KOT PREDMET NAČRTOVANJA, VARSTVA IN UPRAVLJANJA	7
KRAJINA	7
OPISOVANJE KRAJINE	8
VREDNOTENJE KRAJINE	12
VPLIVI NA KRAJINO	15
VREDNOTENJE (SPREJEMLJIVOSTI) VPLIVOV	16
VARIANTE IN OPTIMIZACIJE POSEGOV	21
SISTEM NAČRTOVANJA, VARSTVA IN UPRAVLJANJA KRAJINE	23
ANALIZA STROKOVNE LITERATURE IN PRAKSE OBRAVNAVE KRAJINE V POSTOPKIH PRESOJ VPLIVOV NA OKOLJE	32
PREGLED TUJIH USMERITEV IN NAVODIL ZA PRESOJANJE VPLIVOV NA KRAJINO	32
PREGLED ZNANSTVENE LITERATURE S PODROČJA PRESOJANJA VPLIVOV NA KRAJINO	35
ORIS GLAVNIH KORAKOV METODOLOGIJ PRESOJ	37
OBMOČJE VPLIVA IN POMEN KONTEKSTA	38
DOLOČANJE POMENA SPREMEMB	40
SIMULACIJE POSEGOV	41
PREGLED OBRAVNAVE KRAJINE V POROČILIH O PRESOJI VPLIVOV NA OKOLJE	42
INTERVJUJI Z IZDELOVALCI PRESOJ VPLIVOV NA OKOLJE	43
PRIPOROČILA ZA PRESOJO VPLIVOV NA KRAJINO	44
STRUKTURA IN UPORABA PRIPOROČIL	44
DOLOČANJE IZHODIŠČ, VSEBINJENJE IN IZBOR METOD	48
VRSTA IN ZNAČILNOSTI POSEGA	52
OBSTOJEČE STANJE OKOLJA	54

MOŽNI VPLIVI POSEGA	62
UKREPI ZA PREPREČITEV, ZMANJŠANJE ALI ODPRAVO NEGATIVNIH VPLIVOV POSEGA NA KRAJINO	69
DOLOČITEV OBMOČJA POMEMBNEGA VPLIVA	73
SPREMLJANJE STANJA	74
SEZNAM VIROV	76
ZAKONODAJA	76
LITERATURA	76
PRILOGE	
Seznam priporočenih strokovnih podlag in podatkovnih zbirk	81
Možni vplivi po tipih posegov za katere je obvezna presoja vplivov na okolje	83

Pojmovnik

Krajina – območje, kot ga zaznavajo ljudje in katerega značilnosti so plod delovanja in medsebojnega vplivanja naravnih in/ali človeških dejavnikov (Svet Evrope, 2000).

Značaj krajine – Značaj krajine je značilen preplet krajinskih prvin, značilnosti in vzorcev, po katerih je posamezno območje prepoznavno in se razlikuje od drugega. Značaj krajine poleg njenih fizičnih značilnosti oblikujejo tudi pomeni in predstave o teh območjih in je najbolj kompleksna lastnost/atribut krajine.

Krajinska prvina – najmanjši gradnik krajine, posamezna sestavina, ki ga je mogoče prostorsko zamejiti (drevo, živica, melioracijski jarek, suhozid, kozolec).

Krajinska značilnost - lastnost krajine, ki opredeljuje njen značaj, na primer relief, površinski pokrov, raba tal, skalovitost, vodnatost itd. značilnosti.

Krajinski vzorec – je kombinacija krajinskih značilnosti in krajinskih prvin. Isti tip krajinskega vzorca se lahko v krajini pojavi večkrat.

Družbena korist krajine – funkcije krajine, ki izhajajo iz njenih značilnosti, prvin, vzorcev, itd. in povečujejo kakovost bivanja ter ekološki in gospodarski pomen.

Krajinska območja s prepoznavnimi značilnostmi – območja, ki so zaradi značilnosti krajinske zgradbe in njenih simbolnih pomenov prepoznavna ter reprezentativna za državo (SPRS 2004).

Prepoznavnost krajine – so tipične in posebne značilnosti krajinske zgradbe in njenih simbolnih pomenov, po katerih je neko krajinsko območje mogoče prepoznati (Urbanistični terminološki slovar, 2016).

Identiteta krajine – je osnovana na njenih fizičnih značilnostih oz. lastnostih, po katerih se krajine med seboj razlikujejo in po katerih so prepoznavne (prirejeno po Stobelaar in Pedroli, 2011).

Izjemne krajine - naravne ali kulturne krajine, ki izkazujejo visoko prizoriščno vrednost kot odraz svojevrstne zgradbe, praviloma z navzočnostjo ene ali več naslednjih sestavin: edinstvene rabe tal, visok delež izjemnih naravnih prvin in/ali posebnega naselbinskega vzorca.

Vidna podoba krajine – je zgradba krajine, ki jo je možno zaznati s pogledom.

Miselna podoba krajine – je asociativna vrednost, ki jo ob zaznavi fizične krajine povezujemo z njo (simboli, pomeni, prepoznavnost, vrednote itd.).

Vidna privlačnost prostora - prostoru ali sestavini prostora pripisana značilnost, ki je neposredno povezana s prijetnostjo kot želeno značilnostjo posameznega prizorišča (Uredba o prostorskem redu Slovenije, 2004 in dopolnitve).

Vidno razvrednotenje prostora - poslabšanje podobe kakovostnih prostorskih struktur z izstopajoče neskladnimi, tudi pomensko manj sprejemljivimi objekti in prostorskimi ureditvami (Uredba o prostorskem redu Slovenije, 2004 in dopolnitve).

Kakovostne prostorske strukture - skladni sestavi naravnih in ustvarjenih sestavin prostora, zlasti pomembni za identiteto in prepoznavno vrednost prostora, ki tvorijo značilne oblike ali vzorce v prostoru, na primer značilne vedute naselij ali posameznih objektov, značilne kulturne krajine ali poselitvene vzorce (Uredba o prostorskem redu Slovenije, 2004 in dopolnitve).

Strukturna urejenost prostora - obsega značilne smeri in oblikovno členjenost prostora, prostorske poudarke, vedute oziroma kvalitetne poglede ali razmerja med rabami prostora (Uredba o prostorskem redu Slovenije, 2004 in dopolnitve).

Zgradba krajine - fizična prostorska strukturiranost krajine, ki izhaja iz prostorskih razmerij med prvinami, značilnostmi in vzorci ter kompozicije, strukture, prostorskega reda, pestrosti, enovitosti ipd., ki jih ta razmerja ustvarjajo.

Pomen krajine – zaznave, asociacije, simbolni pomeni in vrednote, ki jih je možno razbrati iz fizičnih lastnosti krajine.

Razvoj krajine - preurejanje, obnavljanje ali ohranjanje prostorskih razmerij v krajini zaradi umeščanja novih ali posodabljanja obstoječih dejavnosti z upoštevanjem zatečenih naravnih in kulturnih značilnosti v krajini (Odlok o SPRS 2004).

Načrtovanje krajine - odločno, v prihodnost usmerjeno delovanje za izboljšanje in obnavljanje krajine (Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije o krajini, Ur. l. RS – Mednarodne pogodbe, št. 26/99).

Upravljanje krajine - trajnostno delovanje, ki zagotavlja redno vzdrževanje krajine in usmerjanje ter usklajevanje sprememb, ki jih prinašajo družbeni, gospodarski in okoljski procesi (Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije o krajini, Ur. l. RS – Mednarodne pogodbe, št. 26/99).

Varstvo krajine - ohranjanje in vzdrževanje pomembnih ali značilnih lastnosti krajine, ki izhajajo iz njenih naravnih značilnosti in/ali človekove dejavnosti (Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije o krajini, Ur. l. RS – Mednarodne pogodbe, št. 26/99).

Uvod

Ozadje in namen

Varstvo okolja je ena glavnih nalog države. Po Ustavi RS (Ur. l. RS št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99, 75/16 – UZ70a in 92/21 – UZ62a) država skrbi za zdravo življenjsko okolje ter za ohranjanje naravne in kulturne dediščine. Temeljni področni zakon za okolje je Zakon o varstvu okolja (ZVO-2, Ur. l. RS št. 44/22), ki v slovenski pravni red med drugim prenaša tudi Direktivo 2011/92/EU Evropskega Parlamenta in Sveta iz dne 13. decembra 2011 o presoji vplivov nekaterih javnih in zasebnih projektov na okolje (v nadaljevanju Direktiva). Namen presoje vplivov na okolje je preventivno varstveno delovanje pri poseganju v prostor, kar pomeni preveriti sprejemljivost predvidenih vplivov in, kjer je to mogoče, predlagati izboljšave posega. Presoja vplivov se smiselno in vsebinsko lahko izvaja skozi celotno načrtovanje in prispeva k optimizaciji posega, obenem pa je to tudi svoj upravni postopek, ki ga določa Zakon o varstvu okolja.

Presoje vplivov na okolje poleg Zakona o varstvu okolja urejajo še podzakonski akti, kot sta Uredba o vsebini poročila o vplivih nameravanega posega na okolje in načinu njegove priprave (Ur. l. RS št. 36/09, 40/17 in 44/22 – ZVO-2; v nadaljevanju Uredba o vsebini PVO) in Uredba o posegih v okolje, za katere je treba izvesti presojo vplivov na okolje (51/14, 57/15, 26/17, 105/20 in 44/22 – ZVO-2; v nadaljevanju Uredba o posegih za PVO). V postopku presoje vplivov na okolje, za katerega je pristojen Sektor za okoljske presoje na ministrstvu, pristojnem za okolje, se izdelava poročilo o vplivih nameravanega posega na okolje, katerega namen je zagotovitev podatkov, potrebnih za presojo vplivov posega na okolje, tako glede na vrsto in lastnosti nameravanega posega kot glede na lastnosti in značilnosti okolja, ki bi lahko bili zaradi vplivov posega prizadeti. Vsebina poročila so opis in analiza nameravanega posega v okolje v času njegove izvedbe, trajanja, razgradnje in prenehanja, ter ugotovitev in ocena neposrednih in posrednih pomembnih vplivov posega na dejavnike okolja, med katerimi je tudi krajina. Poročilo o vplivih na okolje je podlaga za izdajo okoljevarstvenega soglasja za načrtovani poseg.

Na podlagi ugotovitev, da je krajina v postopkih presoje vplivov na okolje pogosto obravnavana pomanjkljivo, je Ministrstvo za okolje in prostor v okviru Javnega razpisa za izbiro raziskovalnih projektov Ciljnega raziskovalnega programa CRP 2021 razpisalo nalogo Metodologija presoje vplivov na krajino v okviru postopkov PVO. Namen naloge je priprava priporočil za presojo vplivov na krajino, ki bodo v pomoč tako pripravljavcem presoj kot instituciji, pristojni za krajino v postopku PVO (nosilec urejanja prostora za področje krajina, ki ga določi vlada). Čeprav so priporočila pripravljena za postopek PVO, jih je možno s smiselnimi prilagoditvami uporabljati tudi v CPVO.

Krajina kot del okolja

V presojah vplivov na okolje je to določeno kot sestavljanka različnih *dejavnikov* okolja – glede na Uredbo o vsebini PVO so to prebivalstvo in zdravje ljudi, biotska raznovrstnost in naravne vrednote, zemljišča, tla, voda, zrak, podnebje, materialne dobrine, kulturna dediščina in krajina. Razlogi za delitev okolja na posamezne dele v okviru PVO so tako vsebinski, saj je na tak način lažje in bolj pregledno identificirati vplive posega, kakor tudi formalni, saj so pristojnosti služb razdeljene glede na vsebino. Po drugi strani pa se s takim pristopom lahko izgublja celovitost obravnave ter razumevanje medsebojne povezanosti delov okolja. To je lahko še posebej izrazito pri obravnavi krajine, ki je prostorsko-zaznavni preplet različnih naravnih in ustvarjenih lastnosti. Že izhodiščno vprašanje za pripravo priporočil za presojo vplivov na krajino torej mora biti vprašanje odnosa med krajino in ostalimi deli okolja. Sledeč opredelitvi krajine kot območja, kakor ga zaznavamo ljudje in katerega značilnosti so rezultat delovanja in

medsebojnega vplivanja naravnih in človekovih dejavnikov (Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije o krajini, MEKK; Ur. l. RS – mednarodne pogodbe št. 26/99), so lahko prav vsi dejavniki, kot jih določa Uredba, tudi sestavni del krajine. Krajina kot preplet dejavnikov je torej horizontalna vsebina in kot taka priročen koncept za skupno presojo vplivov, ugotavljanje njihovega sinergijskega delovanja in tudi iskanje možnosti za odpravljanje ali zmanjševanje vplivov. Vendar je v sklopu trenutno veljavne Uredbe o vsebini PVO takšno razumevanje preširoko in neoperativno. V nadaljevanju so tako, kljub izhodiščnemu razumevanju krajine kot širokega koncepta, ki naj ga prevzamejo tudi pripravljavci poročil o vplivih na okolje, vidiki vplivov na krajino zoženi predvsem na tiste vsebine, ki jih drugi deli okolja po Uredbi o vsebini PVO ne zajamejo. To so zgradba, pomen in družbene koristi krajine.

Deli okolja se med seboj razlikujejo, zato so tudi metode za ugotavljanje vplivov posega nanje in posledično ukrepi varstva različni. Za nekatere dele okolja so že pripravljena priporočila in navodila za njihovo obravnavo (npr. Presoja vplivov na kulturno dediščino, Jug in sod., 2019; Navodilo izdelovalcem poročila o vplivih na okolje za obravnavo vidika podnebnih sprememb, MOP, 2020; Priporočila izdelovalcem poročil o vplivih na okolje – ocena vpliva posega na onesnaženost z delci PM10, MOP, 2019). Priporočila, izdelana v sklopu te naloge, sledijo tej praksi.

Strateške in projektne presoje

Tako evropski kot slovenski predpisi ločijo dva postopka preventivnega preverjanja vplivov: strateško presojo oziroma celovito presojo vplivov na okolje (CPVO) in projektno presojo oziroma presojo vplivov na okolje (PVO). Razlika med njima je praviloma v ravni obravnave in podrobnosti presoje ter možnostmi za odpravo ali zmanjševanje vplivov. Te so v okviru CPVO prednostno usmerjene v iskanje in izboljšavo konceptov in ukrepov (programov, planov) ter položaja v prostoru, če gre za prostorske ureditve, v okviru PVO pa v tehnološke in oblikovalske izboljšave. Strateške presoje se izvajajo za plane in programe, ki bodo verjetno vplivali na okolje, vključno s plani, ki se nanašajo na določanje rabe prostora in/ali umeščanje posameznih prostorskih ureditev v prostor, ukvarjajo pa se, vsaj glede na sodobne trende, s širšimi okoljskimi, družbenimi in ekonomskimi vplivi. Medtem se projektne presoje izvajajo za konkretnejše posege na podrobnejših ravneh načrtovanja, ki bodo verjetno vplivali na okolje glede na Uredbo o posegih za PVO.

Kljub temu, da se ta priporočila nanašajo na postopke projektne presoje vplivov na okolje, je treba opozoriti, da celovite presoje vplivov na okolje nudijo bistveno pomembnejše možnosti za optimizacijo poseganja v krajino in zmanjševanje vplivov. V teh fazah odločanja je odprtih več možnosti za iskanje najustreznejših lokacij za (tipe) posegov, ki bodo povzročili čim manj vplivov, kar je tudi bistvo preventivnega delovanja – varstvenega načrtovanja. Kljub temu, da bodo nekatera izhodišča iz teh priporočil verjetno uporabna tudi za celovito presojo vplivov na okolje, bi bilo v prihodnje smiselno pripraviti namenska priporočila tudi za ta postopek.

V presoji, na katero se nanašajo ta priporočila, je za konkreten poseg že določena lokacija. Podrobnosti posega so večinoma znane do te mere, da si je možno dobro predstaviti pojavnost in delovanje po različnih fazah (izvedba, delovanje, odstranitev). Naloga presoje vplivov na krajino je preveriti skladnost pojavnosti posega in funkcioniranja z (želenimi) kakovostmi krajine in predlagati izboljšave, kjer je to možno.

Pristop in metode izdelave priporočil

Priporočila so bila pripravljena v dveh fazah. Prva, analitična faza je bila namenjena pregledu različnih virov in oceni trenutnega stanja obravnave krajine v presojah vplivov na okolje ter pripravi koncepta metodologije. Druga faza je bila namenjena pripravi priporočil.

V analitični fazi je bil pregledan mednarodni in državni pravni okvir, ki ureja presoje vplivov na okolje (vključno z obstoječimi navodili za presojo vplivov na druge dele okolja) in urejanje krajine, predvsem z namenom opredelitve ciljev za krajino, ki jih morajo presoje upoštevati. Ugotovitvam o urejanju krajine je dodan pregled sistemskih in metodoloških strokovnih študij, ki naslavljajo ugotavljanje stanja in vrednotenje krajin Slovenije. Tuji zgledi so prikazani v pregledu dobre prakse obstoječih priporočil za presojo vplivov na krajino. Opravljen je bil tudi pregled znanstvene literature o presojah vplivov na krajino, v katerem so opredeljeni nekateri ključni koncepti v presojah in standardne metode oz. orodja, ki se v njih uporabljajo.

Oceno prakse obravnave krajine v presojah vplivov na okolje smo izvedli z vpogledom v že izdelana poročila o presoji vplivov na okolje. Izbor poročil za pregled smo opravili tako, da smo vanj vključili različne tipe posegov. V pregledu poročil smo se osredotočili predvsem na način opisovanja stanja krajine, opredelitev ciljev in vsebinjenje, metode ugotavljanja sprememb in vplivov ter omilitvene ukrepe. Za pridobitev dodatnih informacij smo izvedli še intervjuje z izdelovalci presoj.

Na podlagi ugotovitev analize smo oblikovali strukturo priporočil in koncept metodologije za presojo vplivov na krajino. Rezultati posameznih faz so bile javno predstavljene na delavnicah.

Struktura in uporaba priročnika

Bralec naj priročnik razume kot pripomoček pri snovanju in izvedbi presoje vplivov posega na krajino. Vplivi posega vselej izhajajo iz enkratne kombinacije lastnosti krajine in posega, zato v priročniku ni možno podati natančnih navodil za izvedbo presoje, temveč le bolj ali manj podrobna priporočila, ki jih je treba prilagoditi konkretnemu primeru.

Priročnik je sestavljen iz dveh delov. V prvem delu so predstavljene ugotovitve analitične faze in vsebinska izhodišča obravnave vplivov na krajino, pri čemer izhajamo iz krajine kot okoljske sestavine, na katero bo vplival poseg. Predstavljena je širina koncepta *krajina*, ki v prvi vrsti služi seznanitvi uporabnika priročnika z naborom možnih vidikov vplivov na krajino, posledično tudi z načinom opisovanja in vrednotenja krajine. Opredeljeni in razloženi so nekateri pomembni pojmi, saj terminologija na tem področju ni poenotena in je pogosto rabljena nedosledno. V izhodiščih je predstavljen tudi (pravni) sistem urejanja krajine. To poglavje povzema bistvene dokumente, ki se nanašajo na krajino, predvsem z vidika opredeljevanja načel, ciljev in pravil poseganja v krajino. V pregled so vključeni tudi prostorski akti in drugi dokumenti z vsebinami o krajini, ki so uporabni v presojah vplivov na okolje.

V drugem delu so podana konkretna priporočila za izvedbo presoje vplivov posega na krajino. Struktura tega dela sledi predpisani vsebini poročila o vplivih na okolje (Uredba o vsebini PVO), z dodatkom o priporočilih za izvedbo predhodnega postopka in vsebinjenja oziroma določanja izhodišč. Ta korak tuji zgledi navajajo kot najpomembnejšega, v naši praksi pa je pogosto zanemaren ali opravljen pomanjkljivo, tudi zaradi pomanjkanja njegove opredelitve v Uredbi o vsebini PVO. Prilagajanje metode presoje vplivov konkretnemu posegu je še posebej pomembno pri kompleksnih pojavih kot je krajina, saj se je na ta način možno osredotočiti na bistvene vidike ter temu primerno izbrati in prilagoditi pristope in orodja. Drugi del dopolnjuje tudi priloga Seznam priporočenih strokovnih podlag in podatkovnih zbirk, ki so lahko v pomoč izdelovalcem presoj.

Poleg izdelovalcev presoj vplivov na krajino je priročnik uporaben tudi za naročnike in predstavnike institucije, ki je v postopku PVO pristojna za krajino (ministrstvo, pristojno za okolje oz. nosilec urejanja prostora (NUP) za krajino, ki ga določi vlada). Iz pregleda dosedanje prakse izhaja, da obravnava krajine v poročilih o vplivih na okolje pogosto ni ustrezna ali dovolj natančna, s čimer se onemogoča ustvarjanje dobre prakse in zagotavljanje kakovosti presoj s tega področja. Končen namen priporočil je tako dvigniti raven kakovosti ugotavljanja vplivov na krajino, kar pa bo

morala zagotoviti pristojna institucija z njihovo dosledno implementacijo in zagotavljanjem prenosa ugotovitev presoje vplivov na krajino v okoljevarstvena dovoljenja.

Na koncu je treba opozoriti še, da gre za prvo različico teh priporočil, ki jih je smiselno periodično posodabljeni zaradi razvoja prakse, povratnih informacij, ki bodo na voljo po nekem obdobju uporabe priporočil, in sprememb zakonodaje ter dopolnjevati s primeri dobre prakse.

Izhodišča

Krajina kot predmet načrtovanja, varstva in upravljanja

Krajina

Krajina je kompleksna in večpomenska. Je odraz naravnih dejavnikov določenega območja (podnebje, kamnine, tla, vode, živlastvo in rastlinstvo, itd.) in različnih stopenj človekovega preoblikovanja. Poleg fizičnih lastnosti zajema tudi zaznavanje – družbeno in posameznikovo identiteto, simbolne pomene, prizadevanja in želje. Krajina ni le podeželski (obdelovan, kultiviran) prostor, temveč tudi druga območja z različno intenziteto človekovega delovanja - od naravno zelo ohranjenih do urbanih, pozidanih, industrijskih območij. Prav tako pojem krajina ne označuje le posebnih in privlačnih prizorišč, temveč tudi vsakdanja in razvrednotena območja. Obenem je krajina vir za številne dejavnosti, kot so kmetijstvo, turizem, rekreacija in bivanje. Geograf Donald Meinig (1979) je v pojmovanju krajine razbral vsaj deset možnih tipov opredelitve: krajina kot narava, habitat/bivališče, umetna tvorba, sistem, problem, materialna vrednost, ideologija, zgodovina, estetika in kraj.

Ker krajino določajo tako naravni kot človekovi dejavniki, ki so oboji dinamični in spremenljivi, se tudi krajina spreminja. Krajine zato ni možno konservirati, rezervatno varstvo je lahko učinkovito le na omejenem prostorskem obsegu. Glavni ukrep za varovanje in doseganje kakovostnih krajin je zato učinkovito, strokovno in celovito načrtovanje in upravljanje, ki upošteva tako razvojne kot varstvene vidike. Spremembe krajine je treba usmerjati na način, da se ohranjajo obstoječe in razvijajo nove kakovosti.

Zaradi neprestanega spreminjanja in negotovosti, ki jo to prinese, je krajino treba urejati strateško in dolgoročno, na osnovi zastavljenih ciljev kakovosti krajine oziroma določenega zelenega stanja krajine. Cilji hkrati služijo presojanju sprememb krajine (npr. posegov). Spremembe, ki škodujejo doseganju ciljev, je treba preprečiti, jim poiskati alternative ali jih izboljšati. Cilji se določijo na podlagi obstoječih kakovosti krajine in zelenega stanja v prihodnje ob upoštevanju trendov, pritiskov, možnosti in omejitev.

K omenjenim aktivnostim države pogodbenice zavezuje Evropska konvencija o krajini (MEKK; Ur. l. RS – mednarodne pogodbe št. 19/03). Določa, da morajo pogodbenice svoje krajine opisati in ovrednotiti, zanje določiti cilje kakovosti krajine (zeleno stanje) in jih dosegati z načrtovanjem, varstvom in upravljanjem krajine. Načrtovanje pomeni odločno, v prihodnost usmerjeno delovanje, zato da izboljšamo in obnavljamo krajine. Upravljanje pomeni trajnostno delovanje, ki zagotavlja redno vzdrževanje krajine in usmerjanje ter usklajevanje sprememb, ki jih prinašajo družbeni, gospodarski in okoljski procesi. Varstvo predstavljajo ukrepi za ohranjanje in vzdrževanje pomembnih ali značilnih lastnosti krajine, ki izhajajo iz njenih naravnih značilnosti in/ali človekove dejavnosti.

Čeprav so presoje vplivov na okolje relativno nizko v hierarhiji odločanja o spremembah krajine, je opisano kompleksno razumevanje krajine pomembno za številne korake v izdelavi presoje, od morebitnega predhodnega postopka, določanja izhodišč, opredelitev možnih vplivov, izbora metod in meril, opisa stanja, sprememb in vplivov ter na koncu pri odločanju o sprejemljivosti posega. Kompleksnost obenem lahko predstavlja zagato pri opisovanju in vrednotenju krajine v presojah vplivov na okolje, saj se morajo te osredotočiti na bistvena vprašanja za konkreten poseg.

Opisovanje krajine

Opisovanje in vrednotenje krajine sta dva od ukrepov, ki jih predpisuje Evropska konvencija o krajini. Na podlagi prepoznavanja in vrednotenja krajin se zanje določi cilje kakovosti krajine (želeno stanje) ter ukrepi varstva, upravljanja in načrtovanja, med katerimi so tudi presoje vplivov na okolje. Prepoznavanje vključuje tako opis in analizo lastnosti krajine, kot tudi analizo pritiskov in obremenitev, ki jih spreminjajo.

Opisovanje in vrednotenje krajine sta zaporedni in konceptualno ločeni opravili. Opisovanje vselej teži k objektivnosti, saj gre za opis in popis dejstev v prostoru. To niso le fizične strukture krajine, temveč opis vključuje tudi družbene koristi in zaznave/pomene krajine, ki jih je možno razbrati iz same krajine ali drugih virov. K opisu stanja sodi tudi ugotavljanje verjetnega razvoja, ki sicer še ni dejstvo, a se da o njem z več ali manj negotovosti sklepati na podlagi preteklih sprememb, trendov, ugotavljanjem glavnih pritiskov in gonilnih sil ter iz planskih dokumentov.

Opisi krajine so lahko za določene namene pripravljene tudi v naprej, a so po navadi presplošni za neposredno uporabo v presoji vplivov na okolje (npr. Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji, Marušič in sod., 1998). Takšni opisi predstavljajo dobro izhodišče za pripravo podrobnejšega opisa krajine, osredotočenega na območje konkretne presoje. Možni izhodiščni viri opisov krajine so navedeni v prilogi Seznam priporočenih strokovnih podlag in podatkovnih zbirk.

Glavni namen presoje vplivov na krajino je zagotoviti, da načrtovani poseg ohranja ali izboljšuje kakovost krajine. Opis krajine, s katerim določimo izhodiščno stanje in verjetni razvoj krajine (referenčno stanje za presojo), je zato pomemben korak v presoji vplivov na okolje, saj nam omogoči opredelitev teh kakovosti. Obenem je opis krajine prvi korak k uokvirjanju obravnave krajine znotraj konkretnega postopka in definira obseg njene obravnave (v prostorskem in vsebinskem smislu). Pri določanju obsega gre sicer za do neke mere ciklični postopek, saj vsebinska in prostorska opredelitev opisa izhajata iz interakcije med lastnostmi krajine in lastnostmi posega, za kar pa že moramo poznati lastnosti krajine. V opisu stanja je smiselno več pozornosti nameniti ključnim lastnostim, to je tistim, ki bodo bolj spremenjene ali izpostavljene, pri čemer je treba izhajati iz kompleksnega razumevanja krajine. Tako opredeljene in opisane lastnosti krajine je smiselno opisati tudi s kazalniki¹ stanja in/ali sprememb (v primeru opisovanja trendov in spreminjanja krajine). Za sistematični pristop k opisovanju krajine, ki omogoča oblikovanje meril in kazalnikov, je opis smiselno strukturirati po posameznih lastnostih krajine, ki si sledijo od osnovnejših do kompleksnejših – krajinske značilnosti, krajinske prvine, krajinski vzorci, značaj krajine in spremembe krajine.

Krajinska značilnost je lastnost, ki se praviloma zvezno spreminja (relief, skalovitost, vodnatost ipd.), lahko pa nastopa v obliki entitet, ki jim je možno opredeliti meje (npr. površinski pokrov, raba) in opredeljujejo značaj krajine.

Slika 1: Ponazoritev krajinskih značilnosti v skici - ravninski relief (levo), površinski pokrov (sredina), raba tal - preplet njiv in travnikov (desno)

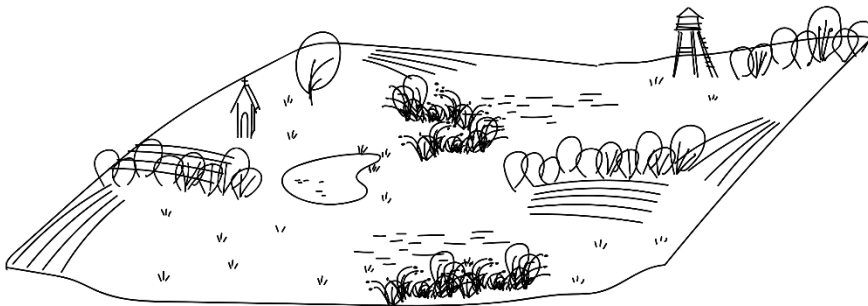
¹ Kazalniki so podatki, ki kažejo opisujejo stanje ali spremembo nečesa. V nekaterih gradivih se kot sinonim uporablja indikator ali kazalec. V tem priročniku je pojem kazalnik vedno uporabljen v splošnem, prej navedenem pomenu in se ne navezuje na konkretne kazalnike, ki se uporabljajo v ustaljenih metodah spremljanja okolja (npr. ARSO, SPRS). Kazalnike je treba prilagoditi namenu uporabe (vrednotenja).

Krajinske prvine so posamezni elementi v krajini, ki v kombinaciji z ostalimi prvinami krajine ustvarjajo krajinske značilnosti in na višji ravni krajinske vzorce in tako delujejo krajnotvorno oz. prispevajo k značaju krajine. Lahko so točkovne (posamezno drevo ali manjša gruča, kapelica, balvan ipd.), linijske (pot, suhozid, vodotok ipd.) ali ploskovne (jezero, travnik, tlakovana površina ipd.). Prvine je možno kartirati, prešteti, razvrstiti ipd.

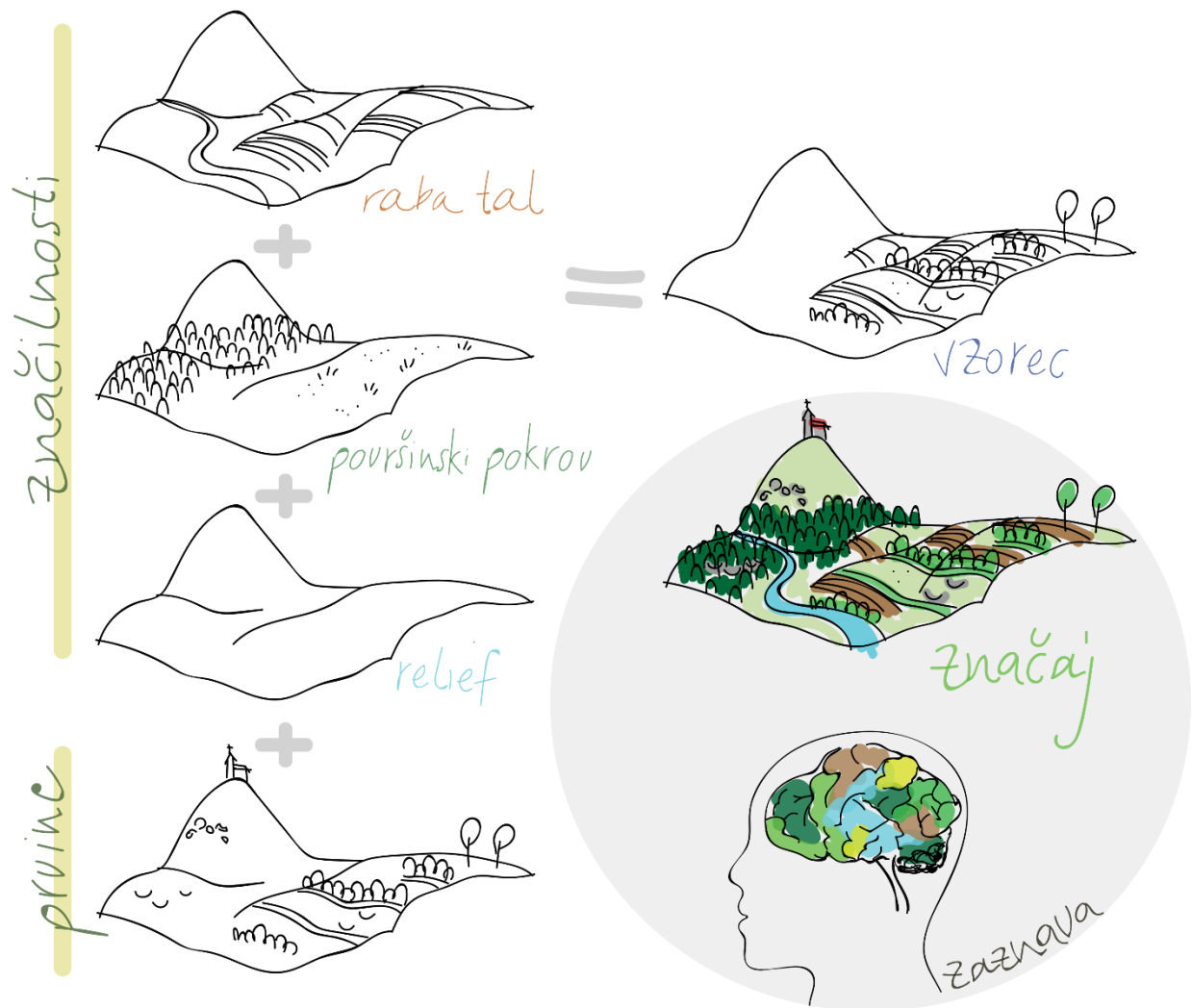
Slika 2: Ponazoritev primerov krajinskih prvin v skici: posamezno drevo, obvodna vegetacija, mejica, lokalno zamočvirjenje, kal, lovska preža, kapelica.

Krajinski vzorec je kombinacija krajinskih značilnosti, na primer reliefa, površinskega pokrova in krajinskih prvin, na primer suhozidov, živic, posameznih dreves, itd. Isti krajinski vzorec se lahko v krajini pojavi večkrat.

Slika 3: Ponazoritev krajinskega vzorca kot kombinacije krajinskih značilnosti in krajinskih prvin.

Značaj krajine je značilen preplet krajinskih vzorcev, po katerih je posamezno območje razpoznavno in se razlikuje od drugih območij. Značaj krajine poleg njenih fizičnih značilnosti sooblikujejo tudi raba, funkcije, vidna podoba, pomeni in predstave o teh območjih in je najbolj kompleksna lastnost, ki jo pripisujemo krajinam, saj gre za prostorsko, doživljajsko in funkcionalno celoto. Sestavni del značaja krajine so tudi simbolne, pomenske in vrednostne asociacije, kot so prepoznavnost, izjemnost (glej poglavje o vrednotenju krajine) in identiteta. Asociacije kot del značaja krajine s skupnim izrazom imenujemo miselna podoba krajine, ki se oblikuje ob zaznavanju.

Slika 4: Odnos med krajinskimi značilnostmi, prvini, vzorci in značajem krajine.

Nekatere krajinske prvine, značilnosti in vzorci predstavljajo možnosti in omejitve za rabo krajine, nekatere pa so rezultat teh rab. Zato je v opis krajin treba zajeti tudi *način rabe krajine in njene funkcije* oziroma njene *družbene koristi*. Te zajemajo vse interakcije s krajino kot pojavom, ki omogoča prostor za človekove aktivnosti, prispeva k fizičnemu in duševnemu zdravju, bogati kulturo in znanost družbe ter zagotavlja povezanost prostora in odpornost na motnje. Zagotavljanje teh koristi je neposredno povezano s fizičnimi strukturami v krajini. Za to, da so družbene koristi ljudem na razpolago, je nujna prisotnost, dostopnost in ohranjenost kakovosti krajin, iz katerih izhajajo. Ključne družbene koristi so povzete v spodnji preglednici, v opisu krajine pa se je smiselno posvetiti predvsem rabam, funkcijam in koristim, na katere bo poseg verjetno imel neposreden ali posreden vpliv.

Preglednica 1: Klasifikacija družbenih koristi krajine in koncepti, iz katerih so povzete (prirejeno po Vallés-Planells in sod., 2014)

Skupina družbenih koristi	Družbena korist	Definicija družbene koristi
Uravnavanje prostorske strukture in procesov	Zagotavljanje povezljivosti in dostopnosti prostora	Omogočanje ekološke, vizualne ali funkcionalne povezanosti med različnimi območji, zagotavljanje nemotenega gibanja ljudi in dostopanja do aktivnosti
	Blaženje motenj in odpornost prostora	Razmejitev nezdružljivih rab in ublažitve motenj z ekološkega ali zaznavnega vidika, odpornost na motnje in podnebne spremembe, predvsem v obliki na naravi temelječih rešitev (ang. <i>nature based solutions</i>)
Človekova aktivnost, zdravje in počutje	Fizično zdravje in telesne aktivnosti	Možnosti za fizične aktivnosti na prostem, hoja, izvajanje telesne aktivnosti na prostem, vrtnarjenje in podobno, zagotavljanje prostora za igro otrok
	Duševno zdravje in pasivno preživljanje prostega časa	Možnosti za sprostitev, pobeg od stresa, zadostitev potrebe po miru, uživanje v privlačnih pogledih, opazovanja rastlinstva, živalstva, kulturne in naravne dediščine
	Zagotavljanje prostora za bivanje, delo in druženje	Zagotavljanje prostora za bivanje, zagotavljanje odprtih prostorov ali urbaniziranih območij, kjer ljudje opravljajo svoje delo in se družijo
Kulturni in znanstveno-raziskovalni pomen	Poznavanje prostora, identifikacija s prostorom	Zagotavljanje struktur v krajini, ki izboljšajo prostorsko orientacijo, pojavnost reprezentativnih, značilnih prvin in vzorcev
	Znanstveni pomen	Vir za raziskave širokega spektra področij
	Izobraževalni pomen	Priložnosti za učenje in spoznavanje zgodovine, rabe, naravnih in kulturnih danosti
	Duhovni, verski pomen	Zagotavljanje svetih krajev za verske prakse ali območij, povezanih z legendami ali miti

Poleg opisovanja krajine same po sebi, kot določenega območja, jo je smiselno opisati tudi z vidika človekovega pogleda, to je kot prizorišče oz. vidna podoba (vidna privlačnost). Pri tem gre predvsem za opisovanje pomembnejših *vedut in pomembnih točk opazovanja*. To so tiste točke, iz katerih je neka veduta pogosteje opazovana, kjer je večja frekvenca opazovalcev ali se zadržujejo dlje časa ipd. V opisovanje vedut je treba vključiti tako strukturne (kompozicijske) vidike vedute (npr. dominante, kontrast, ritem, globino pogleda ipd.) kot značilnosti opazovališča (pričakovanja opazovalcev, čas opazovanja, opazovanje v gibanju ali mirovanju ipd.).

Ena od ključnih lastnosti krajine je tudi njeno nenehno spreminjanje. Pri opisovanju krajine je zato treba ugotoviti tudi *trende njenega spreminjanja*, pritiske na obstoječe kakovosti in verjetnost ohranitve kakovostnih struktur v prihodnje. Referenčno stanje, s katerim presojamo (sprejemljivost) vplivov, mora biti pričakovano prihodnje stanje krajine in ne le izhodiščno (današnje) stanje.

S krajinskimi značilnostmi, prvinami in vzorci opišemo *zgradbo in vidno podobo krajine*, to je fizična prostorska strukturiranost krajine. Z opisom značaja zgradbi dodamo *pomen krajine*, ki fizične lastnosti krajine poveže z njihovimi zaznavami. Funkcije, ki jih taka krajina nudi opišemo z *družbenimi koristmi krajine*. Te tri skupine predstavljajo osnovno shemo vsebin, ki jih je treba zajeti v presojo vsaj v fazi vsebinjenja.

Vrednotenje krajine

Opis krajine je podlaga za vrednotenje stanja. Z vrednotenjem opredelimo, kako dobro obstoječe stanje in predviden razvoj prispevata k doseganju zastavljenih ciljev² na področju krajine. Ti cilji so raznoliki in zastavljeni na mednarodni, državni, regionalni in lokalni ravni in so lahko izraženi tudi kot zeleno stanje krajine. Vrednotenje je interpretacija obstoječega stanja in predvidenega razvoja, saj je treba konkretnim prostorskim dejstvom (opisu) pripisati vrednost glede na njihov prispevek k opredeljenim ciljem. Za to interpretacijo si najpogosteje pomagamo s kazalniki stanja in merili. Merila so povezava med cilji in kazalniki stanja. Vrednost določenega kazalnika pokaže, v kakšnem obsegu dosegamo neko merilo.

Vrednotenje stanja poda informacijo, v kako kakovostno krajino posegamo oziroma katere lastnosti krajine najbolj prispevajo k njeni kakovosti. Kljub temu, da je vrednotenje potrebno za vzpostavitev referenčnega stanja, je v trenutni praksi presojanja vplivov na krajino pogosto izpuščeno ali premalo poglobljeno. Prepogosto se zanaša samo na že opredeljena posebna območja in ne izhaja iz presoji prilagojenih namena in podrobnosti vrednotenja.

Podobno kot opis krajine, je tudi vrednotenje kakovosti krajine lahko pripravljeno vnaprej (npr. vrednotenje izjemnosti in nacionalne prepoznavnosti krajine). Vrednotenje krajine tako obravnavajo različni viri. Resorji, ki pripravljajo ali so pripravili opredelitev/razvrstitev območij, ki jo je moč šteti kot vrednotenje krajine, so³:

- varstvo kulturne dediščine: kulturna krajina kot ena od zvrsti kulturne dediščine (ZVKD-1 Ur. l. RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 – ORZVKD39, 90/12, 111/13, 32/16 in 21/18 – ZNOrg, 3. člen (definicije) in Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah, Ur. l. RS, št. 102/10, 3. člen (zvrsti nepremične dediščine);
- ohranjanje narave: krajinska vrednota⁴ kot ena od zvrsti naravnih vrednot (ZON-UPB2, Ur.l. RS, št. 96/04; 35. člen (krajina), 37. člen (pridobitev statusa); Uredba o zvrsteh naravnih vrednot, Ur. l. RS, št. 52/02, 67/03, 3. člen (opis zvrsti naravnih vrednot));
- urejanje prostora: krajinska območja s prepoznavnimi značilnostmi, ki so pomembna na nacionalni ravni (OdSPRS 2004, Ur.l. RS št. 76/04, 33/07 – ZPNačrt, 61/17 – ZUreP-2 in 199/21 – ZUreP-3, poglavje 3.1 Prepoznavnost Slovenije z vidika kulturnega in simbolnega pomena krajine; Uredba o prostorskem redu Slovenije, Ur. l. RS št. 122/04, 33/07 – ZPNačrt, 61/17 – ZUreP-2 in 199/21 – ZUreP-3, v 57. členu (prepoznavnost krajine) določa, da se lahko lokalno pomembna krajinsko prepoznavna območja določijo tudi v občinskih prostorskih aktih).

Poleg naštetih vrednotenj s pravno podlago, je vrednotenje krajine tudi predmet številnih strokovnih študij:

- vrednotenje in določitev izjemnih krajin (Strategija varstva krajine v Sloveniji, Ogrin, 1996);
- vrednotenje vseh krajin Slovenije na ravni krajinskih podenot z uporabo prostorsko-strukturnih in simbolnih meril (Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji Metodološke osnove, Marušič in sod., 1998);
- vrednotenje krajin z vidika njihove prepoznavnosti (Ohranjanje prepoznavnosti slovenskih krajin: Podrobnejša pravila za urejanje prostora, Hudoklin in sod., 2005, in Nadgradnja metodologije določanja območij nacionalne prepoznavnosti krajine, Golobič in sod., 2020);
- vrednotenje krajine z vidika njihovih naravnih kakovosti (Varstvo krajine v sistemu ohranjanja narave, Hladnik, 2016) in krajinske pestrosti (Opredelitev krajinske pestrosti in krajinskih značilnosti, pomembnih za ohranjanje biotske raznovrstnosti, Golobič in sod., 2015);

² Cilji so predstavljeni v poglavju Sistem načrtovanja, varstva in upravljanja krajine.

³ Podrobnejši opisi so v poglavju Sistem načrtovanja, varstva in upravljanja krajine.

⁴ Čeprav zakon omogoča razglasitev naravne vrednote zvrsti krajinska vrednota, do sedaj ni bila razglašena še nobena.

- vrednotenje dediščinskih lastnosti krajine (Vrednotenje kulturne krajine v sistemu varstva kulturne dediščine, Lah, 2016);
- vrednotenje dostopnosti, povezanosti in preskrbljenosti prostora za spodbujanje telesnih dejavnosti (Strokovne podlage za prostorsko načrtovanje zelenih površin za spodbujanje telesne dejavnosti prebivalstva – Ven za zdravje, Erjavec in sod., 2019).

Iz njih je razviden širok nabor meril vrednotenja (Preglednica 2), ki je predvsem odraz prilagajanja namenu. Enotnega pristopa vrednotenja, ki bi bil ustrezen za vse vidike krajine in vsa orodja varstva, upravljanja in načrtovanja krajine, zato ni mogoče predpisati. »Temeljnemu« vrednotenju krajine se najbolj približata študiji Strategija varstva krajine v Sloveniji (Ogrin, 1996), ki je opredelila izjemne krajine in Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji (Marušič in sod., 1998), ki je ovrednotila vsako krajinsko podenoto glede na prostorsko-strukturna in simbolna merila. Poleg tega, da nobena od omenjenih nalog (ozirom njuni rezultati) niso prenešeni v pravne instrumente, sta po nekaj desetletjih od nastanka tudi že zastareli in je treba stanje preverjati na terenu⁵.

Predvsem kadar gre za sektorsko vrednotenje (npr. vrednotenje krajine znotraj ohranjanja narave in varstva kulturne dediščine), se opredelitve tičejo specifičnih lastnosti krajine. Te se smiselno upošteva v presoji, obenem pa se vrednotenje prilagodi posegu in krajini ter ne sme izhajati le iz formalno opredeljenih (varstvenih) območij visoke vrednosti. Pri tem gre za kompleksno vrednotenje, saj po eni strani zajema vrednotenje sedanjega stanja krajine in verjetnega prihodnjega stanja krajine, po drugi pa tudi vse v opisu naštetih lastnosti krajine, ki so relevantne glede na poseg (prvine, značilnosti, vzorci, značaj, vedute in družbene koristi krajine).

Preglednica 2: Povzetek in primeri meril za vrednotenje krajine iz pregledanih virov (navedenih zgoraj)

Merilo	Primeri meril iz predpisov in študij
Merila za vrednotenje krajinske zgradbe	
prostorski red	(izrazit) prostorski red ^{1, 3}
usklajenost rabe z naravnimi značilnostmi	poselitveni vzorec se ujema s krajinskim vzorcem, kakovostno umeščeni večji arhitekturni členi ² usklajenost ustvarjenih prvin z naravnimi ³ harmoničnost ¹
krajinska pestrost	krajinska pestrost ^{1, 3} kompleksna struktura, ki ustvarja pestrost znotraj iste strukturne enote ² prisotnost in gostota značilnih prvin prepoznavnosti krajin ⁷
vidna privlačnost	strukturno-vizualna vrednost ² , slikovitost, vidna privlačnost ³ svojevrsten krajinski vzorec ² močno izražena krajinska zgradba ² posebne značilnosti naravnega ali kulturnega značaja ² ohranjenost strukture kulturne krajine ⁶
Merila za vrednotenje pomena krajine	
simbolni pomen	simbolni pomen naravnih prvin ¹ simbolni pomen kulturnih prvin ¹ zgodovinski in simbolni pomen ³ krajina kot nosilec določene simbolike ²

⁵ V času nastanka priročnika je potekal CRP projekt Prenova regionalne razdelitve krajinskih tipov Slovenije (vodilni partner Biotehniška fakulteta), ki bo posodobil tako Regionalno razdelitev krajinskih tipov kot nabor izjemnih krajin. Naloga se konča leta 2024.

Merilo	Primeri meril iz predpisov in študij
	pričevalne in simbolne vrednosti krajinskih prvin in območij ⁷
kontinuiteta rabe	avtentična zgradba, tradicionalna parcelna struktura z veliko pričevalno vrednostjo ² jasno čitljiv zapis določenega družbenega reda v krajinski zgradbi kontinuiteta rabe ² ohranjenost materialnih ostalin (v krajini) ali spomeniške substance ⁶
perspektivnost	obstoj perspektivnosti za preživetje: kakšna je verjetnost, da bodo ukrepi za ohranitev krajine uspešni ²
prepoznavnost	reprezentativnost za določeno regijo ² identitetna vrednost ² reprezentativnost ³ pomen krajinskih značilnosti za prepoznavnost krajine ⁵ potencial za nastanek območja prepoznavnosti ⁷
Merila za vrednotenje družbenih koristi krajine	
povezljivost in dostopnost	funkcionalna in mentalna povezanost ² javna, fizična in univerzalna dostopnost ⁴ uravnotežena razmestitev, povezanost in zveznost zelenih površin ⁴
odpornost prostora na motnje (vključno s prilagajanjem na podnebne spremembe)	naravna ohranjenost ¹ pomen krajinskih značilnosti za biotsko raznovrstnost ⁵
privlačnost in/ali razpoložljivost prostora (preskrbljenost) za telesne dejavnosti in bivanje	zagotavljanje ustrezne preskrbljenosti s prostori za telesne, dejavnosti, bivanje in druženje ⁴ privlačnost in prepoznavnost prostora za izvajanje telesne dejavnosti ⁴ velikost območja za uporabo ⁴ varnost ⁴ pomen krajinske zgradbe za pouk, izobraževanje javnosti ali raziskovalno delo ² znanstveno raziskovalni pomen ³
večfunkcionalnost	/

¹ – Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji (Marušič in sod., 1998)

² – Strategija varstva krajine v Sloveniji (Ogrin, 1996)

³ – Nadgradnja metodologije določanja območij nacionalne prepoznavnosti krajine (Golobčič in sod., 2020)

⁴ – Ven za zdravje: Priročnik za načrtovanje zelenih površin za spodbujanje telesne dejavnosti in zdravega življenjskega sloga (Erjavec in sod., 2019)

⁵ – Varstvo krajine v sistemu ohranjanja narave (Hladnik, 2016)

⁶ – Vrednotenje kulturne krajine v sistemu varstva kulturne dediščine (Lah Sušnik, 2016)

⁷ – Vrednotenje prepoznavnosti slovenskih krajin (Hudoklin in sod., 2005)

Kljub uporabnosti obstoječih vrednotenj, jih je praviloma treba dopolniti glede na potrebe presoje vplivov na okolje. Vnaprej pripravljena vrednotenja so v presojah vplivov koristno izhodišče, podlaga in opozorilo, a jih je treba jasno vezati na konkretnije območje in vrsto posega, saj so praviloma pripravljena za širša območja in zato v kontekstu konkretne presoje presplošna ali pa so vrednotenja usmerjena v eno kakovost krajine in zato preozka. Podobno kot je opisovanje krajine prilagojeno posegu, mora biti tudi vrednotenje usmerjeno v tiste lastnosti in kakovosti krajine, ki bodo najverjetneje podvržene spremembam. Pri tem je treba ovrednotiti tudi pomen krajine za kakovost bivanja, kar izhaja predvsem iz obsega, kakovosti in količine družbenih koristi, ki jih nudi krajina.

Pri vrednotenju je treba ločevati med vrednotenjem stanja krajine in vrednotenjem spremembe (določanjem vpliva, glej naslednje poglavje). Vrednotenje izhodiščnega stanja mora opredeliti, kako dobro krajina deluje brez posega (vključno s pogledom v prihodnost oz. ničelno varianto, kot jo zahteva Uredba o vsebini PVO) in predstavlja osnovo za primerjavo z zaradi posega spremenjeno krajino.

Vplivi na krajino

Vplivi na krajino izhajajo iz vsakokratne kombinacije lastnosti krajine in lastnosti posega. Podobno kot sta opis in vrednotenje krajine dva zaporedna, a konceptualno ločena koraka, je tudi za določanje vplivov najprej treba ugotoviti, kakšne (stvarne) spremembe krajine bo poseg povzročil ter jih nato ovrednotiti glede na želeno stanje. Vpliv je ovrednotena sprememba. Opis sprememb je torej objektivni (nevrednostni) prikaz sprememb, ki jih bo poseg povzročil. Iz opisa mora biti razviden tako obseg spremembe, ki se nanaša na prostorski obseg (npr. vidnost posega iz širokega območja) ali na delež spremenjene lastnosti krajine (npr. popolna odstranitev živic/odstranitev nekaj živic v krajini), kot vrsta spremembe (npr. drugačen krajinski vzorec). Te spremembe se opiše s kazalniki sprememb.

Podobno kot je opis krajine možno opraviti po strukturi »zgradba – pomen – družbene koristi krajine«, je za sistematično prepoznavo vplivov možno uporabiti enak pristop, zavedajoč se, da spremembe lahko delujejo sinergijsko, prepleteno in večplastno. Vplive na krajino je možno zaokrožiti v naslednje skupine vplivov:

Vplivi na zgradbo in vidno podobo krajine (krajinsko sliko): izhajajo iz fizičnih sprememb krajinskih prvin, značilnosti, vzorcev, kompozicije, strukture, prostorskega reda, pestrosti, enovitosti ipd., ki praviloma pomenijo tudi spremembo vidne podobe krajine. Obsegajo tako spremembe posameznih krajinskih prvin kot prostorskih razmerij med njimi (vzorcev, kompozicije itd.). Te spremembe je praviloma možno prikazati na karti in dvo ali tri-dimenzionalnih vizualizacijah. Čeprav pri zaznavanju krajine sodelujejo vsa čutila, večino informacij o svoji okolici dobimo z vidom. Pri vidnem zaznavanju krajine ne gre le za estetiko, temveč tudi zmožnost orientacije, prepoznavanje prostorskega reda, usmerjanje pogledov, dominante ipd. Obenem iz vidne podobe lahko izluščimo pomen in identiteto krajine. Vidna podoba predstavlja vir za turistično-rekreativno dejavnost in poselitev, kar pa že zajemata naslednji skupini vplivov.

To skupino vpliva je treba razumeti tako z vidika sprememb krajine same po sebi (zgradbe krajine) kot sprememb krajine kot prizorišča (vidna podoba krajine). Odnos med obema ni enoznačen, čeprav sta med seboj tesno povezana. Tako je lahko recimo že majhna sprememba zgradbe krajine zelo pomembna za vidno podobo, če je ta sprememba vidna iz izjemno pomembnih točke opazovanja in pomeni bistveno spremembo kompozicije vedute. Po drugi strani so lahko obsežne spremembe zgradbe krajine pomembne tudi, če niso vidne oz. prisotne v pomembnih vedutah, ali obratno, zelo vidno izpostavljen poseg lahko predstavlja majhen vpliv, če ne bistveno ne spreminja zgradbe in posledično vedut.

Vplivi na pomen krajine (miselno podobo krajine): izhajajo iz interpretacije fizičnih sprememb krajine, ki se zgodi z njenim zaznavanjem in pripisovanjem asociacij in pomenov ter skladnosti med značajem krajine in značajem posega. Ti vplivi se navezujejo na identiteto, prepoznavnost, simbolni pomen, značaj krajine ipd. Ta vrsta vplivov na krajino je tesno povezana z vplivi na zgradbo in vidno podobo krajine, kadar gre za spremembe tradicionalnih ali prepoznavnih krajinskih vzorcev, rabe tal, izrazitih poudarkov ali vozlišč ipd., ki spreminjajo prepoznavnost ali edinstvenost krajine. Po drugi strani lahko ti vplivi izhajajo tudi iz spremenjene pomenske skladnosti med značajem posega in značajem krajine, na primer če v kmetijsko krajino posegamo z visokotehnološkim objektom in tako spreminjamo identiteto in značaj krajine.

Vplivi na družbene koristi krajine (funkcije, raba in dostopnost krajine): izhajajo iz spremembe možnosti uporabe krajine glede na njeno fizično oblikovanost in zaznavo. Ti vplivi se navezujejo na spremenjeno prostorsko in funkcionalno zaokroženost, dostopnost do javnih, zelenih, vodnih in drugih površin, zmanjšano rekreacijsko vrednost, onemogočanje več-funkcijske rabe, prekinjanje povezav, spremembo rabe, manjšo kakovost bivanja ipd. Obravnava sprememb družbene koristi krajine zaradi posega je še posebej pomembna na stikih različnih funkcionalnih enot (npr. stik med naseljem in odprto krajino) ter na območjih intenzivnejše rabe javnega prostora, predvsem znotraj naselij in urbanih območij. Ti vplivi se nanašajo tako na obstoječe kot na bodoče/možne družbene koristi.

Kumulativni vplivi na krajino nastanejo zaradi součinkovanja vplivov presojanega posega z drugimi obstoječimi in načrtovanimi posegi. Pri obravnavi kumulativnih vplivov je treba razmejiti tiste spremembe, ki so del "pričakovane", ali zelene smeri dinamike od tistih, ki od tega opazno (negativno) odstopajo. Bistven kumulativni vpliv nastane, ko bo zaradi skupnega delovanja predvidenih verjetnih vplivov pomembno negativno spremenjen značaj krajine ali bodo onemogočene njene pomembne družbene koristi.

Vrednotenje (sprejemljivosti) vplivov

Za ugotovitev vpliva in njegove sprejemljivosti je spremembe krajine treba ovrednotiti. V kontekstu presoje vplivov na okolje je treba izpostaviti, da je ocenjevalna lestvica, ki jo predpisuje Uredba o vsebini PVO, prilagojena namenu presoje, to je ugotavljanje sprejemljivosti (vplivov) posega ter določanje morebitnih omilitvenih ukrepov. Lestvica zato ni vrstilna (ali celo intervalna), predvsem izstopa ocena C, ki tudi z vidika krajine ni vselej smiselna. Za določene pomembne vplive na krajino namreč omilitveni ukrepi ne obstajajo (ali pa so »kozmetični«, predlagani le zaradi tega, da je mogoča ocena C), a kljub temu vplivi niso nujno nesprejemljivi. Takšen primer so vplivi vetrnih elektrarn na izpostavljene vedute, za katere s strokovnega vidika težko rečemo, da ne gre za bistven vpliv, zanje ne obstajajo omilitveni ukrepi, a so obenem (družbeno, celovito gledano) sprejemljivi, kljub veliki spremembi krajine. Razvrščanje v razrede sprejemljivosti (ocene PVO) ni smiselno po posameznih merilih, temveč šele v sklepni oceni. Za oceno posameznih vplivov uporabimo lestvico, ki jasno govori o velikosti vpliva (npr. "ni vpliva, majhen vpliv, srednji, velik in zelo velik vpliv"). Prav tako je v kontekstu krajine lahko vprašljiva opredelitev "uničujočega" vpliva, saj je tudi temeljito spremenjena krajina še vedno krajina (po definiciji Evropske konvencije o krajini) – so pa spremembe lahko uničujoče za kakovosti krajine. Za presojo sprejemljivosti posega se poleg vseh posamičnih ocen vplivov upoštevajo tudi trajnost, reverzibilnost, dolgoročnost in sinergije vplivov.

Zaradi izpostavljenega je posebej zahtevno opravilo pri presojanju vplivov posegov določanje njihovih velikostnih razredov in pragov. Ker ocena vpliva na krajino v največji meri temelji na kvalitativnih opisih ciljev in vrednostih kazalnikov, jo je pogosto težko zagovarjati. Zato je nujno zagotoviti transparentno in sledljivo sklepanje od opisa/vrednotenja stanja in opisa sprememb do ugotavljanja vpliva in vrednotenja (sprejemljivosti) vpliva. To lahko dosežemo z jasno navedbo oziroma sklicevanjem na cilje za krajino ter z navedbo meril in kazalnikov. Merila povedo, kako so nastale spremembe povezane z doseganjem ciljev za krajino in tako omogočajo pripisovanje pomena prej ugotovljenim spremembam. Kazalniki pojasnijo in konkretizirajo merila ter omogočijo povezavo ocene s stvarnimi podatki. Taka struktura ocene je vsekakor priporočljiva, čeprav ni niti obvezna po Uredbi o PVO niti pogosta v praksi.

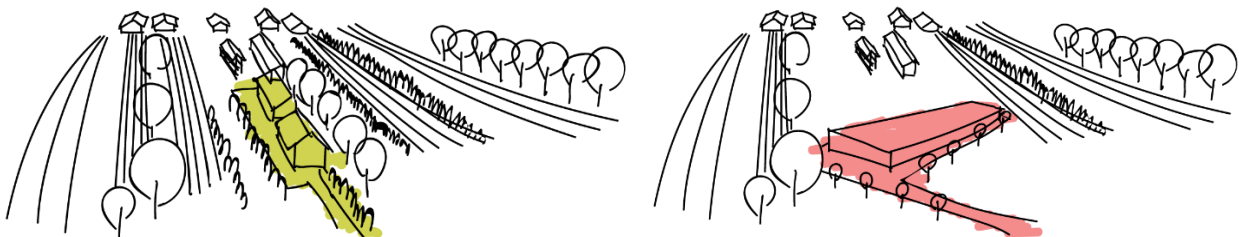
Za strokovno veljavnost ocene je poleg transparentnega postopka pomembna tudi usposobljenost presojevalca. Za večino ciljev in meril namreč ne obstajajo normativni kazalniki stanja krajine, ki bi jih bilo mogoče uporabiti za presojanje stopnje vpliva oziroma njegove sprejemljivosti. Tako se v vrednotenju sprememb ni mogoče izogniti sklicevanju na strokovno oceno, ki pa mora temeljiti na ustrezni izobrazbi in referencah ocenjevalca.

Merila vrednotenja morajo odgovoriti na osnovno vprašanje: kaj ugotovljene spremembe pomenijo za cilje in želeno stanje krajine? Merila so lahko bolj ali manj kompleksna, enostavna ali sestavljena, priporočljivo čim bolj konkretna in jasna. Njihova opredelitev mora izhajati iz lastnosti krajine, ciljev in narave posega. Glede na možne vplive, morajo naslavljati tiste skupine sprememb, zaradi katerih bo verjetno prišlo do vplivov. Če pri vrednotenju vplivov izhajamo iz vrednotenja sprememb (v nasprotju z vrednotenjem novega stanja), je temu primerno treba prilagoditi tudi merila in kazalnike (v tem primeru so to kazalniki stanja). Merila namreč ne izhajajo več le iz kakovosti krajine, temveč iz medsebojnega vplivanja značilnosti krajine in posega. Povezave med merili za vrednotenje stanja krajine in merili za vrednotenje vpliva posega na krajino je po posameznih skupinah vplivov predstavljeno v spodnjih preglednicah.

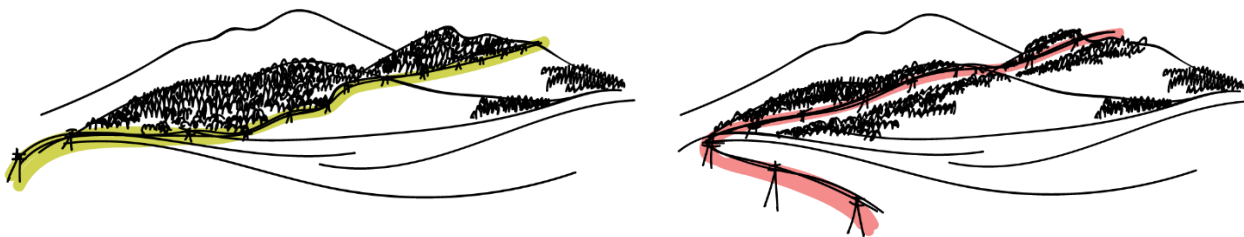
Merila za vrednotenje sprememb zgradbe in vidne podobe krajine (krajinskih prvin, značilnosti, vzorcev) izhajajo iz prostorskega obsega spremembe, stopnje spremembe (od manjše spremembe do popolne odstranitve prvin), pomena spremenjene lastnosti v krajini (prepoznavna, edinstvena, izrazita, prevladujoča ipd.) in možnosti ponovne vzpostavitve spremenjenih lastnosti. Poleg meril sprememb zgradbe, je treba upoštevati tudi merila vidne izpostavljenosti posega oz. sprememb vedut kot pogostost in način opazovanja, pričakovanja opazovalcev, pomen opazovališča, kompozicijo posamezne pomembne vedute ipd. Merila v tej skupini se vežejo na cilj: Vzpostavljanje in ohranjanje strukturne urejenosti krajine (harmoničnosti), privlačnih delov krajine in značilnih vedut (ZUreP-3).

Preglednica 3: Merila za vrednotenje vpliva posega na zgradbo in vidno podobo krajine in njihova povezava z merili za vrednotenje stanja.

Merila za vrednotenje krajinske zgradbe in podobe (stanje)	Merilo za vrednotenje sprememb zgradbe in vidne podobe krajine	Opis merila za vrednotenje vpliva
prostorski red usklajenost rabe z naravnimi značilnostmi krajinska pestrost	skladnost posega z zgradbo krajine	Ocenjuje se stopnja skladnosti posega z zgradbo krajine, ki izhaja iz prostorskega reda, krajinske pestrosti in usklajenosti rab. V merilu je treba upoštevati tako spremembe na območju posega, ki bi lahko vplivale na kakovost zgradbe (npr. odstranitve prvin), kot skladnost (oblikovnih) značilnosti posega z okoliško zgradbo krajine. Manjša kot je skladnost posega z zgradbo krajine, večji je vpliv posega. Posebno pozornost je treba nameniti preučevanju, ali poseg spreminja za prepoznavnost ali izjemnost pomembne prvine, značilnosti ali vzorcev.
vidna privlačnost	vpliv na vidno privlačnost	Ocenjuje se spremembe, ki nastanejo v vidnem zaznavanju krajine (pogledu, vedutih), torej vpliv na krajino kot prizorišče. Pri tem je možno izhajati iz merila skladnost z zgradbo krajine, ki se ga dodatno kombinira z analizami vidne izpostavljenosti in presojo posebno vrednih vedut, ki bi bile lahko spremenjene. Večja kot je vidna izpostavljenost in bolj kot je zmanjšana vidna privlačnost, večji je vpliv posega. Posebno pozornost je treba nameniti pogledom, po katerih je krajina prepoznavna.

Slika 5: Shematski primer posega z večjo (levo) in manjšo (desno) skladnostjo z zgradbo krajine.

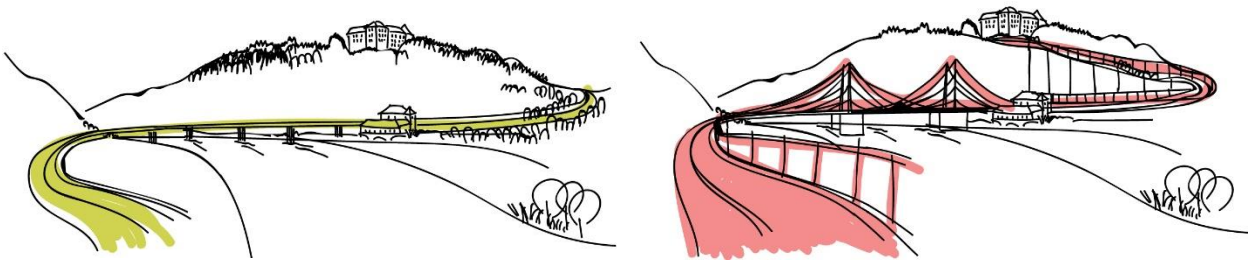

Slika 6: Shematski primer posega z manjšim (levo) in večjim (desno) vplivom na vidno privlačnost.

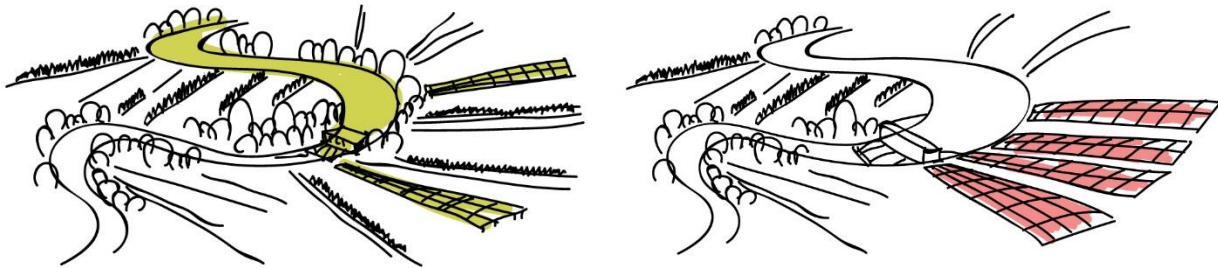
Merila za vrednotenje sprememb pomena morajo naslavljati predvsem stopnjo skladnosti prepoznavnosti in značaja krajine z značajem posega. Pri tem je ključno poznavanje elementov, ki sestavljajo identiteto krajine in določajo njen značaj ter po katerih je prepoznavna, ki jih mora poseg v čim večji meri upoštevati. Vpliv na pomen izhaja tudi iz sprememb lastnosti krajine, ki določajo njeno edinstvenost, simboliko ipd. Merila v tej skupini se vežejo na cilj: Ustvarjanje in ohranjanje prepoznavnih značilnosti krajine (prvine, vzorci, območja) in kulturne identitete prostora (ZUreP-3).

Preglednica 4: Merila za vrednotenje vpliva posega na pomen krajine in njihova povezava z merili za vrednotenje stanja.

Merila za vrednotenje pomena krajine	Merila za vrednotenje sprememb pomena krajine	Opis merila za vrednotenje vpliva
simbolni pomen	skladnost posega z identiteto in simbolnim pomenom krajine	Ocenjuje se stopnja skladnosti simbolnega pomena krajine z značajem posega (npr. industrijski, kmetijski, turistični ipd.) in njegovo sporočilnostjo, ki lahko izhaja tudi iz oblikovanja in uporabljenih materialov. Treba je upoštevati tudi simbolni pomen spremenjenih ali odstranjenih krajinskih prvin, značilnosti in vzorcev oz. njihov pomen za identiteto krajine. Posebno pozornost je treba nameniti simbolnim pomenom, po katerih je krajina prepoznavna. Bolj kot je poseg neskladen s simbolnim pomenom, večji je vpliv posega.
kontinuiteta rabe perspektivnost	vpliv na kontinuiteto rabe in perspektivnost	Ocenjuje se v kakšni meri poseg prekinja ali moti kontinuirano rabo ali spreminja verjetnost njenega nadaljnega obstoja. Poleg neposrednih sprememb oz. posegov v zemljišča z izkazano kontinuiteto rabe je treba upoštevati tudi morebitno spremenjeno delovanje krajine, ki bi lahko vodilo v opustitev tradicionalnih rab ali dejavnosti, zlasti če je krajina po njih prepoznavna. Bolj kot poseg spreminja kontinuiteto in zmanjšuje perspektivnost, večji je vpliv posega.
prepoznavnost	(za vrednotenje v drugih merilih)	Prepoznavnost je v vrednotenju stanja kompleksno merilo, ki opisuje stopnjo prepoznavnosti krajine (lokalna, regionalna, nacionalna) ter opredeljuje kateri dejavniki k temu prispevajo. V vrednotenju vpliva posega je zato prepoznavnost smiselno obravnavati kot prag za vrednotenje sprememb pri drugih merilih, ki se posvečajo dejavnikom morebitne prepoznavnosti (npr. zgradba, identiteta, kontinuiteta rabe itd.). Bolj kot poseg zmanjša prepoznavnost krajine, večji je njegov vpliv .

Slika 7: Shematski primer posega z večjo (levo) in manjšo (desno) skladnostjo z identiteto in simbolnim pomenom krajine.

Slika 8: Shematski primer posega z manjšim (levo) in večjim (desno) vplivom na kontinuiteto krajine.

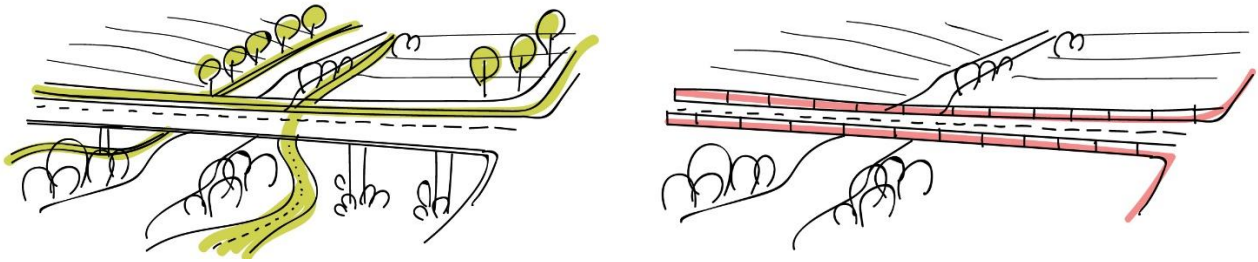
Merila za vrednotenje družbene koristi morajo nasloviti spremembo tistih kakovosti krajine, ki pripomorejo k njeni večfunkcionalnosti ter dostopnosti in možnosti za njeno (javno) rabo. Nasloviti morajo predvsem prekinjanje ali vzpostavljanje povezav, prijetnost za gibanje (hojo) po prostoru in nudenje zdravega in kakovostnega bivalnega okolja, ki je odporno na motnje in podnebne spremembe. Merila v tej skupini se vežejo na cilj: Ustvarjanje in ohranjanje kakovostnih življenjskih razmer v mestih, naseljih in drugih območjih ter večfunkcionalnosti in dostopnosti (ZUreP-3).

Preglednica 5: Merila za vrednotenje sprememb družbenih koristi krajine in njihova povezava z merili za vrednotenje stanja.

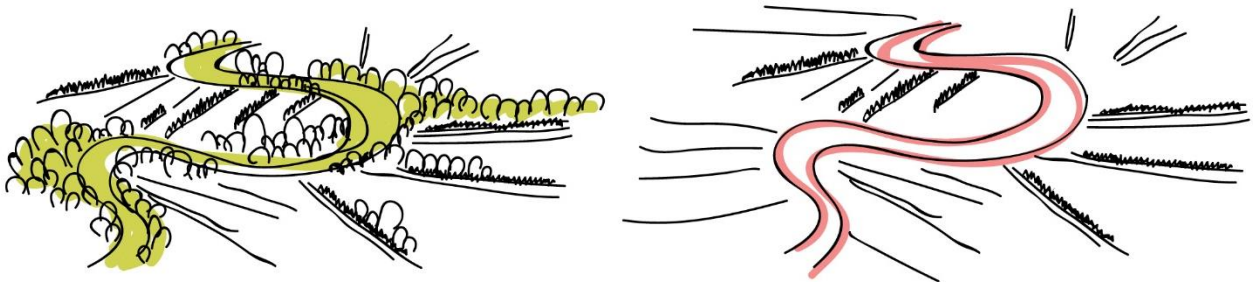
Merila za vrednotenje družbenih koristi krajine	Merila za vrednotenje vpliva na družbene koristi krajine	Opis merila za vrednotenje vpliva
povezljivost in dostopnost	vpliv posega na dostopnost in povezljivost	Ocenjuje se v kakšnem obsegu bo poseg spremenil obstoječo ali potencialno povezanost prostora in dostopnost zemljišč oz. za javno rabo pomembnih delov krajine. Upošteva naj se tako neposredno prekinitev povezav, kot poslabšanje pogojev za prehodnost (npr. slabša varnost, pešču neprijazne razmere, hrup, smrad ipd.), kar je lahko zlasti pomembno v času gradnje/izvedbe posega. Posebno pozornost je treba nameniti ranljivim uporabnikom krajine. Bolj kot se zmanjša povezljivost in dostopnost, večji je vpliv.
odpornost prostora na motnje (vključno s prilagajanjem na podnebne spremembe)	vpliv posega na odpornost/prožnost prostora	Ocenjuje se obseg spremembe (kakovosti) značilnosti, ki prispevajo k odpornosti/prožnosti krajine in opravljajo funkcije kot so zadrževanje vode, prevetrenost, senčenje, uravnavanje temperature, itd. Več kot je spremenjenih značilnosti z vlogo pri odpornosti/prožnosti prostora, večji je vpliv posega.
privlačnost in/ali razpoložljivost prostora (preskrbljenost) za telesne dejavnosti in bivanje	vpliv posega na privlačnost za telesne dejavnosti in bivanje	Ocenjuje se v predvsem kako poseg spreminja preskrbljenost prostora s površinami za telesne dejavnosti in večjo kakovost bivanja kot so parki in druge zelen površine, otroška in športna igrišča ter druge rekreativne površine in površine družbenih dejavnosti, ki so pomembne za kakovost bivanja. Merilo je možno uporabljati v kombinaciji z merilom dostopnosti in povezljivosti, če zaradi

spremenjenih povezav upade preskrbljenost z omenjenimi površinami. Bolj kot se zmanjša preskrbljenost, večji je vpliv posega. Posebno pozornost je treba nameniti ranljivim uporabnikom krajine.

večfunkcionalnost	vpliv posega na večfunkcionalnost	Ocenjuje se sprememba števila funkcij oz. družbenih koristi, ki jih nudi krajina, zlasti v krajinah, ki so izrazito večfunkcionalne in kompleksne. Pri tem se upošteva tako neposreden poseg v zemljišča, kot možnost zmanjšanja večfunkcionalnosti zaradi njegovega delovanja. Bolj kot se število funkcij zmanjša, večji je vpliv posega.
-------------------	-----------------------------------	---

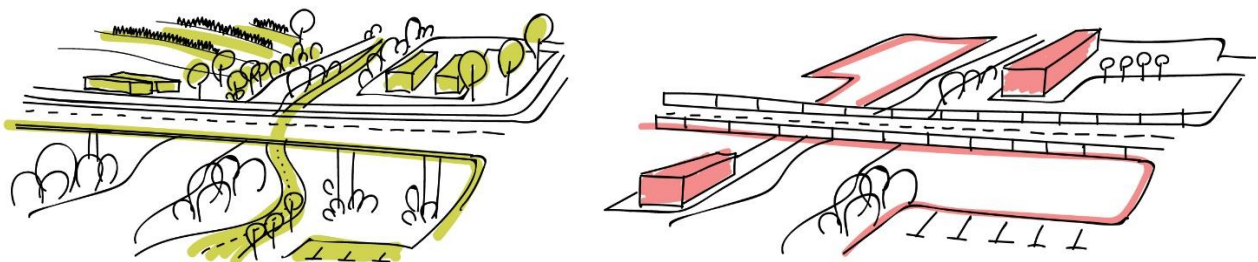
Slika 9: Shematski primer posega z manjšim (levo) in večjim (desno) vplivom na dostopnost in povezljivost.

Slika 10: Shematski primer posega z manjšim (levo) in večjim (desno) vplivom na odpornost prostora.

Slika 11: Shematski primer posega z manjšim (levo) in večjim (desno) vplivom na privlačnost za telesno dejavnost in bivanje.

Slika 12: Shematski primer posega z manjšim (levo) in večjim (desno) vplivom na večfunkcionalnost posega.

Variante in optimizacije posegov

Krajine, ki se stalno spreminja, ni mogoče celovito varovati le s preprečevanjem sprememb (posegov) ali je konservirati. Zato je za zagotavljanje kakovostnega razvoja krajin nujno usmerjanje teh sprememb na način, da se ohranjajo in razvijajo kakovosti krajine, skladno s cilji in želenim stanjem krajine. Usmerjanje sprememb je najučinkovitejše z optimizacijskim načrtovanjem, ki z oblikovanjem alternativnih predlogov in različic (variant) išče način izvedbe spremembe (posega), ki bo v največji možni meri upošteval tako varstvene kot razvojne interese.

Alternative je, glede na to kaj točno optimiziramo, možno razvrstiti na naslednje skupine (Mlakar, 1999):

- razlike v posegu – alternative, kjer optimiziramo vsebino posega, torej kaj na določeno območje umestiti;
- razlike v lokaciji posega – alternative, kjer optimiziramo lokacijo, torej kam določen poseg umestiti;
- razlike v obsegu posega – alternative, kjer optimiziramo obseg posega oziroma izkoriščenost lokacije zaradi posega;
- razlike v načinu rešitev posega na isti lokaciji – alternative, kjer optimiziramo način izbranega posega na izbrani lokaciji, torej kakšen naj bo poseg, kako naj deluje.

Prvi dve alineji težita k izogibanju vplivov na krajino s preventivnim pristopom iskanja takšne kombinacije posega in lokacije, ki bo verjetno povzročil najmanj vplivov. Tak pristop je najučinkovitejši način varstva krajine in je mogoč predvsem v strateških in tistih izvedbenih prostorskih aktih, kjer se določa namenska raba prostora, ter študijah variant in celovitih presojah vplivov na okolje (več o prostorskih aktih v naslednjem poglavju). Hierarhija ukrepov za odpravo in zmanjševanje vplivov, ki bi ji morali v vsaki presoji slediti je (UNESCO, 2022; Jug in sod., 2019a):

- preprečevanje/izogibanje vplivom – ukrepi, zaradi katerih do vpliva sploh ne pride.
- zmanjševanje/omilitve vplivov – ukrepi, ki zmanjšajo obseg ali jakost vpliva.
- sanacija/odpravljanje posledic vpliva – vzpostavljanje poškodovane kakovosti po nastanku vpliva
- nadomestitev/izravnavna izgubljene kakovosti - nadomestna ureditev izgubljene kakovost na drugi lokaciji

V postopkih presoje vplivov na okolje je odločitev o lokaciji in vsebini posega praviloma že sprejeta, zato je možnost izogibanja pogosto neuresničljiva in je treba na tej stopnji rešitve iskati predvsem v ukrepih za zmanjševanje in sanacijo vpliva (zadnji dve alineji). To pomeni optimizacijo tehnologije in oblike posega, v nekaterih primerih tudi spremembe okoliške krajine z zastiranjem in/ali uokvirjanjem pogledov. Cilj teh ukrepov je, da se poseg v čim večji meri oblikovno in funkcijsko prilagodi kakovostim krajine in prispeva k želenemu stanju krajine.

Poleg omenjenih se lahko ukrepi nanašajo tudi na nadomeščanje zaradi posega izgubljenih kakovosti krajine. Ta ukrep je uporaben le v primeru neizogibnih bistvenih vplivov na krajino, zajema pa izravnalne ukrepe oziroma nadomestitve. Ta vrsta ukrepov je sicer uporabna le izjemoma, saj tudi sama povzroči določene spremembe (in vplive) na drugi lokaciji, a vseeno predstavlja morebiten dober ukrep za varovanje krajine, če je uporabljena premišljeno in inovativno. Odstranjene krajinske prvine je v nekaterih primerih možno na novo vzpostavljati že znotraj lokacije posega, možno pa tudi na drugih lokacijah, predvsem, če so prvine tam razvrednotene. Z vidika kakovosti krajine ni nujno, da se nadomešča enaka krajinska prvina, kot je bila odstranjena, temveč se na novo vzpostavi tista, ki je glede na krajinski kontekst najbolj smiselna (npr. odstrani se gruča dreves, nadomesti se obrežna zasaditev ob vodotoku). Poleg vzpostavitve nove krajinske prvine se lahko nadomestni ukrep nanaša tudi na vzdrževanje ali sanacijo obstoječe krajinske prvine v slabem stanju. V splošnem bi možnosti za izvedbo teh ukrepov morali iskati znotraj obravnavane krajine ter tako prispevati k doseganju ciljev in želenega stanja krajine.

Iskanje najboljših možnosti izvedbe posega je ponavljajoč, dinamičen in ustvarjalen projektantski proces, v katerem so pogosto zoperstavljeni različni vidiki (npr. ekonomski, funkcionalni, okoljski). Posegi v fazi presoj vplivov na okolje

so pogosto že do neke mere optimizirani tudi z vidika vplivov na krajino. V presoji je kljub temu treba skupaj s projektanti preveriti dodatne možnosti za zmanjševanje vplivov, predvsem pa poskrbeti, da so morebitni dodatni omilitveni ukrepi prenešeni v okoljevarstveno soglasje in zavezujoči za investitorja, še posebej, če gre za ukrepe nadomeščanja, ter da se njihovo izvajanje ustrezno spremlja.

Sistem načrtovanja, varstva in upravljanja krajine

Sistem načrtovanja, varstva in upravljanja krajine ureja krajinska politika, katere sprejem podpisnicam nalaga Evropska konvencija o krajini (MEKK, Ur. l. RS št. 19/03). Trenutna krajinska politika v Sloveniji je razpršena, urejanje krajine je del različnih resorjev, vsak pristopa s svojimi cilji, merili in načini urejanja, kar je razvidno tudi iz nadaljnjega pregleda predpisov. Z namenom poenotenja urejanja krajine, sta Ministrstvo za okolje in prostor ter Društvo krajinskih arhitektov Slovenije pripravila Koncept Krajinske politike Slovenije, kot širok sistemski okvir za delovanje na področju urejanja krajine, ki temelji na družbenem sporazumu in dogovoru o sistemu vrednot, ciljih razvoja in načinih delovanja na področju načrtovanja, varstva in upravljanja krajine (MOP, DKAS, 2020). Krajinska politika Slovenije (še) ni formalno sprejeta, vendar so v Konceptu na enem mestu povzeta ključna načela urejanja krajine, ki jih kaže upoštevati pri vseh aktivnostih povezanih z načrtovanjem, varstvom in upravljanjem krajine.

Današnja družba razume krajino kot pomemben del kulturnega, ekološkega, okoljskega in družbenega javnega interesa in vir za številne dejavnosti. Evropska konvencija o krajini uveljavlja krajino kot ključno sestavino človekove in družbene blaginje, njeno načrtovanje, varstvo in upravljanje pa so pravice in obveznosti vsakogar. Načrtovanje, varstvo in upravljanje krajine so tri temeljne aktivnosti, ki določajo način in cilje urejanja krajine, s tem tudi poseganja vanjo.

Načrtovanje krajine poteka v okviru prostorskega načrtovanja, temeljni predpis je Zakon o urejanju prostora (ZUreP-3, Ur. l. RS 199/21), ki določa cilje načrtovanja prostora, ki se nanašajo tudi na krajino. Dokumenti, s katerimi se načrtuje rabo prostora so strateški (SPRS, RPP, OPP) in izvedbeni (DPN, OPN, OPPN). Za pripravo nekaterih od teh dokumentov so predvidene tudi obvezne strokovne podlage, ki se nanašajo neposredno na krajino, kot so krajinska zasnova, zeleni sistem mest in naselij oz. regije in strokovna podlaga, v kateri se na podlagi analize stanja v prostoru in razvojnih potreb določijo usmeritve za razvoj v krajini. Strokovne podlage v zvezi z varstvom in razvojem krajine se lahko na podlagi sklepa o pripravi prostorskega akta izdelajo tudi kadar to ni obvezno z zakonom, kadar je to smiselno. Za območja naselij se (lahko) pripravi urbanistična zasnova, ki je koristna kadar gre za presojo posegov v (urbanih) naseljih oz. urbanih krajinah.

Varstvo krajine se neposredno izvaja predvsem v okviru zavarovanih območij narave in kulturne dediščine. Poleg omenjenih se posredno na krajino nanašajo tudi drugi varstveni režimi oz. območja z omejitvami za poseganje, kot so trajno varovana kmetijska zemljišča, območja varstva pred erozijo, vodovarstvena območja ipd. Čeprav se ti ne nanašajo neposredno na krajino (v smislu zavarovanja zaradi kakovosti krajine ali doseganja ciljev za krajino), lahko močno vplivajo na njeno podobo in funkcijo. Kot podlaga za neposredno varstvo krajine, ki pa nikoli ni bila formalno sprejeta, so bila opredeljena območja izjemnih krajin (Ogrin, 1996). Strategija prostorskega razvoja Slovenije (OdSPRS; Ur. l. RS 76/04, 33/07 – ZPNačrt, 61/17 – ZUreP-2 in 199/21 – ZUreP-3) določa območja krajinska območja s prepoznavnimi značilnostmi, ki so pomembna na nacionalni ravni. Osnutek Strategije prostorskega razvoja Slovenije 2050 (MOP, 2020) ohranja koncept prepoznavnosti krajine, ne opredeljuje pa več območij.

Podobno kot pri varstvu krajine, tudi njeno upravljanje neposredno izhaja predvsem iz načrtov upravljanja zavarovanih območij ohranjanja narave in varstva kulturne dediščine, ter posredno iz načrtov upravljanja drugih sektorjev: predvsem gozdarstva in urejanja voda. Poleg teh z znatnim delom krajine upravlja kmetijski sektor, predvsem skozi izvajanje ukrepov kmetijske politike in s programi razvoja podeželja.

Cilji in pravila urejanja krajine

Ker je krajina vir ali (posredni) predmet obravnave številnih resorjev, je tudi cilje za krajino možno razbrati iz različnih aktov. Nosilec urejanja prostora, pristojen za prostorski razvoj (in posledično tudi krajino), je ministrstvo pristojno za prostor. Temeljni zakon na področju prostorskega načrtovanja je Zakon o urejanju prostora (ZUreP-3), ki določa glavne cilje v javnem interesu, med katerimi se nekateri neposredno tičejo krajine (2. člen):

- varovanje prostora kot omejene naravne dobrine;
- omogočanje kakovostnih življenjskih razmer in zdravega življenjskega okolja;
- zagotavljanje prostorsko usklajene in medsebojno dopolnjujoče več-funkcijske razmestitve različnih dejavnosti v prostoru;
- ustvarjanje in ohranjanje prepoznavnih značilnosti in kulturne identitete v prostoru;
- ustvarjanje, varovanje in razvijanje kakovostnih mest in drugih naselij;
- omogočanje ustreznega in univerzalnega dostopa do družbene in gospodarske javne infrastrukture in javnih površin;
- ustvarjanje in varovanje pestrosti, prepoznavnosti in kakovosti krajine;
- prispevanje k varstvu okolja, ohranjanju narave, varovanju kulturne dediščine, varovanju kmetijskih zemljišč ter drugih kakovosti prostora.

ZUreP-3 določa temeljna pravila urejanja prostora, med katerimi je določeno tudi, da je treba varovati podobo, merilo in krajinski okvir, ustvarjati novo arhitekturno in krajinsko prepoznavnost v sožitju z obstoječimi kakovostmi prostora, poudarjati oblikovne kakovosti naselij in varovati kakovostne dominantne poglede (22. člen). V krajini je treba ohranirati in vzpostavljati vrednote ter prepoznavne značilnosti prostora, pri umeščanju in prostorskih ureditvah dejavnosti pa upoštevati zlasti:

- Značilnosti posameznih krajinskih regij, ki izhajajo iz njihove rabe, funkcije in podobe (naravna ohranjenost, pestrost, harmoničnost, simbolni pomen naravnih in ustvarjenih sestavin prostora);
- Ohranjanje značilnih stikov naselij in krajine ter kakovostnih grajenih struktur;
- Ohranjanje vizualno privlačnih delov krajine in značilnih vedut.

Poleg temeljnih pravil urejanja prostora so po ZUreP-3 sestavni del državnega prostorskega reda še podrobnejša pravila, smernice in priporočila za izvajanje nalog urejanja prostora, vključno s primeri dobre prakse. Priporočila, ki so del prostorskega reda, ministrstvo, pristojno za prostor, izdaja v obliki priročnikov, npr. Zeleni sistem v mestih in naseljih (Šuklje Erjavec in sod., 2020), Priporočila za izdelavo krajinske zasnove (Bizjak in sod., 2020). Ti priročniki vsebujejo tudi usmeritve za oblikovanje krajine (trenutno predvsem v poseljenih območjih), zaenkrat še ni priročnika ali smernic, ki bi naslavljali urejanje krajine v podeželskih in naravno ohranjenih območjih.

Trenutna Uredba o prostorskem redu Slovenije (Ur. l. RS 122/04, 33/07 – ZPNačrt, 61/17 – ZUreP-2 in 199/21 – ZUreP-3), ki določa podrobnejša pravila urejanja prostora, ni več veljavna, a je še v uporabi do sprejetja nove uredbe po ZUreP-3. V 55. členu določa pravila za načrtovanje v krajini, od katerih velja posebej izpostaviti potrebo po zagotavljanju:

- varstva kulturne dediščine, ohranjanje izjemnih krajin ter kakovosti prostorskih struktur, ki ohranjajo in vzpostavljajo prepoznavnost krajine;
- upoštevanja zatečene rabe, funkcije in podobe krajine ter potencialov krajine za krepitev gospodarskih in socialnih koristi,

- upoštevanja strukturne urejenosti prostora, načina povezave s stavbno in naselbinsko dediščino in zgodovinskega razvoja območij;
- ohranjanja za posamezne krajinske regije značilnih krajinskih vzorcev.

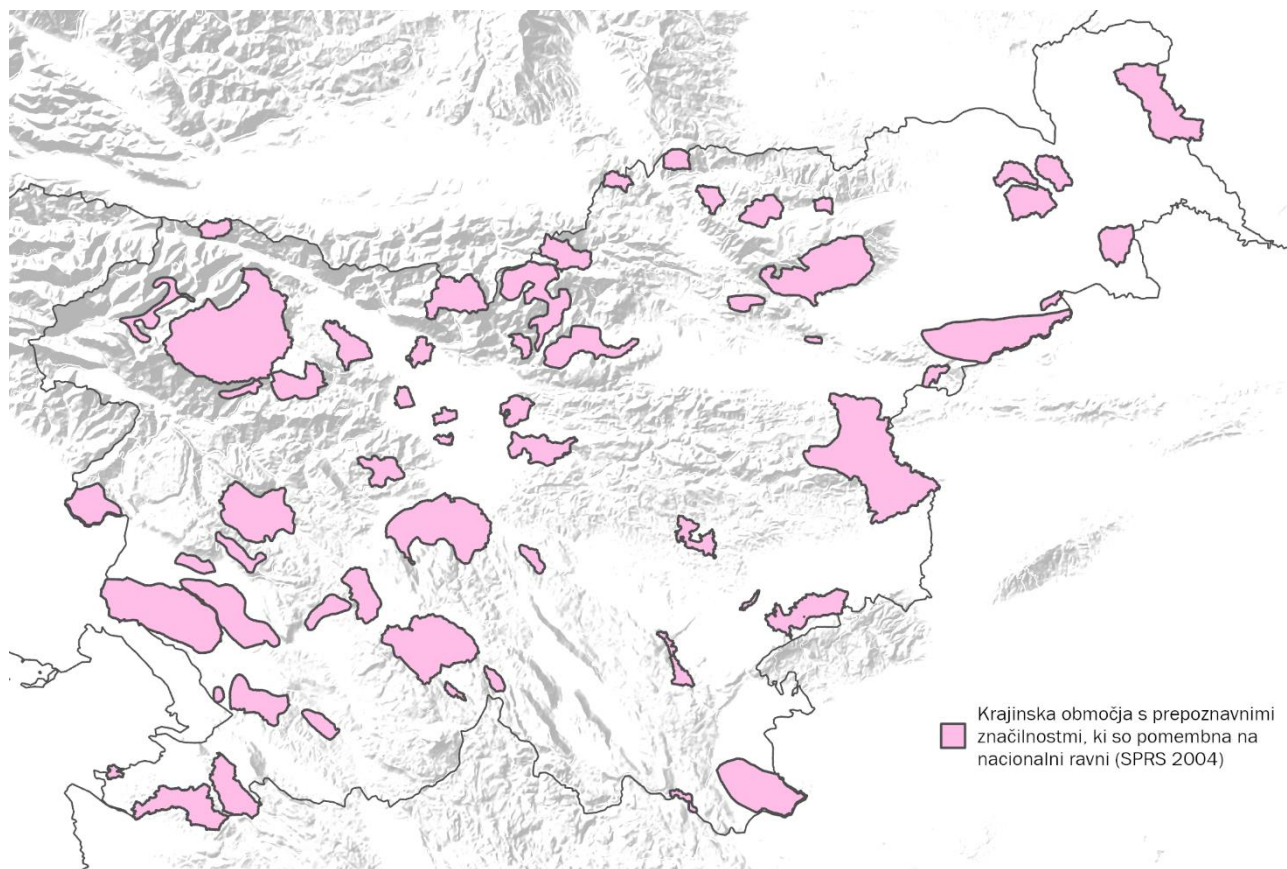
56. člen prostorskega reda nadalje določa še nekoliko podrobnejša pravila za ohranjanje oziroma ustvarjanje kakovosti krajine, med katerimi so navedeni tudi:

- ohranjanje reliefnih oblik,
- urejanje novih ali poškodovanih reliefnih oblik na način, da so stabilne in prilagojene značaju okoliškega reliefa oziroma novi rabi prostora,
- ohranjanje specifičnih lokalno značilnih oblik voda,
- uporaba materialov, prilagojenih lokalnim krajinskim značilnostim,
- ohranjanje izjemnih, tipičnih, kompleksnih ter ekološko in kulturno pomembnih pojavnih oblik vegetacije, zlasti botaničnih in dendroloških posebnosti,
- ohranjanje pestrih naravnih oblik (gozdni robovi, gozdne zaplate, živice, posamezna drevesa, vidno izpostavljene oblike vegetacije in podobno),
- ohranjanje elementov oblikovane narave (posamezna drevesa, drevoredi, nasadi, parkovne ureditve, vrtovi in podobno)
- vzpostavljanje novih vegetacijskih pasov, zlasti za zaščito pred neugodnimi vremenskimi vplivi, onesnaženjem, za razmejitev prostora, usmerjanje pogledov.

Prostorski red Slovenije prevzema opredeljena krajinska območja s prepoznavnimi lastnostmi iz Strategije prostorskega razvoja 2004 ter določa, da se ta natančneje prikažejo v prostorskih aktih lokalnih skupnosti, ki lahko, glede na našeta merila, predlagajo tudi lokalno pomembna krajinsko prepoznavna območja. Prepoznavnost krajine in način njihovega razvoja in ohranjanje sta opredeljena v 57., 58. in 59. členu Prostorskega reda. Ti členi določajo, da se morajo prostorske značilnosti, ki tvorijo kulturno in simbolno prepoznavnost določenega območja, zlasti pestra kulturna krajina, arheološka, stavbna in naselbinska dediščina ter naravne vrednote z izrazitimi in prepoznavnimi lastnostmi, ki tvorijo kulturni in simbolni pomen ter doživljajsko vrednost krajine, ohranjati in na novo vzpostavljati s prostorskim načrtovanjem. Omenjene prostorske značilnosti se določajo na osnovi analiz, pripravljenih v okviru strokovnih podlag pri pripravi prostorskih aktov lokalnih skupnosti.

Podobno kot Uredba o prostorskem redu Slovenije, tudi Odlok o strategiji prostorskega razvoja Slovenije (OdSPRS, Ur. l. RS št. 76/04, 33/07 – ZPNačrt, 61/17 – ZUreP-2 in 199/21 – ZUreP-3) ni več veljavna, a trenutno še v uporabi do sprejetja nove strategije po ZUreP-3. SPRS 2004 je izhodišče za pripravo vseh strateških oziroma planskih in izvedbenih prostorskih aktov na nižjih načrtovalskih ravneh. Strateške usmeritve za prostorski razvoj so opredeljene v treh sklopih, ki obravnavajo poselitev, gospodarsko infrastrukturo in krajino. Na področju krajine je med prioritetami navedena krepitev prepoznavnosti kakovostnih naravnih in kulturnih značilnosti krajine, zagotavljanje funkcionalno, ekološko in oblikovno uravnoteženih krajin, omogočanje zdravega, varnega in prijetnega bivalnega okolja, ohranjanje naravne zgradbe in kulturnih plasti ter zagotavljanje prostora za odvijanje naravnih procesov. SPRS navaja splošne usmeritve za načrtovanje prostorskega razvoja in urejanje krajin na lokalni ravni. Izmed vsebin, ki v SPRS obravnavajo krajino, so pomembna predvsem določila glede prepoznavnosti z vidika kulturnega in simbolnega pomena krajine ter naravnih kakovosti krajine in glede rabe naravnih virov. SPRS določa krajinska območja s prepoznavnimi značilnostmi, ki so pomembna na nacionalni ravni, in opredeljuje pomen nacionalno prepoznavnih krajin za identifikacijo prebivalstva z nacionalnim teritorijem ter razvojne zmožnosti. Opredeljuje dejavnike prepoznavnosti krajine in navaja, da se splošna kulturna in simbolna krajinska prepoznavnost Slovenije oblikuje na ravni alpske, predalpske, subpanonske, kraške in primorske krajinske regije (delitev iz Regionalne razdelitve krajinskih tipov v Sloveniji, Marušič in sod., 1998). SPRS določa tudi merila za določitev krajinskih območij

s prepoznavnimi značilnostmi ter ta območja poimensko navaja ter grafično prikazuje. V ta nabor niso vštete urbane in intenzivno kmetijske krajine, je pa predvideno določanje tudi lokalno pomembnih prepoznavnih območij krajine v drugih prostorskih aktih.

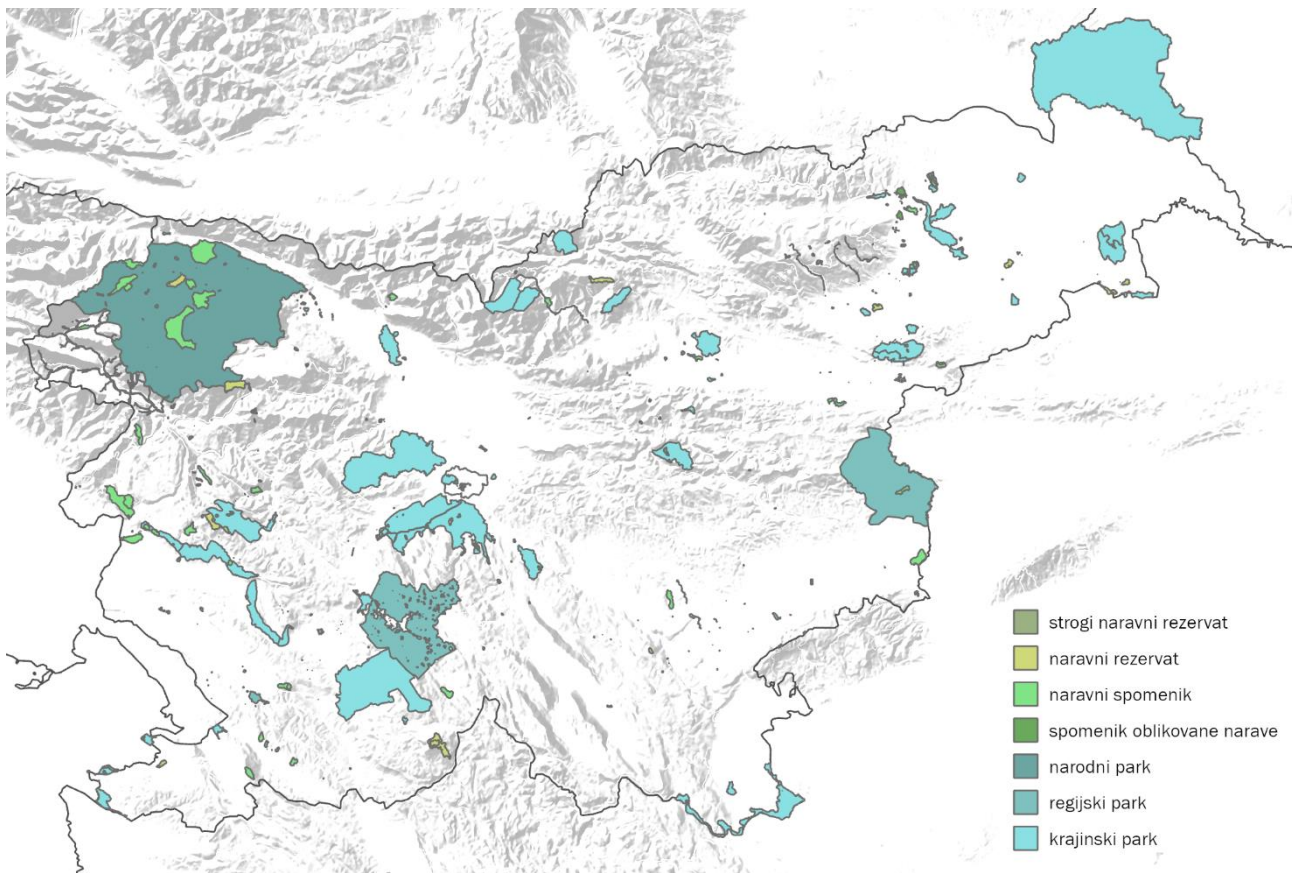

Slika 13: Karta krajinskih območij s prepoznavnimi značilnostmi, kot so določena v SPRS iz 2004.

Strategija prostorskega razvoja Slovenije je v prenovi; osnutek Strategije prostorskega razvoja Slovenije 2050 (MOP, 2020) krajine ne obravnava več v posebnem poglavju, temveč v okviru podeželja in zelene infrastrukture. Med cilji prenovljene SPRS se na krajino veže cilj C4 »Krepitev prostorske identitete in večfunkcionalnosti prostora« s prioriteta »povečana skrb za prilagoditev infrastrukturnih in drugih večjih sistemov ohranitvi naselbinske in krajinske prepoznavnosti ter ekološke povezljivosti«, »ohranitev in vzpostavitev prepoznavnosti podeželske kulturne krajine, zlasti mozaičnega prepleta podeželskih naselij in vasi ter kmetijske in gozdne krajine« ter »prepoznavanje in vključevanje prostorske identitete v razvojne politike ter prostorske dokumente na vseh ravneh«. Podaja »usmeritve za urejanje in razvoj podeželskih naselij, vasi in krajine« ter »usmeritve za ohranjanje in izboljšanje prepoznavnosti naselij in krajine«. Vsebinsko in prostorsko podrobnejši dokumenti naj bi sledili v obliki akcijskih načrtov za izvajanje SPRS 2050. Prenovljena strategija krajino obravnava manj obsežno in celovito kot njena predhodnica. Kljub zožitvi obravnave krajine v novi SPRS predvsem na podeželje in zeleno infrastrukturo, je krajino treba enako podrobno, a z drugimi poudarki, upoštevati tudi znotraj naselij.

Zakon o ohranjanju narave (ZON, Ur. l. RS, št. 96/04 – uradno prečiščeno besedilo, 61/06 – ZDru-1, 8/10 – ZSKZ-B, 46/14, 21/18 – ZNOrg, 31/18, 82/20 in 3/22 – ZDeb) krajino opredeljuje kot »prostorsko zaključen del narave, ki ima zaradi značilnosti žive in nežive narave ter človekovega delovanja določeno razporeditev krajinskih struktur«, in krajinsko pestrost kot »prostorsko strukturiranost naravnih in antropogenih krajinskih elementov« (35. člen). Zakon določa, da se ohranjajo, razvijajo in ponovno vzpostavljajo krajinska pestrost in tiste značilnosti krajine, ki so

pomembne za ohranjanje biotske raznovrstnosti in da se posegi v prostor načrtujejo in izvajajo tako, da se prednostno ohranjajo značilnosti krajine in krajinska pestrost.

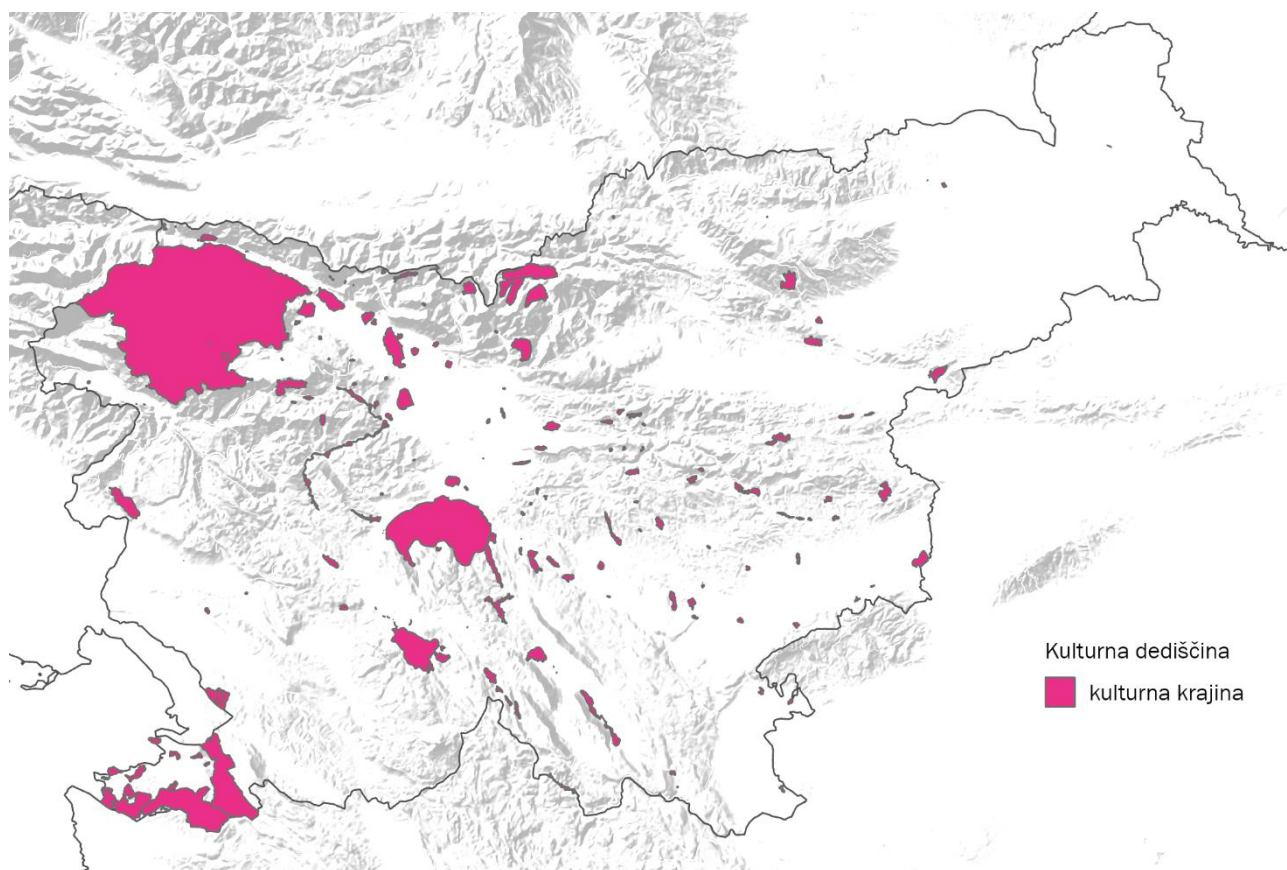
Slika 14: Zavarovana območja po statusu

Z vidika načrtovanja, varstva in razvoja krajine so pomembna predvsem zavarovana območja narave: narodni, regijski in krajinski parki. Na teh območjih se krajina varuje z različnimi ukrepi, čeprav ni nujno osnovni predmet varstva. Upravljanje zavarovanih območij se izvaja na podlagi načrtov upravljanja, ki so obvezni za narodni in regijske parke, za krajinske parke pa le v primeru, če je tako določeno v aktu o zavarovanju. Na zavarovanih območjih narave in na drugih območjih naravnih vrednot se vsi posegi (ki se načrtujejo v okviru resornih-sektorskih upravljaljskih in drugih načrtov in programov), obvezno preverjajo z vidika ohranjanja narave.

Druga kategorija, ki se lahko nanaša na krajino, so naravne vrednote, med katerimi je navedena tudi zvrst krajinska naravna vrednota. Zaradi nedorečenih meril v tej kategoriji še ni razglašena nobena naravna vrednota.

Varstvo krajine se izvaja tudi z Zakonom o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1, Ur. l. RS št. 16/08, 123/08, 8/11 – ORZVKD39, 90/12, 111/13, 32/16 in 21/18 – ZNOrg), ki določa kulturno krajino kot »nepremično dediščino, ki je odprt prostor z naravnimi in ustvarjenimi sestavinami, katerega strukturo, razvoj in uporabo pretežno določajo človekovi posegi in dejavnost«. V zavarovani kulturni krajini se varujejo značilna raba zemljišč, parcelacija, značilna vegetacija, prostorske dominante, odnos med poselitvijo in odprtim prostorom, kraji spomina in značilna topografska imena. Z vidika urejanja krajine so pomembne predvsem dediščinske kulturne krajine, vplivna območja

kulturnih spomenikov (npr. gradov, cerkva) in območja naselbinske kulturne dediščine. Trenutno je na seznamu v Registru kulturne dediščine 240 kulturnih krajin⁶.

Slika 15: Območja kulturnih krajin

Varstveni režim za kulturno krajino (Priročnik pravnih režimov varstva, ki jih je treba upoštevati pri prostorskem načrtovanju in posegih v prostor v območjih kulturne dediščine, MK, 2009) določa, da se ohranjajo varovane vrednote, kot so:

- krajinska zgradba in prepoznavna prostorska podoba (naravne in kulturne prvine),
- odprti prostor pred nadaljnjo širitvijo naselij,
- sonaravno gospodarjenje v kulturni krajini (tradicionalna raba zemljišč),
- tipologija krajinskih prvin in tradicionalnega stavbarstva (kozolci, znamenja, zidanice),
- odnos med krajinsko zgradbo oziroma prostorsko podobo in stavbno oziroma naselbinsko dediščino;

ter za zgodovinsko krajino:

- avtentična lokacija prizorišč zgodovinskih dogodkov,
- preoblikovanost reliefa zaradi zgodovinskih dognanj, morebitne grajene strukture, vsa gradiva in konstrukcije,
- zemeljske plasti z morebitnimi arheološkimi ostalinami,
- memorialna plastika, likovna oprema in vsi pomniki.

⁶ Prostorska razporejenost dediščinskih kulturnih krajin po Sloveniji je neenakomerna, obstajajo razlike med posameznimi območnimi enotami, kar pa ne pomeni, da na teh območjih ni krajin, ki bi ustrezala merilom za uvrstitev v register. Pri prihodnji vzpostavitvi varstvenih območij dediščine (VOD) bodo območja ponovno ovrednotena, kar lahko pomeni, da bodo dodana nova območja, ali nekatera izvzeta iz razglasitve VOD.

Za celostno ohranjanje se lahko opredelijo varstvena območja z enotnimi značilnostmi nepremične dediščine, ki je zaradi svojih vrednot in razvojnih možnosti pomemben del prostorskih ureditev. Varstvena območja dediščine določi vlada in vključujejo cilje prostorskega razvoja in podrobnejše varstvene usmeritve.

Opisana zakonodaja predvideva pripravo in sprejem različnih dokumentov, ki vsebujejo zavezujoče vsebine za krajino in so lahko uporabne za izdelavo presoj vplivov na krajino. Te so navedene v spodnji preglednici.

Preglednica 6: Uporabnost vsebin različnih prostorsko načrtovalskih dokumentov za presojo vplivov na krajino.

Dokument	Vsebine s področja krajine	Uporabnost za presojo vplivov na krajino
Strategija prostorskega razvoja Slovenije - SPRS	Opredeljuje cilje in usmeritve urejanja krajine Določa območja prepoznavnosti in merila za njihovo določanje	Uporaba ciljev prostorskega razvoja Slovenije in območij s prepoznavnimi značilnostmi v presojah.
Regionalni prostorski plan - RPP	Cilji in prednostne naloge prostorskega razvoja. Zasnova zelenega sistema regije. Obvezna krajinska zasnova za posamezna zaokrožena območja in določena območja za izdelavo krajinskih zasnov. Usmeritve za prostorsko načrtovanje ureditev državnega pomena. Usmeritve za urejanje krajine s poudarkom na ohranjanju krajinske identitete.	V času priprave teh priporočil še ni bil sprejet noben RPP. Uporaba/prenos ciljev in usmeritev za urejanje krajine pri vrednotenju stanja krajine in preverjanju skladnosti posega z usmeritvami.
Občinski prostorski plan - OPP	Cilji prostorskega razvoja. Zasnova zelenega sistema in določena območja za izdelavo krajinskih zasnov. Usmeritve za urejanje krajine v OPN.	OPP ni obvezen. Uporaba ciljev in usmeritev za urejanje krajine pri vrednotenju stanja krajine in preverjanju skladnosti posega z usmeritvami.
Občinski prostorski načrt - OPN	Z namensko rabo in podrobno namensko rabo je določen tudi osnovni značaj krajine, s prostorskimi izvedbenimi pogoji pa način izvajanja dejavnosti v krajini, načrtovanje posegov in javne površine. Za mestne krajine zeleni sistem podaja usmeritve za načrtovanje različnih tipov zelenih površin ter načine njihovega povezovanja. Za pripravo OPN so lahko izdelane strokovne podlage na področju krajine (npr. krajinska zasnova, določitev območij posebne vrednosti ali prepoznavnosti krajin, usmeritve za njihovo urejanje, analiza ranljivosti krajine ipd.). V postopku priprave OPN so izdane smernice NUP, ki določajo vsebine in izhodišča za obravnavo krajine v OPN.	OPN je neposredna podlaga za dokumentacijo za pridobitev gradbenega dovoljenja. Preverjanje skladnosti posega s prostorskimi izvedbenimi pogoji (PIP).
Občinski podrobni prostorski načrt – OPPN	OPPN določa podrobnejše urbanistične, arhitekturne in krajinskoarhitekturne rešitve prostorskih ureditev, določa gradbene parcele in gospodarsko javno infrastrukturo, ki jo je treba zagotoviti za načrtovane prostorske ureditve. Poleg tega določa tudi rešitve in ukrepe za (med drugim) varstvo okolja ter ohranjanje narave, varstvo in ohranjanje kmetijskih zemljišč in gozdov.	OPPN je neposredna podlaga za dokumentacijo za pridobitev gradbenega dovoljenja. Preverjanje skladnosti posega z določili OPPN, povzetek morebitnih v OPPN določenih ukrepov.

	<p>Za OPPN se izdelajo strokovne podlage in izdajo smernice NUP. Lahko se izvede javni natečaj.</p> <p>Za OPPN se (razen v izjemah, ki jih določa ZUreP-3) ne izvede postopek CPVO.</p>	
Odlok o urejenosti podobe naselij in krajine	Določa prostorske izvedbene pogoje glede namembnosti, lege, velikosti in oblikovanja posegov v prostor, ki ustvarjajo, ohranjajo in krepijo kakovostne prepoznavne značilnosti prostora in njegova identiteta. Prostorski izvedbeni pogoji se določijo zlasti za videz objektov, urejanje grajenih in zelenih površin, oglaševanje, kmetijske in gozdarske objekte, ki niso stavba, ter druge posege. Lahko je kot del OPN ali OPPN.	<p>V času priprave priručnika še ni bil sprejet noben Odlok o urejenosti podobe naselij in krajine, izdelan je bil vzorčni primer, ki pa se z urejenostjo podobe krajine ni posebej ukvarjal.</p> <p>Preverjanje skladnosti posega z Odlokom ter izbor ukrepov v skladu z določili oblikovanja posegov v Odloku.</p>
Državni prostorski načrt - DPN	Določa prostorsko ureditev posega, prostorske izvedbene pogoje v območju DPN, omejitve in dopustne posege ter usmeritve za določitev namenske rabe v OPN, . V postopku priprave DPN sodeluje projektna skupina, ki jo lahko sestavlja tudi NUP za krajino.	Preverjanje skladnosti posega z določili DPN in konkretizacija ukrepov.
Študija variant - ŠV	Krajina je ena od vsebin primerjalne študije variant v okviru okoljskega ali prostorskega vidika. Omogoča izbiro variante, ki ima (naj)manjši vpliv na krajino oziroma lokacijsko optimizacijo posega.	Oprelitev možnih vplivov predvsem s prostorskega in okoljskega vidika, povzemanje meril za presojo vplivov, ki se obravnavajo bolj podrobno.
Okoljsko poročilo - OP	Lokacijska optimizacija posega za dosego čim manjšega možnega vpliva na krajino, določitev omilitvenih ukrepov za zmanjšanje vplivov na krajino.	<p>Presoja vplivov na okolje je smiselno nadaljevanje CPVO na podrobnejši ravni.</p> <p>Preveritev upoštevanja določil CPVO in konkretizacija relevantnih ukrepov. Iz CPVO se lahko povzamejo cilji za krajino in merila za presojo.</p>
<i>Poročilo o vplivih na okolje - PVO</i>	<i>Tehnična, tehnološka in oblikovna optimizacija posega, ter ocena sprejemljivosti vpliva posega na krajino. Ukrepi se prenesejo v okoljevarstveno soglasje, ki določa pogoje za izvedbo posega.</i>	
Načrti upravljanja zavarovanih območij - NU ZO	<p>V NU ZO se določijo razvojne usmeritve, način izvajanja varstva, rabe in upravljanja zavarovanega območja ter podrobnejše usmeritve za varstvo naravnih vrednot na zavarovanem območju.</p> <p>V NU se izdelata tudi ocena stanja narave, posegov, dejavnosti in naravnih vrednot.</p> <p>Opredeljeno je vplivno območje in izdelana konkretizacija varstvenih režimov.</p>	<p>Uporaba opisa stanja ter usmeritev za rabo območja pri opredelitvi meril presoje vplivov.</p> <p>Uporaba že prepoznanih območij in prvin pomembnih za prepoznavnost ali krajinsko pestrost pri presoji.</p> <p>Uporaba analize pritiskov (predvsem obstoječih) in njihovega vpliva na varstvene cilje kot izhodišče za razmišljanje o alternativah z manj vpliva pri načrtovanih posegih.</p>
Kulturna dediščina - kulturna krajina (načrt upravljanja)	<p>V NU se določijo usmeritve za celovito ohranjanje spomenika/spomeniškega območja in način izvajanja njegovega varstva.</p> <p>NU med drugim vsebuje pregled kulturnih vrednot, ki jih je treba posebej ohranjati in razvijati.</p>	Uporaba objektov in območij KD pri vrednotenju vpliva na prepoznavnost.

Varstvena območja dediščine (VOD)

V ZVKD-1 in Uredbi o varstvenih območjih dediščine (predpis v medresorskem usklajevanju) so določene varstvene usmeritve za vse vrste varstvenih območij. Varstvene usmeritve za območja varstva kulturne krajine določajo, da se varujejo: prostorska pojavnost, krajinska struktura, krajinske prvine ter krajinska tipologija.

Po določitvi VOD: Uporaba varstvenih usmeritev iz VOD (in njihovih morebitnih vplivnih območij) pri presojah.

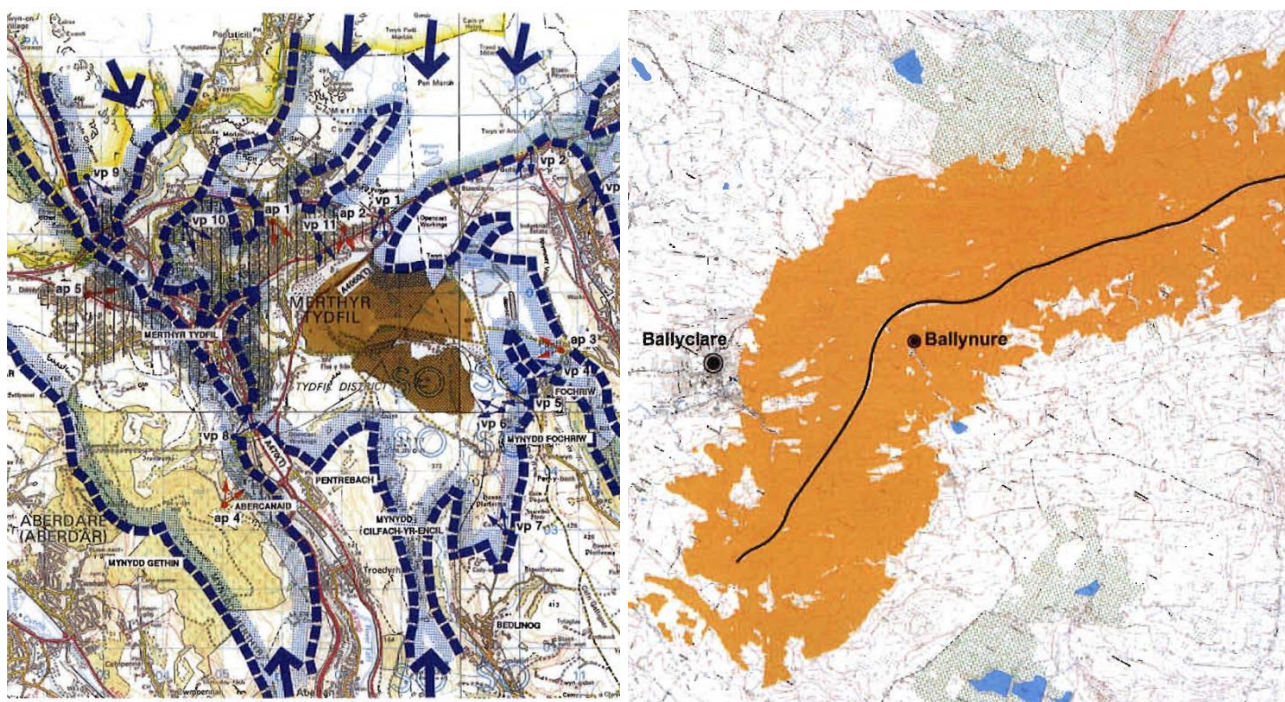
Analiza strokovne literature in prakse obravnave krajine v postopkih presoje vplivov na okolje

Pregled tujih usmeritev in navodil za presojanje vplivov na krajino

Med najbolj pogosto citiranimi in v različne kontekste predelanimi usmeritvami za izdelavo presoje vplivov na krajino so Smernice za presojo vpliva na krajino in podobe krajine (ang. Guidelines for landscape and visual impact assessment, Landscape institute, 2013⁷), ki so jih pripravili v Združenem kraljestvu. Smernice opredeljujejo pristope in metode vsebinjenja, opisa posega, opisa izhodišnega stanja krajine, ugotavljanje učinkov in vplivov, vrednotenja posamičnih in kumulativnih vplivov, prikazovanja ugotovitev in priprave omilitvenih ukrepov.

Smernice izpostavljajo vsebinjenje kot enega najpomembnejših korakov presoje, saj določa obseg in vsebine vseh naslednjih korakov. V tem koraku se oceni kakšni so verjetni vplivi in območja teh vplivov glede na lastnosti projekta in lastnosti krajine. V vsebinjenju se določijo tudi ključne metode, s katerimi je treba oceniti vpliv in podrobnost obravnave.

Opis posega je treba pripraviti glede na tip posega in v zadostnem obsegu, da omogoča oceno vplivov. Podobno je treba v opis izhodišnega stanja krajine zavzeti celotno območje možnega vpliva, za katero se opišejo značaj krajine, krajinske prvine in njihova prostorska razporeditev, stanje, način zaznavanja krajine in vrednote vezane na krajino. Območje obravnave se določi glede na možno vidnost posega in je širše od same lokacije posega. V območju vidnosti se opredelijo točke opazovanja, ki nudijo še posebej vredne vedute.

Slika 16: Ročna (levo) in računalniška analiza vidnosti (desno) za identifikacijo območja obravnave. Vir: The landscape Institute, 2013)

Na podlagi preučevanja interakcij med posegom in stanjem okolja se določijo možni učinki posega. Ti se opišejo v dveh stebrih: kot učinki na krajino samo po sebi, predvsem s spremembo njene strukture in kot učinki na vedute, torej na poglede, ki so v krajini na voljo. Presoja vplivov poteka ločeno po teh dveh stebrih, na koncu pa se sintetizira

⁷ Dostopno tudi na spletu na: https://www.torbay.gov.uk/media/15326/68-guidelinesforlandscapeandvisualimpactassessment_3rd-edition_2013.pdf

v končno odločitev o stopnji sprejemljivosti posega. V obeh stebrih sta glavna kriterija presojanja učinkov ranljivost krajine oz. vedute in jakost spremembe. Ranljivost izhaja predvsem iz lastnosti krajine/vedute, njene vrednosti in občutljivosti na poseg, jakost pa iz trajanja, velikosti in reverzibilnosti posega.

Pri omilitvenih ukrepih smernice opisujejo tri glavne skupine ukrepov, ki so izogibanje, zmanjševanje in nadomeščanje, pri čemer je rešitve vedno treba iskati najprej v prvi, nato v drugi in šele končno v tretji skupini, če ni na voljo boljše alternative. Izogibanje je najboljši pristop, ki se ga da doseči predvsem z optimizacijskim prostorskim načrtovanjem in celovitim umeščanjem posega v prostor. Pri postopkih PVO je odločitev o lokaciji praviloma že fiksirana, zato je ta možnost pogosto neuresničljiva in je treba na tej stopnji rešitve iskati predvsem v zmanjševanju vpliva⁸. To vključuje predvsem optimizacijo tehnologije in izgleda posega, v nekaterih primerih pa tudi spremembe okoliške krajine (npr. zastiranje/uokvirjanje pogledov ipd.). Zadnja skupina je najmanj zaželena in uporabna le kadar se pomembnemu vplivu ni mogoče izogniti in se predlagajo kompenzacijski ukrepi ali nadomestitve.

Smernice določajo predvsem postopek, vsebine in ključna vprašanja, na katera je treba odgovoriti v presoji vplivov na krajino, ter nekatera orodja, ki so za to uporabna (ključen je predvsem model vidnosti). Ne podajajo fiksnih meril, kazalnikov ali pragov za presojo, saj so ti odvisni od vsakokratnega problema in krajinskega konteksta. Zaradi tega se tudi ni možno povsem ogniti ekspertni presoji pomena sprememb oz. vplivov in metodo povsem objektivizirati, se pa to da izpeljati na osnovi jasnega in preverljivega sklepanja, ki je izdatno podprto z namenskimi analizami in (kartografskimi) prikazi.

Relativno dober sistem presojanja vplivov na krajino so razvili tudi v ZDA, kjer posamezne zvezne agencije pripravljajo svoje lastne postopke za presojo vplivov projektov na krajino, ki so prilagojeni dejavnostim teh agencij. Ključna prednost njihovih postopkov je ta, da imajo agencije, ki se ukvarjajo z razvojem, večinoma velikih, projektov in njihovih presoj, za zemljišča v svoji lasti pripravljene inventarizacije in cilje za vidne kakovosti. Urad za upravljanje zemljišč (ang. Bureau of Land Management⁹), je razvil sistem ocenjevanja vidnega kontrasta (ang. visual contrast rating). Postopek temelji na ugotavljanju izhodiščnega stanja in stanja po spremembi ter presoji, ali bo novo stanje še zadovoljevalo cilje upravljanja vidnih kakovosti, ki so določeni za vsa zemljišča s katerimi upravlja urad. Tudi v tem postopku je ključna analiza vidnosti, s pomočjo katere je možno identificirati pomembne točke opazovanja iz katerih se izdelajo simulacije posega. Točke so izbrane tam, kjer se nahajajo morebitni opazovalci in/ali gre za visoko cenjena območja. Simulacije posega so navadno računalniško izdelane realistične in natančne fotomontaže posega z okoliško krajino, kot je viden iz izbranih točk. Za posamezno simulacijo nato s pomočjo obrazca eksperti ocenijo kakšen vidni kontrast bo nastal, pri čemer ocenjujejo osnovne kompozicijske elemente (oblike, linije, barve in teksture) in značilnosti opazovanja iz posamezne točke (kot pogleda, razdaljo, čas in trajanje opazovanja, svetlobni in atmosferski pogoji, gibanje med opazovanjem ipd.). Vsakemu kompozicijskemu elementu se določi stopnja kontrasta na štiri stopenjski lestvici (brez, šibek, srednji ali močen kontrast), ta pa se primerja s cilji upravljanja vidne kakovosti območja. Na podlagi ugotovitev se določijo omilitveni ukrepi.

Podobnemu postopku sledijo tudi navodila Zvezne administracije za avtoceste (ang. Federal Highway Administration).¹⁰ Presoja je razdeljena na štiri faze: vzpostavitev območja (glede na območje vidnosti), inventarizacija (vidnih kakovosti in preferenc prebivalcev), analiza (najprej ločeno za vidne kakovosti in opazovalce, nato sinteza) in blažitev (določitev omilitvenih ukrepov). Metodo je možno izvesti z različno podrobnostjo, odločitev o podrobnosti se sprejme glede na značilnosti posega, krajine in lokalnih skupnosti. Tudi v tej metodi je presoja

⁸ Zato je treba krajini posebno pozornost nameniti v strateških presojah, kjer je še možna presoja alternativnih lokacij, oziroma v postopku CPVO – in tudi zanj pripraviti podobna navodila za obravnavo krajine.

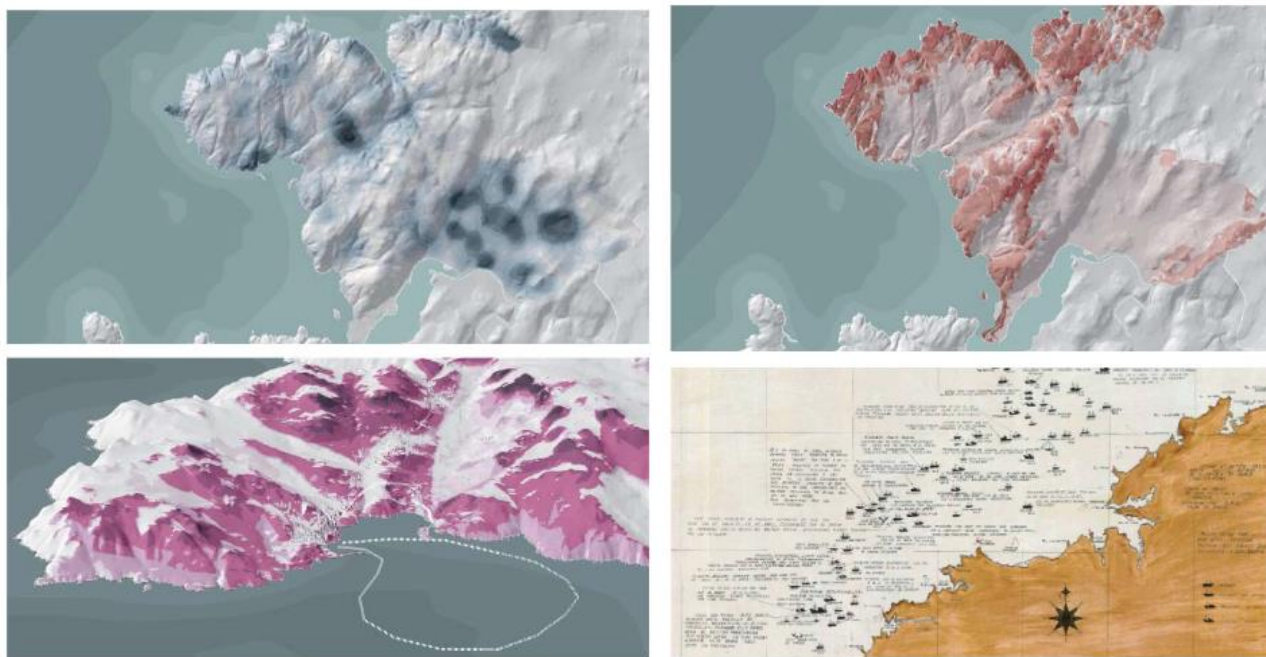
⁹ <https://blmwyomingvisual.anl.gov/assess-simulate/blm/>

¹⁰ <https://blmwyomingvisual.anl.gov/assess-simulate/other-federal/index.cfm>

vpliva opravljena glede na kombinacijo sprememb značilnosti krajine in značilnosti opazovanja, za presojo je podana serija vprašanj, ki presojevalcu pomagajo do končne ocene.

Tudi metode drugih agencij sledijo podobni shemi. Inženirski korpus vojske ZDA (US Army Corps of Engineers),¹¹ ki gradi jezove in druge projekte upravljanja voda, v presojah primerja prihodno stanje krajine, če se projekt zgradi, s stanjem, če se projekt ne zgradi. Tudi njihova metoda upošteva možnost obravnave v različnih podrobnostih.

Priročnik Oddelka za teritorialno politiko in javna dela Katalonske vlade (Generalitat de Catalunya, Departament de política territorial i obres públiques)¹² določa glavne vsebine, ki jih mora presoja vplivov na krajino pokriti, a pri tem ne določa specifičnih metod, ki naj se prilagodijo posameznim situacijam. Določa, da je poleg same lokacije posega treba opisati tudi širšo krajino, oziroma krajinski kontekst posega, pri čemer se obseg določi s pomočjo analize vidnosti. Za širšo krajino se pripravi osnovni opis, naštejejo krajinske prvine, vrednote, vezane na krajino, in opiše dinamika oz. trendi v razvoju krajine. Za presojo vplivov je najprej treba natančno in objektivno opisati pričakovane spremembe krajine, nato pa se presodi vpliv s fizičnega, zaznavnega in kulturnega vidika, pri čemer se mora presojevalec opreti na kataloge krajin, v katerih so opisane ključne kakovosti krajine. Priročnik eksplicitno odsvetuje uporabo numeričnih metod ocenjevanja vplivov in priporoča uporabo kvalitativnih opisov in argumentacij.

Slika 17: Analiza kulturne vrednosti krajine (levo zgoraj: gostota zgodovinskih toponimov, levo spodaj: vidnost iz romarskih poti, desno: območja, ki so vizualno ali pomensko povezana s potopljenimi ladjami ob obali). Vir: Xunta de Galicia, 2012

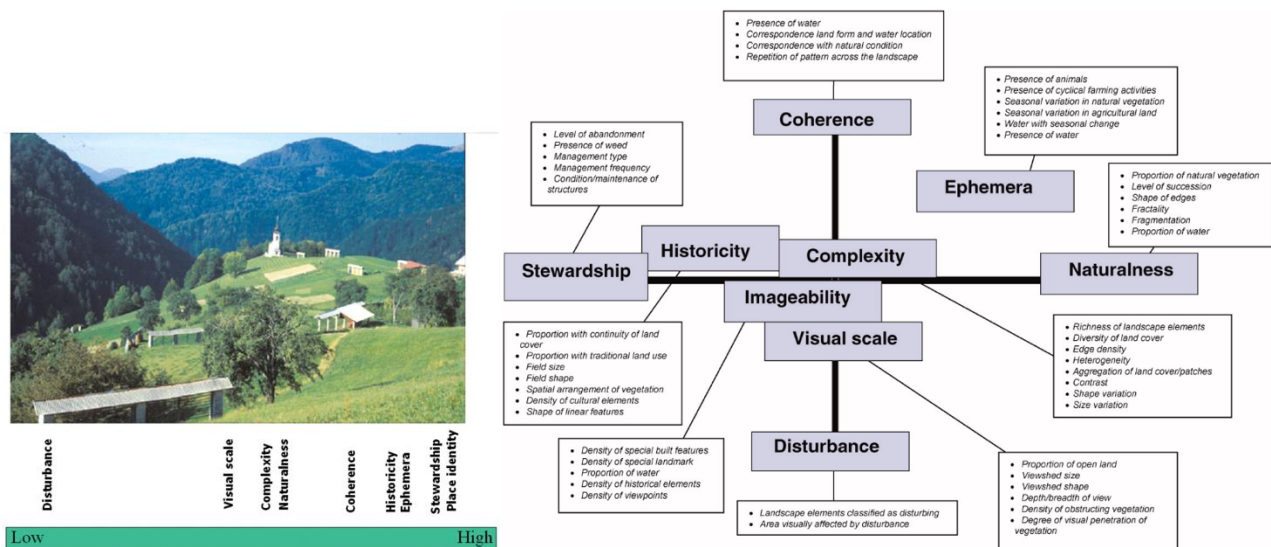
¹¹ <https://blmwyomingvisual.anl.gov/docs/vrap.pdf>

¹² https://territori.gencat.cat/ca/01_departament/documentacio/territori-i-urbanisme/paisatge/estudis_dimpacte_i_integracio_paisatgistica_eiip/

Pregled znanstvene literature s področja presojanja vplivov na krajino

Področje vrednotenja krajine in ugotavljanje vplivov nanjo lahko razdelimo na tri sklope, ki so sicer med sabo povezani in – vsaj delno – tudi osnovani na vrednotenju vidnih lastnosti/kakovosti krajine in presojanju učinkov spremembe rabe prostora na te kakovosti. Vendar obstajajo med sklopi tudi pomembne razlike.

Prvi sklop se osredotoča na določitev značaja vidne podobe krajine (ang. Visual landscape character assessment – VLCA). Evropska konvencija o krajini državam podpisnicam nalaga, da prepoznajo in ovrednotijo krajine na svojem območju. V Veliki Britaniji, na Irskem in tudi drugod po Zahodni Evropi za ta namen uporabljajo metodo opredeljevanja značaja krajine (ang. Landscape Character Assessment - LCA), ki je namenjena analizi območij s podobnim značajem, njihovem razvrščanju, kartiranju in opisovanju¹³ (Swanwick 2002, Tudor 2004, Warnock & Griffiths 2015). Ta metoda je zastavljena zelo celovito, poleg naravnih in družbenih dejavnikov upošteva tudi zgodovinski razvoj krajine ter človekovo zaznavanje krajine. Prav na zadnji je osnovana metoda določitve značaja vidne podobe krajine – (ang. Visual Landscape Character Assessment – VLCA, Tveit in sod. 2006, Ode in sod. 2008), ki je manj celovita od LCA, saj se osredotoča zgolj na vidno podobo krajine in ne na njen celostni značaj. Ta sklop se v prvi vrsti osredotoča na ugotavljanje stanja in trendov razvoja krajine, ki predstavljajo osnovo (izhodiščno stanje) za izvajanje presoj vplivov na krajino, v nekaterih primerih določajo tudi cilje za krajino oziroma opisujejo željeno (kakovostno) stanje krajine.

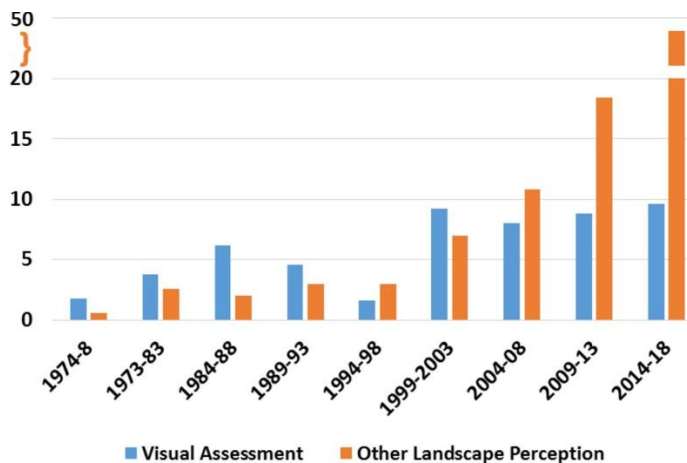

Slika 18: Opredelitev značaja krajine glede na merila in z njimi povezani kazalniki (levo: Tveit in sod., 2006, desno: Ode in sod., 2008)

Podobno velja za drugi sklop, to je presoja/ocena vidnih kakovosti krajine (ang. Visual Landscape Quality Assessment - VLQA), ki se osredotoča na analizo in/ali vrednotenje značaja vidne podobe oz. vidnih kakovosti krajine (Gobster in sod., 2019). Ključna razlika s prejšnjim sklopom je, da ta vključuje tudi vrednotenje, medtem, ko se prejšnji sklop osredotoča na vrednostno neopredeljeno opisovanje. Rezultat te metode je opredelitev območij z visoko vrednostjo, visoko stopnjo občutljivosti/ranljivosti ali razvrednotenih območij in se uporablja kot izhodišče za nadaljnje urejanje, varstvo ali sanacijo krajine. Običajno se uporablja za vrednotenje večjih območij, ki so v javni rabi oz. je njihovo urejanje v javnem interesu (npr. narodni parki ali druge kategorije zavarovanih območij) ter služi kot strokovna podlaga za potrebe dolgoročnega planiranja oz. načrtovanja razvoja in varstva krajine.

¹³ Značaj krajine (landscape character) je značilen in prepoznaven vzorec elementov ali značilnosti v krajini, po katerih se krajine med sabo razlikujejo, pri čemer je ključno razlikovanje med njimi, ne pa opredeljevanje njihove kakovosti (Tudor, 2014).

Tretji sklop oz. metoda je namenjena presoji vplivov načrtovanih ureditev oz. posegov na podobo krajine (ang. Landscape and Visual Impact Assessment - LVIA) in ne le vrednotenju vizualne kakovosti krajine. Ker je osredotočena na konkretne posege in plane je zanjo značilna večja metodološka natančnost, pogosto predpisana z zakonodajo. Na osnovi teh študij je lahko sprejeta odločitev o tem ali se bo plan/projekt sprejel/izvedel in o morebitnih potrebnih omilitvenih ukrepih (Gobster in sod., 2019). V nadaljevanju se osredotočamo na študije iz tega sklopa.

Slika 19: Število objavljenih člankov o vrednotenju vidne podobe krajine (modri stolpci) in vrednotenju drugih zaznavnih značilnosti krajine (oranžni stolpci). Vir: Gobster in sod., 2019

Razvoj metod za vrednotenje vpliva na podobo krajine sega v 60. in 70. leta 20. stoletja. Leta 1970 je bil v ZDA sprejet t. im. National Environmental Policy Act (NEPA), ki je prinesel zahtevo po vključevanju okoljskih vrednosti (in vrednot) v procese sprejemanja odločitev (predvsem pri razvojnih projektih). Prve presoje na podobo krajine so nastale na pobudo ameriških zveznih agencij (nekaj njihovih metod je povzeto v poglavju s tujimi zgledi priporočil). Z njimi so presojali npr. učinke različnih načinov gospodarjenja z gozdovi, načrtovanja velikih infrastrukturnih projektov (npr. cest in daljnovodov), itd. Poleg konkretnih presoj so bili pripravljene tudi razni priročniki, ne samo v ZDA, pač pa tudi drugje po svetu (Smardon, 2016). Primera takšnih priročnikov sta npr. britanski Guidelines for Landscape and Visual Impact Assessment (Landscape Institute, 2013; predstavljen v nadaljevanju) ter Visualization in Landscape and Environmental Planning (Bishop in Lange, 2005). Tudi v Sloveniji smo v 90. letih dobili nekaj priročnikov na temo umeščanja infrastrukturnih objektov v prostor, na primer Načrtovanje in krajinsko oblikovanje koridorjev daljnovodov in cevni vodov (Marušič in Jakl, 1998) in Urejanje obcestne krajine (Marušič, 1997).

Gobster in sodelavci (2019) so s pregledom literature od sredine 1974 naprej izbrali, uredil in izdali posebno številko revije Landscape and Urban Planning,¹⁴ v kateri so prikazane glavne raziskovalne teme na področju presojanja podobe krajine, vključno s presojami vplivov nanjo. Ugotavljajo, da je v znanstveni literaturi o presojah vplivov na (podobo) krajine, poudarek predvsem na orodjih in tehnikah, ki omogočajo čim natančnejšo oceno vpliva, medtem ko se širša metodološka vprašanja nanašajo predvsem na določanje kakovosti (podobe) krajine kot take. Raziskave o presojah se tako nanašajo predvsem na metode in orodja ocenjevanja vidnosti posega, odnos med vidno izpostavljenostjo posega in stopnjo vpliva, uporabo simulacij posega za oceno vpliva in omilitvene ukrepe.

¹⁴ Landscape and Urban Planning Special Collection on the Visual Assessment of Landscapes, Themes and Trends in Visual Assessment Research, dostopno na <https://www.sciencedirect.com/journal/landscape-and-urban-planning/special-issue/10R239BG5P4>

Oris glavnih korakov metodologij presoj

Iz pregleda obstoječe prakse in znanja izvajanja presoj vplivov na podobo krajine so v ZDA oblikovali naslednje glavne korake metod, na katerih temeljijo presoje vplivov na krajino (National Academy of Sciences, Engineering and Medicine, 2013):

1. določanje geografskega območja izdelave presoje,
2. inventarizacija relevantnih fizičnih značilnosti obstoječega stanja krajine,
3. opredelitev vedut, ki bodo spremenjene,
4. opredelitev vrednot, ki jih opazovalci teh vedut cenijo,
5. opredelitev pomembnih točk opazovanja, ki bodo uporabljene za analizo kakovosti vedute in vpliva nanjo,
6. določanje obstoječe kakovosti vedute,
7. določanje kakovosti vedute za »ničelno varianto« (prihodnje stanje, če se poseg ne izvede),
8. ugotavljanje fizičnih sprememb zaradi posega in sprememb, ki jih to povzroči opazovalcem,
9. ugotavljanje spremembe kakovosti vedut (sinteza prejšnje točke),
10. primerjava alternativ glede na spremembe kakovosti vedut,
11. določanje omilitvenih ukrepov za izogibanje, zmanjševanje, odpravljanje ali izravnavanje vplivov.

Na podlagi teh priporočil je Palmer (2016) pripravil podrobnejšo metodo za izdelovanje presoj vplivov na krajino (ang. Landscape Assessment Framework) v kontekstu presoj vplivov na okolje, s pomočjo katere se ovrednoti primernost oz. možni učinek načrtovanega projekta na krajino in primerja posamezne alternative. Metoda vključuje osem glavnih korakov:

1. Analiza kakovosti vidne podobe krajine (ang. visual quality): ta je opredeljena kot intrinzična »lepota« krajine, neodvisna od človekovega zaznavanja. Določena je na osnovi reliefnih oblik in površinskega pokrova.
2. Ocena vidnega pomena/jakosti/intenzitete (ang. visual magnitude) načrtovanega posega. Vidni pomen lahko opredelimo kot opaznost določenih objektov/struktur. Ta je odvisna od oddaljenosti opazovanih objektov in njihovega števila. Na osnovi oddaljenosti in števila vidnih objektov je stopnja vpliva ocenjena na šeststopenjski lestvici.
3. Vpliv na vidno podobo krajine (ang. visual impact) je ovrednoten na osnovi prvih dveh meril in je opredeljen kot intrinzičen vpliv, neodvisen od relativne občutljivosti/dovzetnosti opazovalcev ali prizorišč. Določen je na osnovi kakovosti vidne podobe krajine (1) in jakosti motnje (2) in je večji v krajinah, ki so bolj kakovostne in pri posegih, ki imajo večji učinek na krajino (so bolj vidno izpostavljeni).
4. Pomen vidne podobe (ang. scenic concern) – ta je odvisna od prepoznanih kakovosti krajine, ki se odražajo v formalnih zavarovanjih in od izkušnje opazovalcev, ki je odvisna od njihovih dejavnosti. Pri nekaterih (npr. pohodništvo) je privlačnost vidne podobe ključen predpogoj za izvajanje same dejavnosti, pri drugih prispeva k prijetnejši izkušnji (npr. vožnja z avtomobilom), za tretje je popolnoma nepomembna.
5. Izpostavljenost opazovanju (ang. viewer exposure) je pomembno merilo predvsem s tega vidika, da se pri oceni učinka posega v prostor upošteva tudi možno število opazovalcev.
6. Občutljivost opazovanega (ang. scenic sensitivitiy) je odvisna od kakovosti krajine in njenega pomena za opazovalce (4) ter izpostavljenosti opazovanju (5).
7. Doživljanje vpliva na podobo krajine (ang. scenic impact) je osnovan na odnosu med vplivom na podobo krajine (3) in občutljivostjo opazovanega (6).

Opisana večkriterijska metoda obravnava vpliv na podobo krajine kot funkcijo spremembe prostorske strukture krajine (krajino samo po sebi) in kot prizorišče, ki ga opazuje človek oz. mu vrednost pripisuje družba in na tak način

lahko vključi tudi miselno podobo krajine. Metoda tako omogoča celovito vrednotenje možnih vplivov načrtovanih projektov na podobo krajine in doživljanje te podobe. Ker ni osnovana zgolj na presoji učinkov načrtovanih projektov na osnovi izbranih točk opazovanja, pač pa na kombinaciji kakovosti krajine, oddaljenosti načrtovane ureditve od opazovalcev, njihove dejavnosti med opazovanjem in frekvence/pogostosti opazovanja, so tudi pričakovani rezultati objektivnejši.

Ta metoda je bila uporabljena za vrednotenje dveh alternativnih predlogov načrtovanega 300 kilometrskega daljnovođa na skrajnem SV ZDA (Palmer, 2019). Ker se metoda skuša v čim večji meri izogniti subjektivnosti z uporabo meril, ki so osnovana na intrinzičnih vrednostih krajine, avtor opozarja, da je kljub temu treba upoštevati odziv ljudi na načrtovane posege. Razlog za to je razlika med t. im. vplivom na vidno podobo krajine (ang. visual impact) in doživljanjem tega vpliva (ang. scenic impact). Prvi je namreč osnovan na dejstvih oz. intrinzični vrednosti krajine (npr. razgibanosti reliefa in površinskega pokrova), medtem ko je pri drugem ključno človekovo doživljanje krajine. Poseg, ki ima v dveh (fizično podobnih) okoljih podoben vpliv na krajino, lahko zaradi različnega doživljanja krajine in njenega pomena za lokalno ali širšo skupnost sproži popolnoma drugačen odziv opazovalcev.

Na potrebo po upoštevanju koncepta krajine kot »območja, kakor ga doživljajo ljudje« (Evropska konvencija o krajini, 2000) in ne zgolj njenih intrinzičnih lastnosti pri vrednotenju njene kakovosti opozarjajo tudi Roth in sod. (2018). V raziskavi, v kateri so preverjali možnost uporabe enotne metodologije za vrednotenje vidnih kakovosti krajine in doživljanja teh kakovosti¹⁵, so uporabili kombinacijo geoinformacijske analize s posameznih točk opazovanja in odziva ljudi na ta ista prizorišča. V raziskavo je bilo zajetih 30 testnih območij v Nemčiji v velikosti 150 km². Območja so bila izbrana tako, da so reprezentativna za celotno državo, mednje so bili zajeti vsi tipi krajine (od obalne do alpske) z različno intenziteto človekovega vpliva (od naravnih do popolnoma antropogenih). Za analizo je bilo izbranih več kot 800 fotografij, za katere so bila zabeležena stojišča, smer in širina pogleda, izračunana vidnost ter znotraj območij vidnosti analizirani raba, krajinski elementi ter indeksi, ki opisujejo značilnosti krajine. Te iste fotografije so bile uporabljene tudi v spletni anketi, v kateri so strokovnjaki in laična javnost ocenjevali slikovitost krajine z uporabo istih meril. Rezultati so pokazali, da imata na kakovost vidne podobe in slikovitost krajine največji pozitivni učinek prisotnost vode in (razgibanega) reliefa, najbolj negativni učinek pa prisotnost prometne infrastrukture, ornih zemljišč ter industrijsko – trgovskih con (Roth in sod., 2018).

Območje vpliva in pomen konteksta

Vpliv na krajino ni omejen le na območje posega, temveč na vsa območja od koder je poseg viden in opazen ali kako drugače zaznaven. To v presoje vpeljuje poseben korak, kjer se večinoma z uporabo geoinformacijskih modelov vidnosti določa možno območje vpliva, obenem pa tudi vprašanje, kako se z oddaljenostjo spreminja stopnja vpliva in kako se to pozna v skupni oceni sprejemljivosti.

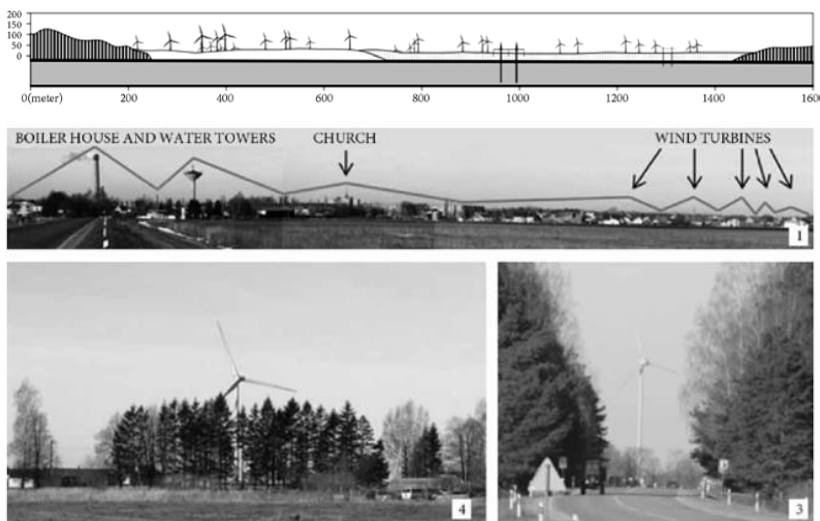
Zanimive rezultate daje raziskava, v kateri sta Fischer in Roth (2021) preučevala kako z oddaljenostjo opazovanega objekta (na primeru vetrnic) pada njegov vpliv na podobo krajine. Pri tem občutljivost vidne podobe krajine opredelita kot kazalnik, ki opisuje območje možnega vpliva, če bi se načrtovan poseg uresničil. Kazalnik je neodvisen od (1) lokacije opazovanja, (2) značaja in kakovosti krajine, ter (3) že obstoječih vplivov drugih struktur. V presojah se uporablja skupaj z navedenimi. Analiza občutljivosti vidne podobe krajine je bila osnovana zgolj na vidnosti, pri čemer je bilo uporabljenih pet različnih pristopov, glavni poudarek pa je bil na preučevanju učinka zmanjšanja vpliva (načrtovanih objektov) z njihovo oddaljenostjo. Učinek oddaljenosti (1) pri eni metodi ni bil upoštevan, (2) pri drugi so bili upoštevani razredi oddaljenosti, medtem ko je bila (3) pri tretji oddaljenost upoštevana zvezno. Radiji vidnosti

¹⁵ V tej raziskavi je bil poudarek na vrednotenju stanja krajine in ne stopnje sprejemljivosti načrtovanih posegov.

so bili izračunani za tri- in deset-kilometerske pasove, pri upoštevanju učinka oddaljenosti (2) pa še nadalje razdeljeni. Rezultati so pokazali:

1. da so odprta območja z manj razgibanim terenom bolj občutljiva, medtem ko je občutljivost manjša v dolinah in gorskih območjih, kjer razgiban relief pogosto prepreči ali vsaj omeji pogled, zato je hipotetičnih točk opazovanja manj,
2. da je razlika v občutljivosti vidne podobe večja, če primerjamo metode, ki so uporabile različno maksimalno oddaljenost, kot pa med metodami z različnim upoštevanjem vpliva oddaljenosti. Avtorji tako zaključijo z ugotovitvijo, da je izmed petih najprimernejša metoda, ki vpliva oddaljenost ne upošteva, maksimalni radij opazovanja pa omeji na 10 km. Prednost te metode je tudi v tem, da je preprosta, hitra in natančna. Avtorji kljub temu opozorijo na dejstvo, da se danes gradijo tudi vetrnice, ki so višje od 200 m in katerih vpliv sega prek 10 km – ta razdalja je bila namreč izbrana kot maksimalna razdalja, na kateri imajo vetrnice še vpliv na podobo krajine, ko so se načrtovale in v prostor umeščale vetrnice z višino okrog 100 m.

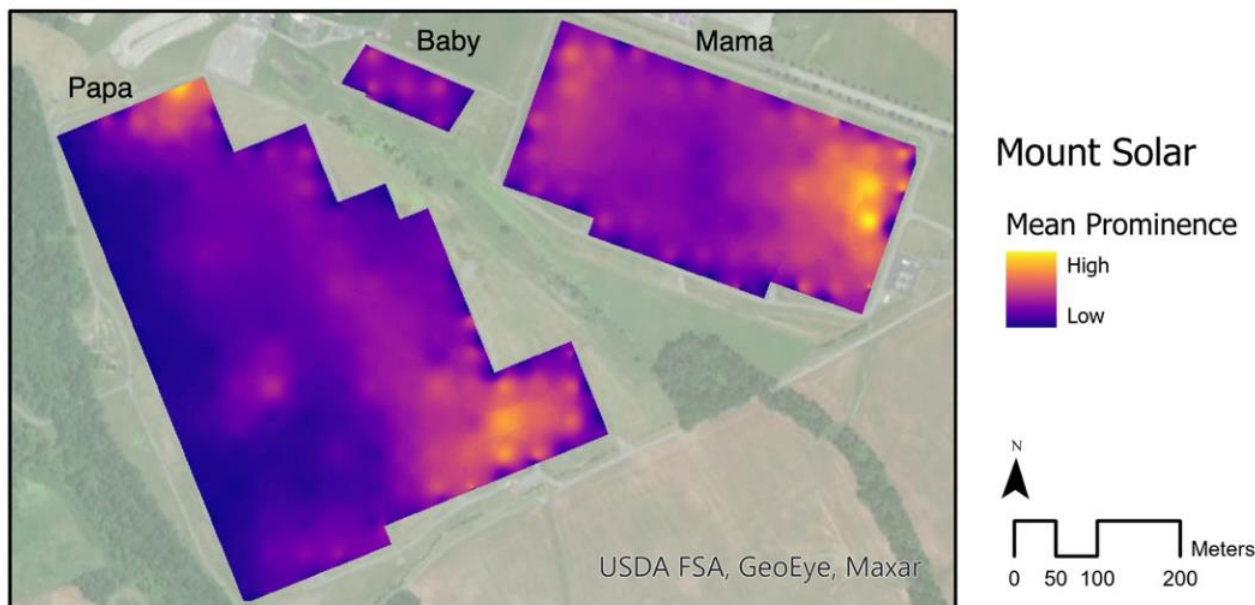
Podobno kot Fischer in Roth (2021), so Abromas in sod. (2015) vpliv vetrnih elektrarn v Litvi in Latviji preučevali v odvisnosti od tega, v kakšnem položaju so glede na opazovalca, kar je odvisno od njihove oddaljenosti in izpostavljenosti. V ta namen so določili pet kategorij pojavljanja vetrnih turbin z različnimi značilnostmi vplivov: (1) vizualno dominantne, (2) pretežno dominantne, (3) poudarki, (4) subdominante in (5) elementi ozadja. Poleg naštetih kategorij je bila pri oceni vpliva upoštevana tudi stopnja kontrasta med elementi (vetrnimi turbinami) in okolico. Šest vetrnih elektrarn je bilo opazovanih iz enajstih točk opazovanja (ob cestah). Rezultati analize so pokazali, da je vpliv vetrnih elektrarn na podobo krajine odvisen od (1) njihove oddaljenosti, (2) okolice oz. kontrasta z okolico, ter, (3) dejstva, ali se opazovalec gibá ali miruje. V primeru, ko se gibá (vozi po cesti) imajo vpliv na podobo krajine le tiste strukture, ki so v osi gibanja opazovalca. Posebej so izpostavili osem dejavnikov, ki vplivajo na stopnjo kontrasta, s tem pa tudi na vpliv vetrnih elektrarn na podobo krajine: (1) oddaljenost, (2) čas opazovanja, (3) relativna velikost, (4) letni čas, (5) svetloba, (6) prostorska razmerja (dominante), (7) atmosferski pogoji (oblačnost, megla), in (8) gibanje rotorja.

Slika 20: Analiza silhete krajine ob postavitvi vetrne elektrarne in vedut z različnih stojišč. Vir: Abromas in sod., 2015.

Določanje pomena sprememb

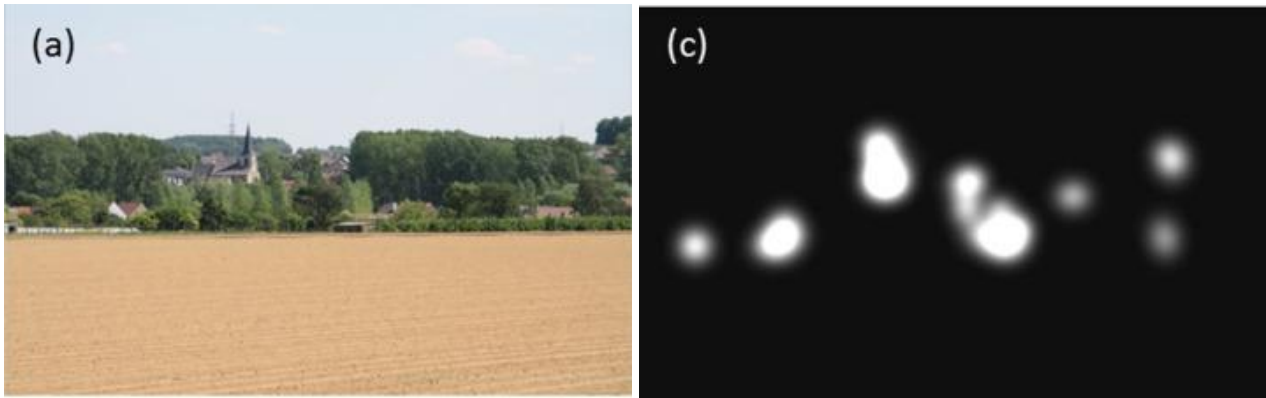
Določanje pomena sprememb in ocene vpliva je metodološki korak, ki je v znanstveni literaturi relativno redko opisan. Predvsem v ZDA je ocena določena glede na skladnost sprememb z doseganjem ciljev, vezanih na vidno podobo krajine. V primerih, kjer takšnih ciljev ni, je ocena po navadi vezana na stopnjo kontrasta, kjer večji kontrast pomeni večji vpliv. Za določanje stopnje kontrasta so poleg najpogostejše ekspertne ocene nekateri raziskovalci predlagali tudi izračun indeksov, ki temeljijo na statističnih obdelavah fotomontaž krajin s spremembami (npr. Torres-Sibille in sod., 2009; Palmer, 2021).

Slika 21: Model vizualne izpostavljenosti delov sončne elektrarne. Bolj kot je del SE svetel (rumen) več prispeva k skupni vidni izpostavljenosti objekta - omilitveni ukrepi morajo nasloviti predvsem te dele (Palmer, 2021)

Na nekoliko drugačen način so se raziskovanja vpliva na podobo krajine lotili Dupont in sod. (2015). V raziskavi so analizirali, kako se modeli vizualne pomembnosti, ki jih lahko razložimo kot teoretične napovedi vzorca človekovega opazovanja, ujemajo z dejanskim opazovanjem (gibanjem pogleda) na primeru fotografij krajine. Na ta način so primerjali kako se napoved iz modela vizualne pomembnosti ujema z dejanskimi opazovanji oz. kateri elementi so izpostavljeni v modelu in kateri dejansko (najprej) pritegnejo pogled opazovalca. Model vizualne pomembnosti za vsak piksel fotografije izračuna njegovo izpostavljenost na osnovi informacij o njegovi barvi, orientaciji in intenziteti, vse v primerjavi z okolico – torej ocenjuje kontrast. Rezultat je stopnja opaznosti posameznega piksla oz. verjetnost, da bo pritegnil pozornost opazovalca. Ker človekov pogled najprej pritegnejo vidno bolj izpostavljeni objekti, so avtorji študije predpostavili, da obstaja pozitivna korelacija med modelom vizualne pomembnosti in rezultati opazovanja – torej, da bodo opazovalci najprej usmerili pogled v točke, ki izstopajo tudi v modelu vizualne pomembnosti. Glavni namen raziskave je bil torej preveriti, ali in v kolikšni meri so modeli vizualne pomembnosti zanesljiv pokazatelj osredotočanja pogledov oz. opazovanih vzorcev v vizualizacijah krajine, in, ali so uporabni za presojanje vidnega vpliva. Poleg tega je raziskovalce zanimalo tudi, ali so rezultati podobni v različnih tipih krajine, oz. v krajinah z različno intenziteto človekovega vpliva/prisotnosti. Rezultati so pokazali, da obstaja pozitivna korelacija med obema modeloma v vseh tipih krajine. Z izjemo kmetijskih krajin je odnos med modeloma linearen – manjši kot je delež stavb na posamezni fotografiji, bolje se rezultata ujemata. Model vizualne pomembnosti je najbolj zanesljiv pri napovedi osredotočanja pogledov v delno kmetijskih okoljih in najmanj zanesljiv v urbaniziranih okoljih. Grajeni objekti sicer najprej pritegnejo poglede, a je bolj urbanizirano okolje nasičeno z informacijami, fokus

se zato izgubi. Podobno odsotnost grajenih objektov v kmetijskih okoljih, ki izstopajo v sicer linearnem modelu, povzroči pomanjkanje fokusa. Avtorji raziskave sicer tega nikjer ne poudarjajo, a je treba opozoriti na dejstvo, da vse analizirane fotografije prikazujejo območja, za katere je značilen pretežno ravninski relief, torej brez t. im. »reliefne energije« (raziskava je bila izdelana v Belgiji). Vidno izpostavljeni vrhovi bi nedvomno delovali kot »pritegovalci pogledov« tudi v kmetijskih oz. naravnih okoljih in (predpostavljamo) prispevali k večji linearni soodvisnosti modelov.

Slika 22: "Karta" osredotočanja pogledov opazovalcev na fotografiji krajine (levo). Opazno je, da so grajene strukture v krajini poudarki, ki privlačijo poglede (Dupont in sod, 2015).

Simulacije posegov

Simulacije posegov so od začetka izvajanja presoj vplivov na podobo krajine ključno orodje za ocenjevanje vplivov, od zgodnjih uporab skic, preko kolažev in digitalnih fotomontaž, do razvoja dinamičnih 3D modelov, animacij in obogatene resničnosti (Gobster in sod., 2019). Uporaba nadomestka za ocenjevanje dejanskih krajin je v preteklosti že vzbudila nekaj pomislov o njeni zanesljivosti (Frantal in sod., 2017). Eksperimenti in primerjave simulacij in dejanskih krajin (npr. Palmer in Sullivan, 2020) so pokazale, da je ob natančni izdelavi s simulacijami možno dovolj dobro oceniti kakovost in vpliv na krajino, a so obenem pokazale, da so določene lastnosti zaznavanja krajine, predvsem take, ki so vezane na njeno miselno podobo (npr. asociacije, pomeni, simboli...), lahko izpuščeni ali premalo očitni (Jallouli in Moreau, 2009), zato je te vsebine v presojah treba obravnavati s posebno pozornostjo.

An in Powe (2015) sta z namenom boljše predstavitve načrtovanih projektov raziskovala možnosti uporabe navidezne resničnosti pri presojanju vplivov načrtovanih objektov na podobo krajine. Njuno raziskavo je vzpodbudila ugotovitev, da »klasične« fotomontaže, ki so uveljavljene v postopkih PVO tako za prikaz načrtovanih projektov, kot tudi možnosti omilitvenih ukrepov (npr. zakrivanja pogledov), ne uživajo zaupanja javnosti. Razlog za to vidita predvsem v izbiri fiksnih stojišč, za katere ocenjujeta, da ne prikazujejo realne slike (kljub dejstvu, da v raziskavah, ki npr. računajo vidnost oz. uporabljajo fotomontaže zelo veliko pozornost namenjajo prav izbiri »reprezentativnih« stojišč). Navidezno resničnost naj bi po njunem mnenju omogočila izboljšanje razumevanja načrtovanih projektov in njihovega vpliva na podobo krajine, obenem pa služila kot »prevod« oz. interpretacija ekspertnega znanja različnim deležnikom.

Kombinacijo pristopa z ocenjevanjem slikovitosti krajine, kakor jo doživljajo lokalni prebivalci in indeksov, ki opisujejo sestavne in oblikovne značilnosti krajine, je v dveh časovnih obdobjih uporabil tudi Palmer (2004) na območju Dennisa v Massachusettsu (ZDA). Pristop je osnovan na predpostavki, da je s serijo spremenljivk mogoče opisati odnos med (1) odzivom ljudi do krajinskih prizorišč in (2) načrtovanimi spremembami v tem okolju. Percepcija se spreminja kot odziv na spremenjene družbene norme in pričakovanja in/ali kot odziv na spremembe v krajini. Študija predpostavlja, da je percepcijo krajine mogoče razložiti kot odziv na značilnosti krajine, kot je npr. velikost

zaplata, gostota robov med posameznimi kategorijami površinskega pokrova ali relativna »naravnost« rab v nekem pogledu. Vse te spremenljivke pa merijo t. im. »krajinskoekološki indeksi«. Rezultati študije so pokazali pozitivno korelacijo med vrednostjo vidne podobe krajine (ang. scenic value) in sestavno pestrostjo krajine in le šibko izraženo korelacijo med vrednostjo vidne podobe krajine in njeno oblikovno pestrostjo. Pri tem je treba poudariti, da nekaterih posameznih sprememb ni mogoče zaznati v spremembah površinskega pokrova (npr. nove prometne signalizacije ob cestah ali kolesnic vozil, ki kažejo na intenzivnejšo prisotnost ljudi na obali), a jih opazovalci lahko ovrednotijo kot negativne.

Pregled obravnave krajine v poročilih o presoji vplivov na okolje

V praksi presojanja vplivov na okolje je opazen relativno širok razpon podrobnosti obravnave krajine, ki je bolj odvisna od izdelovalca poročila kot od tipa posega ali lastnosti krajine, kar je ob odsotnosti sprejetih standardov obravnave in slabi dostopnosti podatkov o krajini (regionalna razdelitev krajinskih tipov, izjemne krajine) tudi razumljivo. Obravnava krajine kot samostojne okoljske sestavine v presojah vplivov na okolje je določena z Uredbo o vsebini poročila o presoji vplivov na okolje (Ur. l. RS, št. 36/09, 40/17 in 44/22 – ZVO-2)), v praksi pa se krajina pogosto obravnava združeno s kulturno dediščino, saj predvsem iz tega področja izhajajo režimi (npr. zavarovana kulturna krajina), ki nudijo formalno podlaga za utemeljevanje (ne)sprejemljivosti vpliva.

Vsebinjenje večinoma izhaja iz Uredbe o vsebini poročila o presoji vplivov na okolje, torej iz določbe, da je treba krajino obravnavati kot sestavino okolja. Obravnava same krajine v poročilih večinoma ni podrobneje razdelana glede na lastnosti krajine, posega ali njegove vidnosti. Stanje krajine je večinoma opisano tekstualno, največkrat povzeto iz gradiva Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji (Marušič in sod., 1998). Opis krajine je pogosto splošen, bodisi v obliki kratkega ekspertnega opisa stanja, bodisi izhaja iz opisa celotne krajinske enote v Regionalni razdelitvi. Pogosto ne razločuje jasno med samo lokacijo posega (npr. pojavnost krajinskih vzorcev in prvin na sami lokaciji) in okoliško krajino. Fotografije stanja so redke, kartografskih prikazov značilnosti krajin (npr. krajinski vzorci, strukturne analize, modeli vidnosti itd.) v pregledu nismo zasledili. Opisi se praviloma osredotočajo na vidno podobo krajine (fizične strukture), opisi miselne podobe (simbolni pomen) so zelo redki.

Cilji za krajino praviloma niso jasno navedeni. Kadar so, je najpogosteje omenjen cilj ohranjanje celovitosti kulturne krajine in/ali ohranjanje prepoznavnosti. Podobno je s kriteriji in kazalniki sprememb. Ti so najpogosteje navedeni opisno in implicitno, večinoma pa se vežejo na spremembe vidnih značilnosti krajine, prilagajanje prostorskim strukturam, spremembe krajinskih značilnosti, spremembe krajinske slike in vidne izpostavljenosti posega. Skupaj ti kriteriji sicer relativno dobro opišejo možne spremembe in vplive zgradbe in podobe krajine, a način njihovega določanja in obravnava kriterijev za njihovo vrednotenje večinoma ni jasna ali razberljiva iz poročil. Skladno s tem je za določanje stopnje vpliva uporabljena izključno strokovna presoja, kar je problematično ravno zaradi pomanjkanja argumentacije oz. jasnosti obravnave sprememb/kazalnikov in kartografskih oz. drugih prikazov. Obenem zelo pogosto drugi vidiki krajine kot so pomeni in družbene koristi niso obravnavani.

Omilitveni ukrepi so raznovrstni in odvisni predvsem od tipa posega. Najpogosteje je zaslediti zahtevo za urejanje zelenih površin, zasajanje površin z drevesnimi in grmovnimi avtohtonimi vrstami in različne poskuse blaženja prehoda med okoliško krajino in posegom (urejanje reliefa, barvno usklajevanje, oblikovanje robov, vzpostavljanje povezav in dostopnosti, zagotavljanje površin za rekreacijo in kakovost bivanja...).

Krajina pogosto ni obravnavana kadar gre za gradnjo objektov na lokacijah, kjer objekti podobne namembnosti že obstajajo ali kadar gre le za poseg v obstoječ objekt. Pri zadnjih je to smiselno, če ne pride do spremembe pojavnosti objekta, pri prvih pa je izpustitev presoje vplivov na krajino treba argumentirati z vidika pojavnosti in delovanja

objekta (lahko gre za enako namembnost kot okoliški objekti, a z izrazito drugačnimi gabariti in delovanjem, kar lahko povzroči pomembne vplive na krajino).

V primerjavi s primeri dobrih praks, kot izhajajo iz pregleda strokovne literature in tujih usmeritev, presoje vplivov na krajino sicer vključujejo najpomembnejše vidike, a je njihova obravnava pogosto preveč nedorečena, nejasno izražena in nedokumentirana, kar je tudi posledica razpršenosti oz. odsotnosti pristojnosti za urejanje krajine ter formalnih oblik/območij varstva krajine, na katere bi se presojevalci lahko sklicali. Ker se pri presojanju vplivov na krajino ni možno izogniti izvedenskim presojam in oceno postaviti zgolj na podlagi kvantitativnih kazalnikov in pragov, je pomanjkanje razlag metode presoje še toliko bolj kritično. K temu močno prispeva tudi odsotnost modelov vidnosti, kartografskega gradiva s krajinskimi vsebinami in simulacij posega (fotomontaž), ki bi lahko služile kot podpora argumentaciji stopnje vpliva, kar izhaja tudi iz pomanjkanja javno dostopnih slojev za kartografske prikaze s področja krajine.

Intervjuji z izdelovalci presoj vplivov na okolje

V intervjujih so se potrdile nejasnosti, ki so bile ugotovljene v pregledu presoj vplivov na okolje, in izhajajo iz odsotnosti standardov, navodil, strokovnih osnov, instrumentov varstva in nadzora urejanja krajine. Tudi v intervjujih so izdelovalci PVO izpostavili, da zato pogosto združujejo obravnavo krajine s kulturno dediščino, ki pozna režim kulturna krajina, iz katerega izhajajo bolj določene usmeritve, uporabne v presojah. Problem tovrstnega združevanja je, da se zato presoja pogosto omeji le na posebne krajine. Za opisovanje izhodiščnega stanja krajine ni vsebinskih smernic ali drugih uporabnih gradiv, zato je ta opis večinoma povzet iz Regionalne razdelitve krajinskih tipov v Sloveniji (Marušič in sod., 1998), dodatno pa še ugotovitve iz terenskega ogleda, ko je opravljen.

Kljub temu, da v večini pregledanih poročil o vplivih na okolje nismo zasledili fotomontaž ali drugih modelov, so intervjuvanci kot orodja presoje navedli tudi izdelavo fotomontaž posega, digitalnih 3D modelov in prekrivanje geoinformacijskih slojev z načrti posega. Modelov vidnosti ne izdelujejo, ocenijo pa obseg vidnosti na podlagi terenskega ogleda oz. opisa krajine. Ker Uredba o vsebini PVO (Ur. l. št. 36/09) ne določa, da je treba za sestavine okolja v poročilu navesti cilje, jih tudi izdelovalci v presojah večinoma ne oblikujejo, merila in kazalnike pa določajo po lastni strokovni presoji. Omilitvene ukrepe povzemajo iz okoljskih poročil, če so bila za plane, ki so podlage za posege, pripravljene, sicer pa se nanašajo večinoma na zunanjo podobo posega. V tem smislu ocenjujejo tudi zadovoljivost načrtov krajinske arhitekture, če so za poseg izdelani, in zanj predlagajo dopolnitve.

Pomembnejša ugotovitev iz intervjujev je tudi ta, da dobijo izdelovalci presoj vplivov le redko zahteve za dopolnitev poglavja o krajini. Dopolnitve v redkih primerih zahtevajo Zavodi za varstvo narave oziroma Zavodi za varstvo kulturne dediščine, če gre za posege z možnim vplivom na območja z režimi pod njihovo pristojnostjo (npr. krajinski parki, kulturne krajine). Zaradi vpliva na krajino intervjuvani izdelovalci do zdaj še niso zavrnilli posegov, ker za to nimajo instrumentov varstva, na katere bi se sklicali, ali opredeljenih pragov sprejemljivosti.

Priporočila za presojo vplivov na krajino

Struktura in uporaba priporočil

Drugi del gradiva Priročnik za presojo vplivov na krajino v okviru postopkov PVO so priporočila za izvedbo presoje. Ta izhajajo iz izhodišč, predstavljenih v prvem delu. To so:

- 1) *Razumevanje kompleksnosti krajine* – krajina je kompleksna, dinamična in je odraz naravnih in človeških dejavnikov. Kakovost krajine izhaja iz njene zgradbe in podobe, njenega pomena in družbenih koristi, ki jih nudi. Ti dejavniki med seboj delujejo sinergijsko, zato je tako treba razumeti in uporabljati tudi merila za presojo vplivov posegov na krajino.
- 2) *Vse krajine štejejo* – presoja vplivov na krajino naj se ne omejuje le na posebna območja in naj izhaja iz stvarnih sprememb zaradi presojanega posega. V vseh krajinah, ne glede na njihovo izhodiščno kakovost, si je treba prizadevati za čim bolj optimalno poseganje in izboljševanje kakovosti.
- 3) *Želeno stanje krajine* – referenca za presojo naj ne bo le obstoječe stanje, temveč tudi zeleno stanje krajine, to je v prihodnost usmerjen pogled na to, kakšna krajina bo najbolj koristila družbi. Poseg mora v čim večji meri prispevati k doseganju tega stanja, oziroma mu čim manj škoditi.
- 4) *Presoja kot optimizacijsko delovanje* – med presojo naj bo vedno prisoten razmislek o možnih (tehničnih, tehnoloških, oblikovalskih) izboljšavah posega, ki jih je možno doseči v fazi presoje vplivov na okolje.
- 5) *Posegu in krajini prilagojen pristop* – vsebine presoje vpliva na krajino in metode/orodja presoje naj bodo prilagojene značilnostim posega in značilnostim krajine, podajo naj se odgovori na bistvena vprašanja. Za oblikovanje posegu prilagojene presoje je nujna izvedba vsebinjenja in priprave izhodišč, v katerih se oblikujejo cilji za krajino (zeleno stanje krajine), merila za presojo vplivov in kazalniki sprememb.
- 6) *Jasnost, preglednost in sledljivost sklepanja* – presoja mora temeljiti na jasno izpostavljeni povezavi med spremembo, vplivi in predlaganimi izboljšavami. Pri presoji vplivov na krajino se ni mogoče izogniti strokovni presoji, ki pa mora vseeno temeljiti na preglednih metodah. Preglednost omogoča predvsem jasna struktura vrednotenja, ki jo sestavljajo med seboj povezani cilji, merila in kazalniki sprememb.

Struktura priporočil izhaja iz v času priprave veljavne Uredbe o vsebini poročila o vplivih nameravanega posega na okolje in načinu njegove priprave (Ur. l. RS, št. 36/09, 40/17 in 44/22 – ZVO-2, v nadaljevanju Uredba o vsebini PVO). Dodatno sta na začetku vključeni še poglavje s priporočili za izvedbo predhodnega postopka (ang. *screening*), ki ga določata Zakon o varstvu okolja (90. člen (predhodni postopek), ZVO-2, Ur. l. RS št. 44/22) in Uredba o posegih v okolje, za katere je treba izvesti presojo vplivov na okolje (Ur. l. RS, št. 51/14, 57/15, 26/17, 105/20 in 44/22 – ZVO-2) ter poglavje s priporočili za pripravo izhodišč in vsebinjenje (ang. *scoping*). Uredba o vsebini PVO sicer ne določa tega poglavja, a gre za neločljiv del izvedbe presoje, zato so podana tudi priporočila zanj. Poglavje o predhodnem postopku se smiselno uporablja tudi za pripravo predhodne informacije (ZVO-2, 91. člen).

Priporočila se nanašajo na splošna/skupna poglavja poročila in na poglavja, po katerih se obravnavajo posamezni sestavine okolja. V okviru prvih je opozorjeno na vsebine, so pomembne za presojo vplivov na krajino, zato iz njih ne smejo izostati.

Čprav struktura izhaja iz poglavij poročila o vplivih na okolje, kot jih določa Uredba o vsebini PVO, se priporočila nanašajo na delovni postopek presoje. Ta ni linearen, temveč sestoji iz povratnih zank, je dinamičen in ponavljajoč. Ob predpostavki izvedbe predhodnega postopka ali priprave predhodne informacije se postopek v različnih podrobnostih opravi trikrat – za določitev potrebe po presoji, za določanje izhodišč in končno za izvedbo same presoje. Pri prenosu ugotovitev postopka v poročilo o vplivih na okolje, naj se jedrnato opišejo le ključne metode in ugotovitve, ki z zadostno argumentacijo prikazujejo oceno vplivov. Za podporo argumentacije naj se dodajo ključni grafični prikazi.

Glavni namen priporočil je vzpostaviti dobro prakso na področju presoje vplivov na krajino, zato so vanje vključene določene vsebine, ki jih Uredba o vsebini PVO ne zahteva, a so se na področju presojanja vplivov (predvsem v tujini) vzpostavile kot standard. To je predvsem priprava izhodišč (vsebinjenje) in iz nje izhajajoča uporaba presojevalske strukture »cilji – merila – kazalniki«. Trenutna Uredba o vsebini PVO sicer določa, da mora izbira izhodišč in metod za ocenjevanje vplivov izhajati iz temeljnih ciljev in načel varstva okolja ter jih je treba v poročilu navesti in opisati (11., 12. in 13. člen), a so opredelitve iz razlogov, izpostavljenih v prvem delu priročnika, preozke, obenem pa zaradi togega sledenja v Uredbi o vsebini PVO predpisanim poglavjem pogosto nezadostno opisana (ni poglavja o izhodiščih). Prilagoditev ciljev, meril in kazalnikov konkretnemu posegu in krajini predstavlja ključno orodje za osredotočanje na bistveno in v končni posledici tudi učinkovitejše presoje. Uporaba strukture »cilji – merila – kazalniki« pripomore k jasnosti presoje in doslednemu sklepanju ter transparentnosti izvedenskih ocen, ki so neločljiv del presoj vplivov na krajino. Kazalnike je v tem primeru treba razumeti kot jasno opredeljene kvantitativne ali kvalitativne podatke o stanju ali spremembi, ki v povezavi z merili kažejo v kakšni meri dosežemo zastavljene cilje.

Struktura posameznega poglavja je oblikovana tako, da so najprej navedena ključna izhodišča koraka. Temu sledi navedba iz relevantnega predpisa, ki korak določa (ZVO-2 pri predhodnem postopku, Uredba o vsebini PVO (Uredba pri ostalih poglavjih). Izpostavljen je glavni namen posameznega koraka v delovnem postopku in nabor vprašanj, ki naj si jih presojevalec pri izdelavi zastavi oz. na katera mora odgovoriti. Na koncu so podana priporočila za pripravo, ki podajajo konkretnejše usmeritve za izdelavo skupaj z naborom metod in orodij, ki jih je možno uporabiti.

Predhodni postopek

Izhodišče: Vpliv na krajino izhaja iz lastnosti krajine in lastnosti posega. Pri določanju možnih vplivov na krajino je treba preveriti možne povezave med posegom in različnimi vidiki krajine (zgradba krajine, pomen krajine, družbene koristi). Pri tem se o presoji ne odloča le na podlagi poseganja v območja, ki so že prepoznana kot vredna (dediščinske krajine, območja prepoznavnosti, izjemne krajine ipd.), temveč na podlagi možnih stvarnih sprememb kakovosti krajine in njihove vidnosti na obravnavanem in/ali vplivnem območju posega, pri čemer se upošteva načelo "vse krajine štejejo". Ena od značilnosti vpliva na krajino je pojavnost oz. zaznava vpliva zunaj območja posega. Tako je vpliv npr. kamnoloma lahko bistveno večji na razgledni točki zunaj samega območja posega.

ZVO-2: 90. člen (predhodni postopek)

(1) Nosilec nameravanega posega v okolje iz tretjega odstavka prejšnjega člena mora od ministrstva z vlogo zahtevati, da ugotovi, ali je za nameravani poseg v okolje, predpisan s predpisom iz četrtega odstavka prejšnjega člena, treba izvesti presojo vplivov na okolje in pridobiti okoljevarstveno soglasje ali integralno gradbeno dovoljenje v skladu z zakonom, ki ureja graditev. Ministrstvo lahko začne postopek predhodne presoje tudi po uradni dolžnosti, če izve ali je obveščeno o nameravani izvedbi posega v okolje ali spremembe posega v okolje, vloga za začetek predhodnega postopka ali vloga za pridobitev okoljevarstvenega soglasja ali integralnega gradbenega dovoljenja pa ni bila vložena.

(2) Nosilec nameravanega posega v okolje mora vlogi iz prejšnjega odstavka priložiti opis tega posega, okolja ali delov okolja, za katere obstoja verjetnost, da bo poseg nanje vplival, in opis možnih pomembnih škodljivih vplivov nameravanega posega na okolje ali dele okolja. Vloga iz prejšnjega odstavka lahko vsebuje opis ukrepov, predvidenih za zmanjšanje ali preprečevanje pomembnih škodljivih vplivov na okolje.

/.../

(4) Pri ugotovitvi iz prvega odstavka tega člena ministrstvo upošteva merila, ki se nanašajo na značilnosti nameravanega posega v okolje, njegovo lokacijo in značilnosti možnih vplivov posega na okolje, ter, kjer je to ustrezno, rezultate morebitnih že izvedenih presoj v skladu s tem zakonom in s predpisi, ki urejajo ohranjanje narave, varstvo voda, varstvo kulturne dediščine, varstvo gozdov in sevalno varnost.

(5) Ministrstvo odloči, da je presoja vplivov na okolje potrebna, če ugotovi, da bi nameravani poseg lahko imel pomembne škodljive vplive na okolje.

/.../

Glej tudi: Uredba o posegi za okolje, za katere je treba izvesti presojo vplivov na okolje (Ur. l. RS, št. 51/14, 57/15, 26/17, 105/20 in 44/22 – ZVO-2)

Namen in vprašanja: Ugotoviti možne vplive posega, kot interakcije med lastnostmi krajine in lastnostmi posega. Vplivi izhajajo iz obsega spremembe in pomena spremembe.

- Kakšne so možne interakcije med lastnostmi krajine in posega?
- Kakšne vrste vplivov lahko nastanejo?
- Kako verjetno je, da bodo ti vplivi pomembni?

Priporočila za pripravo

Vsak poseg v prostor spremeni strukturo krajine, prostorska razmerja in vanjo vnese nove prvine ali odstrani obstoječe. Zaradi obstoja spremembe je vedno prisoten tudi določen vpliv. Krajino je iz presoje dopustno izpustiti le takrat, ko je že izhodiščno možno oceniti, da bodo vplivi zanemarljivi. To je praviloma možno kadar gre za prostorsko manj obsežne posege, ki v krajino vnašajo strukture, kakršne v njej že obstajajo in v podobni prostorski organizaciji, ob pogoju, da na območju posega ne obstajajo druge vredne krajinske prvine. Presoja vpliva na krajino naj se izvede vedno, kadar gre za posege v odprto krajino ali njen rob ali kadar je poseg vidno izpostavljen ali kadar gre za posege v območja, ki so pomembna za zagotavljanje družbenih koristi (npr. javni prostori, poti, ulice ipd.) ali drugače vredne krajine oz. njihovo neposredno bližino. Pri ugotavljanju možnih vplivov posega na krajino si je v predhodnem postopku možno pomagati s preglednico 14 v prilogi ter z vprašanji naslednjih korakov presoje. Pri odločanju o potrebnosti presoje je bistveno, da ne izhajamo le iz obstoječih opredelitev kakovosti krajine (npr. kulturna krajina, izjemne krajine, ipd.), temveč iz možnih stvarnih vplivov na krajino in načela »vse krajine štejejo«. Prav tako je treba območje vpliva določiti glede na njegovo vidno izpostavljenost, ki praviloma sega zunaj območja posega.

Zahteva po izvedbi presoje vplivov na okolje ali predhodnega postopka je glede na poseg določena v Prilogi 1 Uredbe o posegih v okolje, za katere je treba izvesti presojo vplivov na okolje (Ur. l. RS, št. 51/14, 57/15, 26/17, 105/20 in 44/22 – ZVO-2). Priloga 2 te uredbe navaja merila, s katerimi se v predhodnem postopku določi, ali je za načrtovani poseg treba opraviti presojo vplivov. Merila, z dodanimi primeri njihove interpretacije z vidika krajine so:

Preglednica 7: Interpretacija meril za odločanje o izvedbi presoje v predhodnem postopku iz Priloge 2 Uredbe o posegih v okolje, za katere je treba izvesti presojo vplivov na okolje okolje (Ur. l. RS, št. 51/14, 57/15, 26/17, 105/20 in 44/22 – ZVO-2) z vidika krajine. Merila 1c, 1č, 1e in 2b niso obravnavana.

Merilo	Interpretacija za vpliv na krajino
Značilnosti posega v okolje	
Velikost in zasnova celotnega posega	Večji kot je obseg posega, večja je verjetnost, da bo povzročil vplive na krajino, pri čemer je treba upoštevati tudi višino posega (npr. vetrna elektrarna je lahko tlorisno majhen poseg, a zaradi višine izjemno viden). Presoja vplivov na krajino ni smiselna, kadar gre za nameščanje naprav v obstoječe objekte, brez bistvenih posegov v njihovo zunanjo podobo.
Skupni učinek z drugimi obstoječimi oziroma dovoljenimi posegi	Skupni učinek se lahko odraža predvsem v spremembi krajinskih vzorcev in značaja krajine. Presoja naj bo izvedena, kadar so tudi drugi obstoječi ali dovoljeni posegi neskladni z obstoječim značajem krajine (npr. vnašanje novih prvin, spremembe vzorcev, razprševanje itd.). Presodi naj se tudi možni skupni učinek na družbene koristi krajine (npr. privlačnost za rekreacijo).
Emisije onesnaževal ter druge motnje zdravja, počutja ali kakovosti življenja (npr. sevanje, vibracije, smrad, hrup, toplota, svetloba)	Te emisije sicer neposredno ne spreminjajo strukture krajine in njene vidne podobe, vendar krajino zaznavamo z vsemi čutili, zato lahko spremenijo mentalno podobo ali funkcijsko vrednost krajine. Presoja naj bo zato opravljena vedno, kadar se načrtuje poseg v krajino s poudarjenim simbolnim pomenom, na javne površine ali obstoječe povezave (npr. poti), kjer obstaja verjetnost njihove uporabe za telesne dejavnosti ali druženje ali v njihovo zaznavno bližino.
Lokacija posega v okolje	
Namenska in dejanska raba zemljišč	Pri upoštevanju značilnosti namenske in dejanske rabe je treba biti pozoren predvsem na funkcije krajine. Kadar se posega na ali v bližino namenskih ali dejanskih rab, ki nudijo velike možnosti za telesne dejavnosti in druženje ali javni prostor, je treba presoditi vpliv na krajino (npr. vodne površine, namenske rabe z oznako C, B, Z, V, in S - predvsem SB). Pri dejanski rabi je z vidika zgradbe krajine treba upoštevati tudi prostorski red in pestrost – bolj kot je krajina mozaična in/ali harmonična, večja je verjetnost za nastanek pomembnejšega vpliva posega na krajino. Enako velja kadar gre za večfunkcionalnost oz. preplet dejanskih rab.
Absorpcijske sposobnosti naravnega okolja, pri čemer se s posebno pozornostjo obravnavajo /.../ gosto poseljena območja, krajine in območja zgodovinskega, kulturnega in arheološkega pomena, zlasti območja, varovana po predpisih, ki urejajo varstvo kulturne dediščine	Poleg morebitnega fizičnega posega v visoko ovrednotene krajine je treba preveriti tudi vidnost posega iz njih ali v veduti (izjemne krajine, dediščinske krajine, krajinska območja s prepoznavnimi značilnostmi). Absorpcijske sposobnosti se ocenijo tudi glede na splošno preglednost/odprtost krajine (bolj kot je pregledna, večji vpliv ima poseg), enotnost značaja, identiteto, tradicionalnost in kontinuiteto rabe (bolj kot so izraženi, manjša je absorpcijska sposobnost za sodobne posege) in način rabe (družbene koristi, občutljivost uporabnikov) oz. obstoja možnih alternativ za rabo (npr. uporaba drugih poti, površin za rekreacijo ipd.)
Vrsta in značilnosti možnih učinkov	
Velikost in prostorski obseg učinka (npr. površina območja in število ljudi, ki bi lahko bili prizadeti)	Upoštevati je treba obseg vidnosti posega in število ljudi, ki bodo vidno izpostavljeni posegu ter njihove značilnosti (stanovalci, obiskovalci, mimoidoči).Upoštevati je treba tudi zaledje oz. funkcionalna območja (povezave), v katere bo poseženo (npr. prekinitve pomembne povezave med gostim naseljem in gozdom kot rekreacijskim območjem). Razdalja je odvisna od velikosti posega (tudi višine), kontrasta z okolico in drugih značilnosti (npr. osvetlitev, premikajoči se deli, vidni izpusti v zrak itd.)

Narava in vrsta učinka	Presoja vpliva na krajino je pomembnejša predvsem pri verjetnih trajnejših, nepovratnih in neposrednih spremembah krajine zaradi posega, ki lahko povzročijo drugačno zaznavo in uporabo krajine.
Čezmejnosti učinka	Presoja naj bo izvedena, kadar je poseg viden iz še zaznavne razdalje (glede na poseg) iz čezmejnega območja.
Intenzivnost in večplastnost učinka	Intenzivnost naj se presodi predvsem z vidika količinskega in kakovostnega obsega sprememb ter občutljivosti okolja. Večplastnost je zaradi tesne povezanosti in medsebojne odvisnosti zgradbe, pomena in družbenih koristi krajine prej pravilo kot izjema (očiten primer tega so npr. izjemne krajine, ki so hkrati tudi prepoznavne, saj je v njih krajinska zgradba običajno posledica delovanja krajine in tesno vezana na pomen). Večplastnost vpliva naj se presoja tudi z vidika vpliva na ostale dele okolja.
Verjetnosti pojava učinka	Pojav učinka zaradi vpliva na zgradbo krajine se da napovedati z veliko verjetnostjo. Več negotovosti je pri napovedovanju učinka zaradi vpliva na pomen in družbene koristi krajine. Pri oceni verjetnosti pojava učinka naj se obravnava kompleksnost in intenzivnost rabe krajine (obiskanost, bivanje, ipd.) ter njene absorpcijske sposobnosti.
Pričakovanega pojavljanja, trajanja, pogostosti in povratnosti učinka (neposredni ali posredni, daljinski, skupni, medsebojno dopolnjujoči, kratkoročni ali dolgoročni, trajni ali začasni)	Presoja vpliva na krajino naj bo izvedena kadar gre za neposredne, dolgoročne in trajne učinke.
Skupnega učinka poleg drugih obstoječih oziroma odobrenih posegov	Skupni učinek se lahko odraža predvsem v spremembi krajinskih vzorcev in značaja krajine. Presoja naj bo izvedena, kadar so tudi drugi obstoječi ali dovoljeni posegi neskladni z obstoječim značajem krajine (npr. vnašanje novih prvin, spremembe vzorcev, razprševanje itd.). Presodi naj se tudi možni skupni učinek na družbene koristi krajine (npr. privlačnost za rekreacijo).
Možnosti za uspešno zmanjšanje učinka	Presoja vplivov na okolje naj bo predvsem optimizacijsko delovanje, zato naj obstoj možnosti uspešnega zmanjševanja učinkov ne odloča o potrebnosti presoje vplivov na krajino. V vseh primerih je treba preučiti možnosti zmanjšanja vplivov.

V primeru nejasnosti ali dvoma, se je smiselno o potrebnosti/smiselnosti presoje posvetovati s strokovnjakom s področja urejanja krajine, ki mora svojo oceno podati v sistematični in jasno strukturirani obliki z navedbo vseh predpostavk, ki so vplivale na oceno.

Glej tudi: Določanje izhodišč, vsebinjenje in izbor metod, Opis posega, Opis in vrednotenje krajine

Določanje izhodišč, vsebinjenje in izbor metod

Izhodišče: Vsebinjenje je eden najpomembnejših korakov v presoji, a je v praksi pogosto slabo naslovljen, tudi zaradi pomanjkanja določitve tega poglavja v Uredbi o vsebini PVO. Vsebinjenje mora izhajati iz ciljev za krajino na (vplivnem) območju posega, poleg državnih, navedenih v predpisih in strateških dokumentih, tudi iz regionalnih ali lokalnih ciljev (iz RPP, OPN, Odlokov o urejanju podobe naselij in krajine, ipd.). Ugotavljanje ciljev in možnih vplivov posega na krajino omogoči prilagoditev metode bistvenim vprašanjem. Poleg vsebin presoje se mora opredeliti tudi prostorski obseg možnega vpliva, ki ni nujno enak območju posega, predvsem kadar gre za zelo vidno izpostavljene posege oz. krajinsko zelo pregledna območja.

Uredba: 11. člen

Pri izbiri izhodišč in metod za ocenjevanje in ocenjevanju vplivov posega na okolje oziroma njegove dele in njihovih posledic je treba izhajati iz temeljnih ciljev in načel varstva okolja, ohranjanja narave, varstva naravnih virov in varstva kulturne dediščine ter upoštevati predpise, ki določajo mejne vrednosti emisije, stopnje zmanjševanja onesnaževanja okolja in s tem povezane ukrepe, pravila ravnanja z odpadki in druga pravila ravnanja za preprečevanje in zmanjševanje obremenjevanja okolja ter druge predpisane vrednosti in ravnanja, povezana z dopustno obremenitvijo okolja ali dovoljenim obsegom njegovih sprememb.

13. člen

Izhodišča in metode ocenjevanja vplivov posega, njihovih učinkov in pričakovanih sprememb v obremenitvi okolja je treba v poročilu navesti in opisati, tako da je možno preverjanje njihove ustreznosti. Oceniti je treba prednosti in pomanjkljivosti izbranih metod in navesti razloge za njihov izbor ter informacije o tem, ali so že bile uporabljene v drugih primerih.

Namen in vprašanja: Določiti izhodišča presoje, na podlagi katerih bodo izbrane metode za presojo in določitev prostorskega obsega nadaljnjih analiz.

- Kateri so cilji za krajino in načela njenega varstva, načrtovanja in upravljanja na obravnavanem območju?
- Kakšni so možni vplivi na krajino zaradi posega?
- Kakšen je prostorski obseg možnih vplivov na krajino?
- Katere vsebine (zgradba, vidna podoba, pomen, družbene koristi in prvine, vzorci in značilnosti, ki k njim prispevajo) so pomembne za presojo in katere metode jih lahko obravnavajo?
- S katerimi merili in kazalniki sprememb je na obravnavanem območju možno opisati doseganje ciljev? Kateri so bistveni za opisovanje prepoznanih vsebin?
- Katere podatke, informacije je treba pridobiti za izvedbo presoje?

Priporočila za pripravo:

Določanje izhodišč in vsebinjenje je relativno kompleksno, sestavljeno opravilo, ki ga je smiselno izvesti v ponovitvah in vključuje tudi izvedbo ostalih korakov presoje v manjši podrobnosti, predvsem opis posega ter opis in vrednotenje krajine. Glavni namen je podoben predhodnemu postopku, to je ugotoviti možne vplive posega na krajino ter za njihovo ugotavljanje izbrati prave pristope oz. metode (podatke, kazalnike, merila, orodja, itd).

Določanje izhodišč naj upošteva splošne (oz. na ravni države določene) cilje na področju urejanja krajine, a naj jih obenem tudi konkretizira glede na lastnosti krajine na obravnavanem območju. Za posamezne splošne cilje naj se določijo lastnosti krajine, ki na območju prispevajo k njihovem uresničevanju. Če obstaja možnost, da bodo te lastnosti krajine zaradi posega spremenjene, naj se zanje predvidi metoda vrednotenja vpliva (merila, kazalniki). Izhodiščni/splošni cilji so:

- Vzpostavljanje in ohranjanje strukturne urejenosti krajine (harmoničnosti), privlačnih delov krajine in značilnih vedut (ZUreP-3)
- Ustvarjanje in ohranjanje prepoznavnih značilnosti krajine (prvine, vzorci, območja) in kulturne identitete prostora (ZUreP-3)
- Ustvarjanje in ohranjanje kakovostnih življenjskih razmer v mestih, naseljih in drugih območjih ter večfunkcionalnosti in dostopnosti (ZUreP-3)
- Cilji, ki izhajajo iz območja posega (prostorski akti in drugi dokumenti)

Poleg splošnih ciljev lahko na območju obstajajo tudi drugi cilji, ki izhajajo iz prisotnih režimov, planov, načrtov ali drugih dokumentov, ki določajo načela varstva, načrtovanja in upravljanja krajine na obravnavanem območju. Pregledajo naj se predvsem strategija prostorskega razvoja Slovenije, regionalni prostorski plan (če je sprejet), občinski prostorski plan in načrt, občinski podrobni prostorski načrt (če je poseg znotraj takšnega območja), morebitne akte o zavarovanju, odlok o urejenosti podobe naselij in krajine ter študije variant in okoljsko poročilo, če je poseg posledica plana, za katerega je bilo okoljsko poročilo izdelano oz. državni prostorski načrt, če je poseg načrtovan z njim.

Za prepoznanje ciljev naj se oblikujejo merila za presojo, ki izhajajo iz za presojo bistvenih lastnosti krajine, ter z njimi povezani kazalniki¹⁶. Kazalniki so lahko kvalitativni ali kvantitativni, bistveno pa je, da gre za jasno opredeljene vsebine, s katerimi bo možno oceniti stopnjo izpolnjevanja merila. Pri merilih naj se jasno opredeli njihova usmerjenost (kaj je boljše, kaj slabše) oziroma lestvica, vezana na ocene vplivov.

Poleg določanja bistvenih vsebin (lastnosti) krajine, ki jih je treba v presoji obravnavati, naj se v tem koraku oceni tudi prostorski obseg možnih vplivov. To se nanaša predvsem na spremenjene vedute in spremenjeno delovanje krajine. Večji, bolj opazni posegi v bolj odprtih (preglednih) krajinah bodo lahko širše vidni in lahko vplivajo na kakovostne vedute iz okoliške krajine. Obenem lahko poseg spremeni delovanje krajine in zagotavljanje družbenih koristi, predvsem kadar prekine funkcionalne povezave.

Preglednica 8: Določitev vidikov krajine, ki so predmet poročila o vplivih na okolje.

Dejavnik okolja	Del oz. vidik okolja	Ključna vprašanja o lastnostih območja	Ključna vprašanja o lastnostih posega
Krajina	Zgradba krajine	Ali je v širšem območju posega berljiv prostorski red?	Ali poseg sledi obstoječemu prostorskemu redu?
		Ali je v širšem območju posega več krajinskih prvin?	Ali poseg vnaša nove ali odstranjuje krajinske prvine?
		Ali je/so krajinski vzorec/ci v območju posega značilni za to krajino?	Ali poseg spreminja obstoječ krajinski vzorec?
		Ali je območje posega sestavni del kakovostne vedute?	Ali bo poseg viden v kakovostnih vedutah?
		Ali je poseg predviden v območju izjemne krajine ali iz njega viden?	Ali poseg spreminja bistvene lastnosti, zaradi katerih je opredeljena izjemna krajina oz. je iz izjemne krajine viden?
		Ali je krajina odprta, pregledna oziroma so v njej omogočene izrazite vedute (npr. iz vrhov, razgledišč ipd.)?	Ali je poseg vidno izpostavljen, opazen oz. viden iz širšega območja?
Pomen krajine		Ali so v območju posega za identiteto krajine pomembne krajinske prvine, značilnosti ali vzorci?	Ali poseg spreminja za identiteto pomembne krajinske prvine, značilnosti ali vzorce?
		Ali ima območje posega zgodovinski ali simbolni pomen?	Ali bi lahko bil poseg neskladen z zgodovinskim ali simbolnim pomenom?
		Ali je na območju posega opazna kontinuiteta in tradicionalnost rabe tal?	Ali poseg predstavlja nadaljevanje kontinuitete rabe in je skladen s tradicionalno rabo na območju?

¹⁶ Pojma »kazalnik«, kot splošnega orodja vrednotenja, ne gre mešati s formaliziranimi kazalniki v različnih programih spremljanja stanja okolja/prostora (npr. kazalci okolja v Sloveniji, ARSO; kazalniki prostorskega razvoja; MOP), lahko pa ti predstavljajo osnovo za izbor/oblikovanje posegu prilagojenih kazalnikov.

	Ali ima krajina izrazit, edinstven, prepoznaven ali tipičen značaj?	Ali je poseg neskladen z značajem krajine?
	Ali je poseg predviden v krajinskem območju s prepoznavnimi značilnostmi, ki so pomembna na nacionalno ravni?	Ali poseg spreminja nacionalno pomembne prepoznavne značilnosti krajine?
	Ali je poseg predviden v območju kulturne dediščine zvrsti kulturna krajina ali iz njega viden?	Ali bi poseg lahko vplival na bistvene lastnosti zaradi katerih je opredeljena dediščinska kulturna krajina?
Družbene koristi krajine	Ali je območje posega oz. njegova neposredna bližina v javni rabi (telesne dejavnosti, druženje, prehajanje)?	Ali poseg spreminja/omejuje možnost in privlačnost javne rabe območja?
	Ali je območje posega izrazito večfunkcionalno?	Ali poseg zmanjšuje število funkcij, ki ji opravlja območje?
	Ali območje posega prispeva h kakovosti bivanja ali odpornosti na motnje/prožnosti?	Ali poseg zmanjšuje kakovost bivanja ali odpornost na motnje/prožnost (povečuje pojav toplotnih otokov, zmanjšuje zadrževanje vode ipd.)?
	Ali so v krajini pomembne in uporabljane povezave oz. je omogočeno prehajanje?	Ali poseg zmanjšuje povezanost, dostopnost in prehodnost krajine? Ali poseg v pomembne povezave?
	Ali so uporabniki območja posega ranljivi (pešci, kolesarji, mladostniki, starejši, ...)?	Ali poseg povečuje izpostavljenost ranljivih uporabnikov?
	Ali se v območju posega odvijajo dejavnosti v krajini (in niso predmet presoje v okviru drugih dejavnikov okolja)?	Ali poseg onemogoča opravljanje teh dejavnosti ali zmanjšuje zmožnosti za njihov razvoj?

Določanje izhodišč naj bo izvedeno na podlagi kabinetnih analiz in terenskega ogleda območja posega. Podrobnost obravnave je odvisna od lastnosti posega in lastnosti krajine. V nekaterih primerih zadostuje že pregled dokumentov, ortofoto posnetkov in terenski obisk, v drugih primerih pa je primerneje uporabiti zahtevnejše analize, kot je recimo geoinformacijska analiza vidnosti, strukturne in zaznavne analize ipd. Zahtevnejše metode naj se uporabljajo predvsem v primerih prostorsko obsežnejših posegov ali v primeru poseganja v (bližino) pomembnejših, bolj vrednih krajin.

Analize vidnosti (računalniško podprte ali izvedenske, terenske) so v določanju izhodišč potrebne predvsem zaradi ugotavljanja morebitnih pomembnih vedut, iz katerih bi bilo smiselno podrobneje obravnavati vpliv posega na vidno podobo krajine ter ugotavljanje prostorskega obsega vidne izpostavljenosti posega.

Na podlagi določenih izhodišč (cilji, merila, lastnosti krajine, območje obravnave) naj se določi katere podatke oz. informacije je treba pridobiti za izvedbo presoje.

Glej tudi: predhodni postopek, obstoječe stanje okolja

Vrsta in značilnosti posega

Izhodišče: Opis posega mora predstaviti lastnosti posega, iz katerih lahko izhajajo vplivi na krajino – to pomeni predvsem podoba, obseg in vrsto posega, delovanje itd. Pri tem opisu je smiselno opredeliti možnosti spreminjanja lastnosti posega, ki lahko vodijo do optimiziranja posega in zmanjšanja vplivov na krajino. Tekstovni opis posega je smiselno opremiti z grafičnimi prikazi (karte, diagrami, vizualizacije, podobni izvedeni primeri ipd.).

Uredba: 5. člen

(1) Poročilo mora v poglavju, ki se nanaša na vrsto in značilnosti posega, vsebovati opis:

1. lokacije, velikosti, zmogljivosti ali obsega posega ter drugih njegovih prostorskih in gradbenih značilnosti, zlasti:
 - zahtev v zvezi z rabo prostora oziroma zemljišč zaradi posega,
 - zahtev v zvezi z infrastrukturno opremljenostjo in prometnimi povezavami na območju zaradi posega,
 - drugih aktivnosti, ki bodo predvidoma posledica posega,
 - obstoječih posegov na območju ter o eventualni povezavi nameravanega posega z njimi,
 - aktivnosti, povezanih z odstranitvijo oziroma prenehanjem posega ali vzpostavitvijo prejšnjega stanja po ukinitvi posega, če je to potrebno;
2. lastnosti posega, zlasti opis:
 - /.../
3. okoljskih značilnosti posega, zlasti opis:
 - /.../

(2) Pri opisu iz prejšnjega odstavka je treba upoštevati značilnosti posega v času njegove gradnje ali izvedbe, njegove uporabe, trajanja ali obratovanja in njegove ukinitve, prenehanja uporabe ali obratovanja.

(3) V okviru podatkov o značilnostih posega je treba navesti predpise s področja varstva okolja, ki veljajo za obravnavani poseg, in dokumente Evropske unije, ki opredeljujejo najboljšo razpoložljivo tehniko, če za takšno vrsto posega obstajajo, in jih je treba pri pripravi projekta nameravanega posega v okolje upoštevati.

Namen in vprašanja: Opisati in razumeti vse lastnosti in vidike načrtovanega posega, ki lahko povzročijo vplive na krajino v vseh fazah (gradnja/izvedba, obratovanje, ukinitve) in možnosti njihovih sprememb.

- Kakšen je obseg posega v različnih fazah?
- Kakšna je prostorska razporeditev posega?
- Kakšna je podoba posega (vidna in miselna)?
- Kako bo poseg funkcioniral?
- Katere lastnosti posega so bistvene za njegovo delovanje in katere je možno spreminjati?

Priporočila za pripravo

Skladno z Uredbo naj bo v opisu značilnosti posega jasno razvidno, na katero fazo se opisi nanašajo (gradnja/izvedba, uporaba/trajanje/obratovanje in ukinitve/prenehanje uporabe/obratovanja). Poseg je v fazi gradnje lahko bistveno večji in vidnejši (npr. gradbišče plinovoda), kot v fazi delovanja (ob predpostavki, da se gradbišče ustrezno sanira).

Z vidika krajine so pomembne značilnosti posega predvsem njegova podoba in način delovanja, ki bi lahko vplivali na delovanje krajine (v vseh fazah). Premislek o pojavnosti naj upošteva tudi morebitno časovno dinamiko (npr. nočna osvetlitev, drugačno delovanje/pojavnost v različnih delih leta, faznost izvedbe ipd.), kadar je to smiselno (npr. smučišča, zadrževalniki, odprti kopi itd.).

Opis posega naj poleg besednega opisa značilnosti in odgovorov na zastavljena vprašanja temelji tudi na načrtih in drugih grafičnih prikazih, ki bodo olajšali razumevanje posega. Širši kot je poseg in bolj kot je kompleksen, večjo vrednost imajo grafični prikazi. Ti prikazi so lahko:

- načrti, tlorisi in prerezi posega,
- fazni prikazi (sheme) razvoja projekta (izvedba, delovanje; širjenje po fazah ipd.),
- Sheme delovanja (javna dostopno, transportne poti, uporaba površin, časovna dinamika ipd.),
- fotomontaže, skice ali druge vizualizacije posega,
- primeri podobnih že izvedenih posegov.

Izbor prikazov naj bo prilagojen problemu in naj se oblikuje skozi razumevanje značilnosti posega in krajine. Ker v mnogih primerih grafični prikazi, potrebni za izvedbo presoje vplivov na krajino, ne bodo vključeni že v projektno dokumentacijo, je o koristnosti in nujnosti dodatnih prikazov smiselno razmisliti že v oblikovanju projektne naloge presoje ter vanjo ustrezno vključiti zahtevan obseg takšnega dela.

Glavne alternativne rešitve, ki so bile v zvezi s posegom proučene

Uredba: 6. člen

(1) Poročilo mora v poglavju, ki se nanaša na alternativne rešitve v zvezi s posegom predstaviti glavne alternative, ki so bile pred izbiro glavnih rešitev proučene, zlasti glede umestitve posega v okolje in glede izbranih gradbenih, tehničnih in tehnoloških rešitev s poudarkom na okoljskih značilnostih posega.

(2) Navesti je treba tudi glavne razloge, zaradi katerih so bile v zvezi z posegom izbrane predložene rešitve in ne druge možne ali dostopne alternative, predvsem z vidika vplivov takšnih alternativnih rešitev na okolje.

Namen in vprašanja: opisati alternative umestitve posega v prostor v predhodnih postopkih in tehnološke, tehnične in gradbene alternative posega, ki so bile preučene v postopku presoje.

- Katere prostorske alternative so bile upoštevane v morebitnih predhodnih postopkih in kateri so razlogi za izbor rešitve?
- Katere so z vidika vpliva na krajino smiselne tehnološke, tehnične in oblikovne alternative posega?
- Katere smiselne alternative so bile obravnavane v presoji in kako je izbrana končna rešitev?
- Kakšne so bistvene razlike vpliva na krajino med obravnavanimi alternativnimi rešitvami?
- Kako so bili pri odločitvi o izboru alternativne rešitve upoštevani vplivi na krajino?

Priporočila za izvedbo

Za pregled in razumevanje alternativ umeščanja v prostor naj se preučijo predhodna gradiva (okoljsko poročilo, študija variant). Poleg samega opisa in naštevanja preučenih alternativ je smiselno ta gradiva uporabiti tudi za razumevanje možnih ali prepoznanih vplivov na krajino v njih.

Tehnološke, tehnične in oblikovne alternative naj izhajajo iz razumevanja in opredelitve tistih lastnosti posega, ki jih je možno spreminjati. Pri tem naj presojevalec sodeluje s projektanti, da bodo obravnavane alternative smiselne in izvedljive.

Poleg besednih opisov naj se tudi alternative prikažejo grafično, kadar je to možno in smiselno.

Glej tudi: vrsta in značilnosti posega.

Obstoječe stanje okolja

Izhodišče: Krajina je kompleksen preplet naravnih in človekovih dejavnosti. Vključuje fizično podobo prostora, njegovo delovanje in zaznavanje (miselna podoba). Ključne sestavine krajine, ki so predmet opisa, so krajinske prvine, značilnosti, vzorci, značaj, vedute in družbene koristi. Opišejo se tudi prisotni varstveni režimi, relevantni za krajino ter druge vrednote in posebnosti. Opis mora vsebovati verjetni razvoj krajine v prihodnje. Opisano stanje in verjetni razvoj je treba tudi ovrednotiti, kar predstavlja izhodiščno stanje za vrednotenje sprememb.

Uredba: 7. člen

(1) Poročilo mora v poglavju, ki se nanaša na obstoječe stanje okolja, v katerega se poseg umešča oziroma o delih okolja, na katere bi poseg lahko pomembno vplival, obsegati: /.../

- opis obstoječega stanja in kakovosti okolja ter njegovi delov, zlasti podatke o: /.../
- opis značaja in posebnosti krajine /.../
- opis vidikov trenutnega stanja okolja (izhodiščno stanje) in oris verjetnega nadaljnjega razvoja brez izvajanja projekta (ničelna varianta), kolikor je mogoče na podlagi razpoložljivih informacij o okolju in znanstvenih ugotovitev razumno presoditi o naravnih spremembah glede na izhodiščno stanje.

(2) Opis okolja in njegovi delov iz prejšnjega odstavka mora zagotoviti zlasti podatke, ki so potrebni za ugotovitev in oceno možnih vplivov posega nanje. Če izdelovalec poročila na podlagi vrste posega in njegovih lastnosti oceni, da poseg na določen del okolja nima vpliva, mu podatkov o tem delu okolja v poročilo ni treba vključiti, svojo odločitev pa mora v poročilu podrobno obrazložiti in argumentirati.

Namen in vprašanja: opredeliti trenutno stanje in verjetni razvoj krajine ter ju ovrednotiti za vzpostavitev podlage (izhodiščne stanja) za vrednotenje sprememb.

- Kakšne so značilnosti krajine?
- Katere so pomembnejše krajinske prvine?
- Kateri vzorci sestavljajo krajino?
- Kakšen je značaj krajine?
- Kje in kakšne so pomembne vedute, kje so pomembne točke opazovanja?
- Katere družbene koristi nudi krajina? Kako funkcionira?
- Kakšni trendi in pritiski na krajino so prisotni, kako se bo razvijala v prihodnje?
- Kakšna je vrednost krajine z vidika ciljev, zastavljenih v izhodiščih?
- Katere prvine, vzorci in značilnosti ter vedute prispevajo k vrednosti krajine?

Priporočila za izvedbo: opis krajine

Opis krajine naj bo osredotočen predvsem na bistvene lastnosti krajine, na katere je možen vpliv posega, to so tiste lastnosti, ki so bile opredeljene v izhodiščih. Pri tem gre predvsem za lastnosti na območju posega in za lastnosti vedut, če je izhodiščno ugotovljeno, da je smiselna tudi presoja teh. Kljub osredotočanju na območje posega, je določene vsebine treba zajeti širše oziroma območje posega umestiti v širši krajinski kontekst, saj je krajina zvezna, njeno delovanje pa pogosto odvisno od razmestitve različnih funkcionalnih območij. Razumevanje širšega krajinskega konteksta (predvsem značaja krajine in družbenih koristi) je pomembno, ker omogoča boljše vrednotenje značilnosti, prvin in vzorcev na samem območju posega.

Opisovanja krajine se je smiselno lotiti s pregledom že izdelanih opisov. Temeljni vir za krajino je Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji¹⁷. Naloga podaja splošnejše opise, ki se nanašajo na širša območja od obravnavanih v presojah vplivov na okolje. V presoji je iz tega vira treba izluščiti ključne vsebine, ki se nanašajo tudi na območje posega in jih podrobneje opisati glede na dejansko stanje. Pri tem si je možno pomagati tako z opisom krajinske (pod)enote, v kateri je območje posega, kot z metodološkim zvezkom gradiva za izdelavo podrobnejšega opisa. Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji je uporabna tudi za opredelitev značaja širšega območja, v katerem je načrtovan poseg.

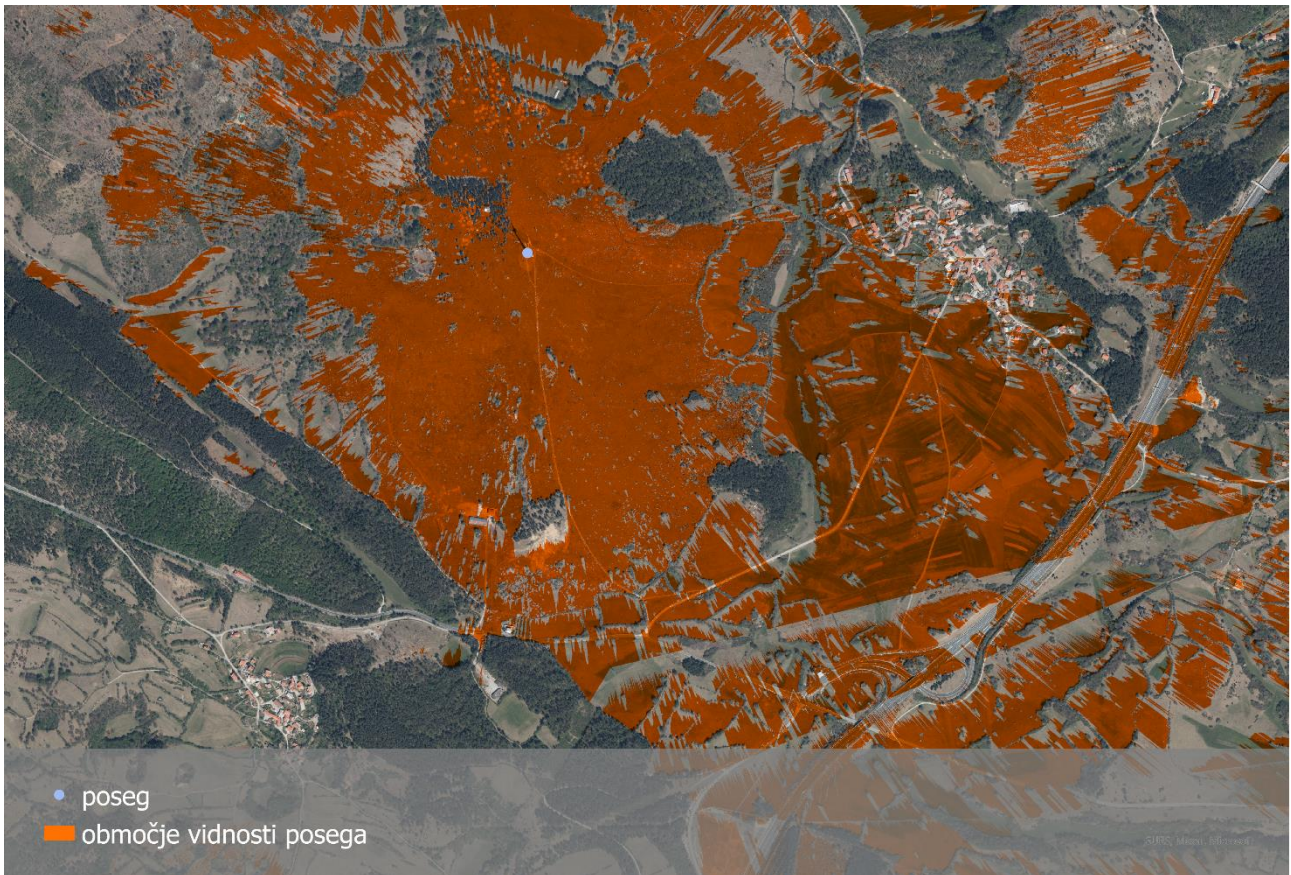
Opisovanje stanja krajine je korak, v katerem je možno uporabiti širok nabor metod in orodij. Njihov izbor naj bo prilagojen problemu, to je predvsem ključnim vsebinam (lastnostim) krajine, na katere ima poseg lahko vpliv, velikosti območja in podrobnosti obravnave. Spodaj je navedenih nekaj pogosteje uporabljenih metod.

Terenski ogled – je potreben v vseh primerih in praviloma prvič opravljen že v fazi vsebinjenja, ter tako predstavlja tudi pomemben korak pri odločitvi za uporabo ostalih metod. Praviloma gre pri terenskih ogledih za izvedensko presojo obstoječe situacije, ki omogoči boljše razumevanje krajinskega konteksta in razsežnosti posega. Na terenskem ogledu je sicer možno izvesti tudi druge metode s fotografiranjem, kartiranjem ali skiciranjem.

Analiza vidnosti – se ne nanaša le na stanje krajine, temveč izhaja tudi iz značilnosti posega, a je vseeno zelo uporabna za opisovanje stanja, saj razkrije katerim območjem se je smiselno bolj posvetiti. Analiza vidnosti je namenjena ugotavljanju kako vidno izpostavljen bo poseg, iz kako pomembnih točk bo viden ter kako se bodo spremenile vedute. Običajno je analiza vidnosti sestavljena iz modela vidnosti, ki pove od kod vse je poseg viden, ter prekrivanja modela z drugimi sloji. Model vidnosti je možno izdelati z računalniško podprtimi metodami v geoinformacijskih sistemih oz. programih ali pa na podlagi terenskega ogleda. Zanesljivost računalniško podprtih modelov je odvisna predvsem od uporabljenih vhodnih podatkov, pri čemer je velika prednost Slovenije prosti dostop do LIDAR podatkov, ki jih nudi ARSO¹⁸. Pri izdelavi računalniških modelov vidnosti, je treba jasno navesti kako je bil izdelan model površja, uporabljen v analizi vidnosti, predvsem to ali so bile v modelu upoštevane tudi grajene prvine in vegetacija. Zanesljivost modela vidnosti, izdelanega s terenskim ogledom, je odvisna od temeljitosti pregleda, kar je smiselno podpreti z ustreznimi fotografijami. Na podlagi ugotovljenega območja vidnosti je s prekrivanji z drugimi sloji (npr. kulturna dediščina, izjemne krajine, prepoznavnost, ...) ali prostorskimi analizami (zaznavne, strukturne, ...) mogoče določiti pomembne točke opazovanja, od koder se natančneje preveri spremembe vedute.

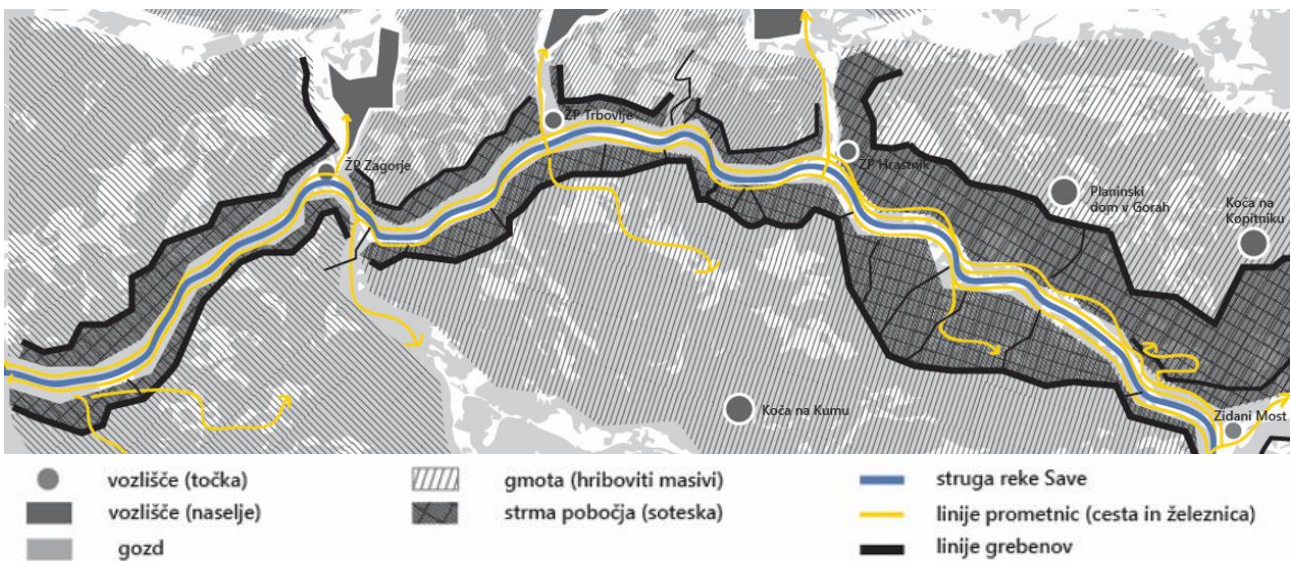
¹⁷ Trenutno poteka projekt prenove te naloge.

¹⁸ Dostopno na <http://gis.arso.gov.si/evode>

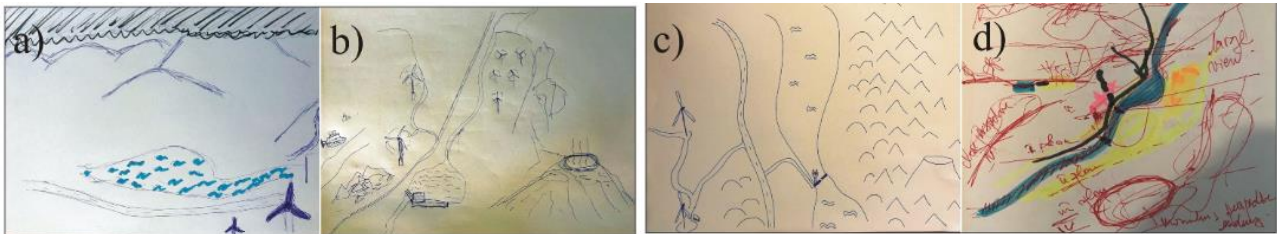
Slika 23: Primer analize vidnosti

Strukturne in morfološke analize - so namenjene odkrivanju in prikazovanju prostorskih razmerij med prvini v krajini. Iz njih je možno razbrati osnovne vzorce razporeditve prostorskih struktur, merilo prostora, prevladujoče smeri ipd. Njihova uporaba je smiselna predvsem pri posegih večjih razsežnosti, ki bodo verjetno spremenili strukturo prostora ali bili z njo v kontrastu. Praviloma se prikažejo s shemami (digitalne, prostoročne risbe), lahko tudi na podlagi interpretacije prostorskih podatkov kot so npr. senčen relief, dejanska raba tal, ortofoto ipd.

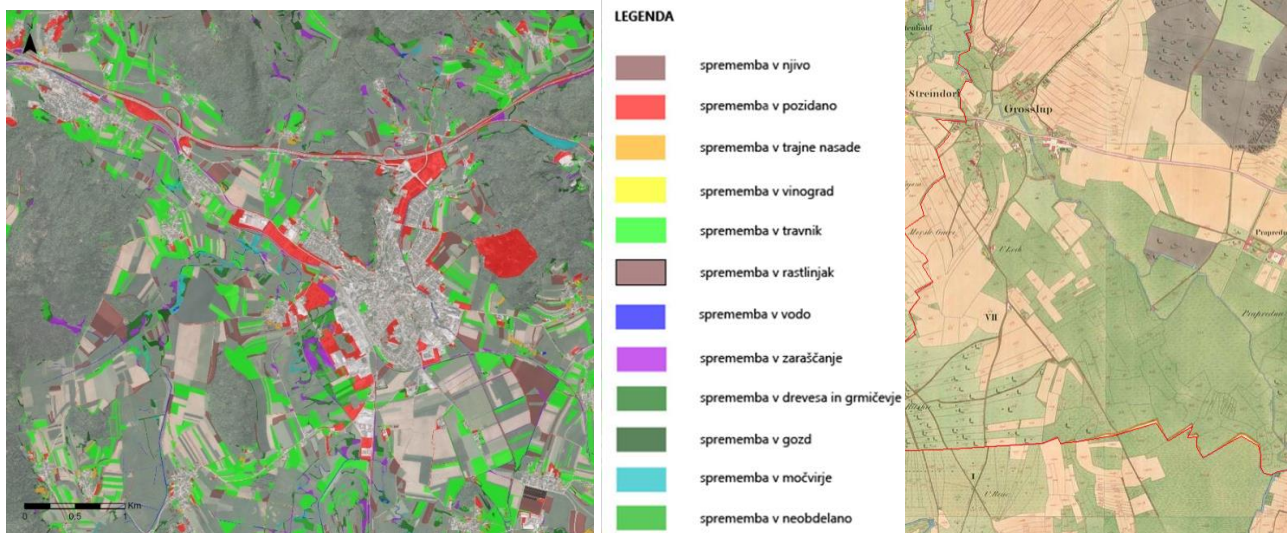
Slika 24: Strukturna analiza

Zaznavne analize – so namenjene razumevanju prostorske strukture z vidika zaznave človeka in omogočajo boljše razumevanje rabe in družbenih koristi krajine (predvsem vzorce gibanja ljudi). V zaznavnih analizah se praviloma identificirajo prostorski robovi, vozlišča, enovita območja, poudarki, vedute, dostopnost in motnje, ki razlagajo način orientacije v prostoru. Tudi ta analiza se lahko izvede ekspertno, v zahtevnejših primerih pa je koristno opraviti nekaj opazovanj in/ali intervjujev uporabnikov prostora na terenu.

Slika 25: Mentalne karte kot (participativno) orodje ugotavljanja zaznavanja krajine in konteksta posega (Frantal in sod., 2017)

Primerjava podatkov več časovnih presekov – je namenjena odkrivanju preteklih sprememb in trendov v krajini. Podatki so lahko različnih oblik – ortofoto ali satelitski posnetki, raba tal, statistične meritve, franciscejski kataster ipd., odvisno od namena in vsebine analize. Z ugotavljanjem sprememb lahko določimo stanovitnost krajinskih vzorcev, značilnosti in prvin oziroma prepoznamo trende izgubljanja pomembnih krajinskih prvin, kar lahko vpliva tako na ocenjevanje vplivov kot na izbor omilitvenih ukrepov. V takšno analizo je smiselno zajeti širše območje od samega posega, pri čemer pa se je smiselno osredotočiti na tiste lastnosti krajine, ki bodo dejansko spremenjene zaradi posega.

Slika 26: Analiza sprememb dejanske rabe tal v dvajsetih letih (levo) in franciscejski kataster (desno).

Določanje družbenih koristi krajine – je skupina metod namenjenih ugotavljanju delovanja krajine. V splošnem je za prepoznavanje in vrednotenje družbenih koristi krajine uporabljenih več metodoloških pristopov hkrati, v večini pa terensko delo, kartiranje krajinskih značilnosti in prvin, ki določene koristi zagotavljajo, vedno več je tudi intervjujev in fokusnih skupin z lokalnim prebivalstvom. Izbira metode za prepoznavanje družbenih koristi krajine na območju posega je odvisna od posega samega in od krajinskih značilnosti ter prvin v katere bo posegal. V primeru enostavnejših posegov lahko že terenski ogled in kartiranje pokrije večino družbenih koristi (prepoznane strukture in značilnosti, ki nudijo določeno korist, npr. steze, poti, gozdovi in rečni bregovi za rekreacijo ipd.). Pri opredeljevanju krajinskih prvin in značilnosti, pomembnih za odpornost na motnje, povzamemo procese, ki jih opravljajo (na primer,

mejice na strmem pobočju zadržujejo tla in ščitijo pred sunki vetra). Posamezne prvine in značilnosti naštejemo in povzamemo ključne lastnosti (mejica, leska, bezeg,, dolžina 50 m, travno pobočje) ter jih grafično prikažemo s fotografijami ali razlagalnimi skicami.

Določanje značaja krajine – je sintezna metoda, ki na podlagi opravljenih analiz opiše značaj kot najkompleksnejšo lastnost krajine. Pri opisu značaja so nam v pomoč vsi predhodni opisi in analize (npr. opis krajinskih prvin, značilnosti in vzorcev, morfološka analiza, ipd.). V opisu značaja povzamemo ključne lastnosti krajine in odnose med njenimi posameznimi deli. Čeprav gre v osnovi za nevrednostni opis, je za določitev značaja treba presoditi o relativni pomembnosti posameznih krajinskih prvin in značilnosti, ki ga gradijo in opisati tiste, ki so najpomembnejše in po katerih se značaj opisovanega območja loči od območij z drugačnim značajem. Določanje značaja je smiselno v vseh primerih, pri čemer se podrobnost prilagodi predvsem prostorskemu obsegu posega oz. analiz. Značaj krajine poimenujemo in opišemo na način, da v imenu in opisu povzamemo njegove ključne sestavine. Prikažemo ga lahko tudi grafično, npr. v obliki blok diagrama, ki prikazuje ključne prvine, značilnosti in vzorce ter prostorske odnose med njimi.

Pri izvedbi izpostavljenih metod in opisovanju krajine je smiselno izhajati iz obstoječih opisov krajin in jih dopolniti glede na podrobnost presoje. Uporabni viri so navedeni v prilogi Seznam priporočenih strokovnih podlag in podatkovnih zbirk. Pri tem so pomembni tudi prostorski akti na območju, ki določajo način poseganja v krajino (prostorski izvedbeni pogoji, morebitni OPPN) in iz katerih je možno razbrati prihodnji razvoj krajine. Prostorski akti in drugi viri lahko služijo tudi vrednotenju krajine.

Priporočila za izvedbo: vrednotenje krajine

Vrednotenje krajine je smoter njenega opisovanja. Z vrednotenjem stanja postavimo referenco, ki nam omogoča presoditi, ali bodo spremembe zaradi posega povzročile bistvene vplive. Podobno kot vsi prejšnji koraki, naj bo tudi vrednotenje osredotočeno na bistveno, to je predvsem na lastnosti krajine, ki jih bo poseg spremenil in na tiste značilnosti (prvine in vzorce), ki prispevajo k visoki vrednosti glede na zastavljena merila. Vseeno je za to vrednotenje pomembno razumevanje širše krajine (od območja posega), saj je le tako možno oceniti prispevek posamezne lastnosti h kakovosti krajine («krajinotvornost» posamezne lastnosti). Poleg tega je vrednoteno krajino treba postaviti v širši prostorski kontekst, s čimer lahko opredelimo tudi njeno relativno vrednost. Pri vrednotenju izbranih lastnosti krajine je smiselno izhajati iz treh že omenjenih ključnih vsebin: zgradbe in podobe krajine, pomena krajine in družbenih koristi krajine oz. z njimi povezanih ciljev. Pri tem upoštevamo tudi (ne pa samo) obstoječe vrednostne opredelitve (npr. izjemne krajine, kulturne dediščinske krajine ipd.). Vrednostna analiza naj bo prednostno opis vrednosti obravnavane krajine, vendar utemeljena z grafičnimi prikazi (fotografije, karte, ki pokažejo katere prvine/značilnosti/območja so pomembna za kakovost) in navedbami virov (poleg dokumentov o zavarovanju tudi strokovne študije, umetniška dela, navedbe v medijih). Poglobljenost vrednostne analize naj bo prilagojena lastnostnim obravnavanega posega in krajine ter finančnemu in časovnemu okvirju presoje.

Vrednostno analizo je možno pripraviti na enega od naslednjih načinov, ki naj se izbere glede na posebnosti posega in krajine (MOP in UI, 2020):

- kot prikaz vrednih značilnosti, območij in prvin;
- z enostavnim/neposrednim pripisovanjem vrednosti zaokroženim prostorskim/krajinskim enotam;
- s kompleksnejšim modeliranjem vrednosti in združevanjem po različnih merilih, pogosto podprto z geografskimi informacijskimi sistemi.

Ne glede na izbran način, mora vrednotenje temeljiti na jasno opredeljenih merilih in lestvicah vrednotenja (običajno med 3 in 5 stopenj vrednotenja). V spodnji preglednici so primeri meril za vrednotenje krajine s primeri razpona vrednosti lestvic. V vrednotenju naj se za vsako merilo opredelijo bistvene prvine, značilnosti in vzorci krajine, ki določajo oceno.

Preglednica 9: primeri meril za vrednotenje krajine in razpona vrednosti

Merila za vrednotenje krajinske zgradbe	Primer (skrajnih vrednosti) lestvice vrednotenja	Primer vrednotenja
prostorski red	Izrazit (berljiv) Neizrazit	Ocena: Izrazit prostorski red Utemeljitev: prostorski red je dobro berljiv in izrazit, zaradi doslednega pojavljanja vinogradov po južnih pobočjih, pogozdenih severnih pobočjih, kmetijsko obdelano ravnico z obvodno vegetacijo ob potoku in ohranjenimi zidanicami v izvornih gabaritih.
usklajenost rabe z naravnimi značilnostmi	Visoka (rezultat so kakovostni krajinski vzorci, harmoničnost prostora) Nizka (raba degradira naravne značilnosti)	Ocena: Nizka stopnja ujemanja Utemeljitev: grajene prvine se pojavljajo izven očitnega zgodovinskega jedra naselja in se stihijsko širijo po ravnici. Kmetijske površine segajo do vodotoka, obrežne zarasti ni, struga je kanalizirana.
krajinska pestrost	Visoka (sestavna in strukturna pestrost; na ravni prvin in vzorcev) / Nizka (enolična krajina, malo prvin, enostavni vzorci)	Ocena: srednja krajinska pestrost Utemeljitev: krajinska pestrost izhaja iz pojavljanja treh krajinski prvin: gozdne zaplate, posamezna drevesa in obsežna polja. Vse tri glavne prvine se v podobnih razmerjih pojavljajo na celotnem območju obravnave.
vidna privlačnost	Visoka (lepa, zanimiva, slikovita krajina, privlačna prizorišča, vedute) Nizka (neprivlačna, nezanimiva krajina)	Ocen: visoka vidna privlačnost Utemeljitev: omogočene so dolge vedute z izrazitimi vidnimi plani: v ospredju je drobna parcelacija kmetijskih površin z vmesnimi kozolci, ob pobočju vasi s cerkvami, za njimi pa jasen gozdni rob. Gozdnati griči tvorijo srednji plan, ki ga na planotastih vrhovih zaznamujejo celki. V ozadju so vidni gorski vrhovi.
Merila za vrednotenje pomena krajine	Primer (skrajnih vrednosti) lestvice vrednotenja	Primer vrednotenja
simbolni pomen	Velik (ali večplasten) Majhen	Ocena: srednji (regionalni) simbolni pomen Utemeljitev: simbolni pomen izhaja iz dolgotrajnega pojmovanja območja kot nedostopnega, skritega in mejnega, zaradi česar se je razvila tudi močna identiteta.
Kontinuiteta rabe	Pomembna, zaznavna (dolgotrajna raba, ki je berljiva v krajini) Nepomembna, nezaznavna	Ocena: velika kontinuiteta Utemeljitev: kontinuiteta izhaja iz tradicionalne rabe in dobro ohranjenih celkov z aktivno kmetijsko rabo
perspektivnost	Visoka (obstoj rabe oz. procesov, ki zagotavljajo ohranjanje kakovosti v krajini) Nizka (procesi razgrajujejo kakovostne strukture v krajini)	Ocena: visoka perspektivnost Utemeljitev: kmetijska raba prostora je aktivna, v ohranjanje visokodebelnih sadovnjakov, kot pomembnih krajinskih prvin so usmerjeni številni programi in spodbude.

prepoznavnost	Nacionalna raven (krajina je element nacionalne prepoznavnosti) Regionalna raven Lokalna raven Neprepoznava (krajina ni element prepoznavnosti niti na lokalni ravni)	Ocena: nacionalna raven Utemeljitev: krajina je širše prepoznavna kot vinorodni okoliš z značilno in prepoznavno organizacijo vrst trte po padnicah.
---------------	--	---

Merila za vrednotenje družbenih koristi krajine	Primer (skrajnih vrednosti) lestvice vrednotenje	Primer vrednotenja
povezljivost in dostopnost	Velika (krajina oz. njene prvine so ključne za dostopnost oz. povezanost in s tem funkcionalnost območja, povezave so v rabi) Majhna (krajina je slabo prehodna, povezljivost je otežena, povezave niso v rabi)	Ocena: velika povezljivost in dostopnost Utemeljitev: k veliki povezljivosti prispevajo predvsem številne poljske poti, ki povezujejo naselje z reko in so občasno obsajene z drevesi, ki nudijo senco.
odpornost prostora na motnje	Velika (krajina zaradi svojih lastnosti pomembno prispeva k odpornosti prostora, npr. odvajanje meteornih vod, blaženje učinkov toplotnih otokov, preprečevanje erozije) Majhna	Ocena: srednja odpornost na motnje Utemeljitev: obsežne parkirne površine zmanjšujejo odpornost na vročinske valove, ki pa jih delno blažijo vmesne zelenice z gručami dreves. Zmožnost zadrževanja vode je zmanjšana zaradi nepropustnih površin in omejitve potoka s cesto.
privlačnost in/ali razpoložljivost prostora (preskrbljenost) za telesne dejavnosti in bivanje	Velika (krajina oz. njene prvine so privlačne in uporabljene za telesno dejavnost, omogočajo aktivnosti; zlasti za ranljive skupine; prvine so privlačne za kakovost bivanja ali dela, npr. zeleni prostori ali drevje v stanovanjskih soseskah, okrog šol, domov za starejše, bolnic ipd.) Majhna	Ocena: velika privlačnost za telesne dejavnosti in bivanje Utemeljitev: V območju so dobro dostopne zelene površine, ki nudijo možnosti za telesne dejavnosti v sicer strnjenem naselju. Javni prostori so dobro razviti in povezani s pešcem prijaznimi povezavami.
Večfunkcionalnost	Velika (v krajini je prisotnih več enakovrednih funkcij) Majhna (krajina je monofunkcionalna)	Ocena: velika večfunkcionalnost Utemeljitev: primarno kmetijsko rabljeno območje je pogosto rabljeno za rekreacijsko rabo, obenem pa zagotavlja tudi ekološko povezljivost skozi koridor med poselitvenimi območji. Nekajkrat na leto je območje rabljeno za večje organizirane dogodke.

Pomembno vprašanje pri vrednotenju je, ali vrednotimo trenutno stanje ali predvideno prihodnje stanje brez posega (ničelno varianta). Metodološko gledano je bolj pravilno vrednotiti prihodnje stanje brez posega, a je njegova opredelitev lahko relativno težavna, negotova in časovno zahtevna. Kljub temu naj bo v vrednotenje posamezne lastnosti vključen razmislek o njeni stanovitnosti oz. perspektivnosti, pri čemer se je možno opreti predvsem na možnosti za ohranitev in razvoj obstoječe dejavnosti/rabe/pokrovnosti tudi v prihodnje ter na veljavne prostorske akte, pri čemer je treba upoštevati, da se akti lahko spreminjajo. Čedalje pomembnejši so tudi vpliv podnebnih sprememb, ki bodo v prihodnje bistveno spremenili podobo krajine.

Preglednica 10: Primeri vrednostnih opisov krajin

Zgradba krajine je jasna in berljiva. Dosledna razporeditev obrežne vegetacije, kmetijskih površin in strnjenege gručastega naselja tvori velik prostorski red, usklajenost rabe z naravnimi značilnostmi je velika. Glavne krajinske prvine na območju so reka, obrežna vegetacija, pretežno trakasta polja in poljske poti, ki se pojavljajo v strnjenih površinah, zato je krajinska pestrost srednje velika. Vidna privlačnost je srednja, saj je zelo malo razgledišč, kjer bi bil možen pogled, kot je prikazan na sliki. Izrazitejših simbolnih pomenov v krajini ni, parcelacija in kmetijska obdelava pa kažeta na dolgo kontinuiteto rabe, ki se bo zaradi vitalnosti kmetijstva verjetno ohranila tudi v prihodnje. Prepoznavnost je regionalna in izhaja predvsem iz reke in jasne strukture naselij z obdelovalnim zaledjem. Ključne so predvsem povezave, ki vodijo od naselja čez kmetijska zemljišča do reke, ki predstavlja tudi glavno območje za rekreacijo na območju. Obrežna vegetacija in kmetijska zemljišča ob reki zadržujejo vodo in uravnavajo temperaturo, zlasti v vročih dneh. Večfunkcionalnost je srednja, prevladuje kmetijstvo z možnostmi rekreacije, ob reki tudi ribištvo. Vrednost krajine je visoka.

Prostorski red in krajinska pestrost sta nizka, opredeljuje ju bolj ali manj stihijsko izmenjevanje kmetijskih površin in pozidave, kar znižuje tudi usklajenost rabe z naravnimi značilnostmi. Pomembnejših simbolnih pomenov ni, krajina nima izrazite identitete (spalna naselja), prepoznavnost je nizka. Zaradi ne preveč kakovostne zgradbe krajine je kljub nekaterim razglediščem vidna privlačnost nizka. Povezanost je relativno dobra, predvsem so pomembne povezave med naselji in odprtimi kmetijskimi površinami ter redkimi gozdnimi zaplatami, ji so delno že degradirane zaradi obvoznice ob robu naselja. Poleg teh površin so za preskrbljenost s površinami za telesne dejavnosti in kakovost bivanja pomembne tudi večje športne površine v naseljih. Kontinuiteta rabe ni izrazita, saj so se kmetijske površine v veliki meri pozidale in prestrukturirale. Območje je pomembno za prevetrenost. Zaradi večjega števila prebivalcev so odprte površine večfunkcionalne (pridelava, rekreacija, turizem, mobilnost ipd.). Vrednost krajine je srednje velika, njen pomen izhaja predvsem iz zagotavljanja večje kakovosti bivanja.

Zgradbo urbane krajine definirajo predvsem v pravokotnem redu razporejene ulice z srednje visokimi meščanskimi stavbami. Na ulicah so dosledno zasajeni drevoredi, ki se stikajo v nekaterih parkih na križiščih. Omogočene so vedute na okoliško visokogorje, zato je vidna privlačnost visoka. Simbolni pomen izhaja predvsem iz dolgoletne zdraviliške dejavnosti, po katerem je mesto tudi nacionalno prepoznavno. Povezljivost in dostopnost območja je izredno velika, oblikovanje pešcem prijazno. Zelene površine tvorijo povezan sistem tako znotraj mesta kot z okoliškim odprtim prostorom. Obilica zelenih površin povečuje odpornost na izjemne pojave in uravnava mestno mikroklimo ter povečuje kakovost bivanja. Večfunkcionalnost je zelo velika. Gre za mestno krajino izjemne kakovosti.

Možni vplivi posega

Izhodišče: Vpliv je ovrednotena sprememba. Za določanje vpliva je najprej treba opisati spremembe in jih presoditi glede na merila, ki izhajajo iz izhodiščnih ciljev. Opis in vrednotenje krajine predstavljata referenčno stanje.

Uredba: 10. člen

(1) Določitev možnih vplivov posega se nanaša predvsem na:

/.../

- spremembe, ki vplivajo na kakovost in prepoznavnost krajine.

(2) Pri opisu in oceni možnih vplivov posega je treba upoštevati zlasti:

- značaj in vrsto vpliva (npr. neposredni, posredni, kumulativni, sinergijski, začasni, trajni, pozitivni ali negativni vplivi),
- verjetnost vpliva in pojava njegovih posledic,
- trajanje ali pogostost vpliva in njegovih posledic ter njihovo reverzibilnost,
- vrsto, stopnjo ali intenzivnost sprememb okolja ali njegovega dela, ki so lahko posledica vpliva,
- obseg vpliva (geografsko območje, prebivalci, habitati, rastlinske in živalske vrste) in
- medsebojno učinkovanje posameznih vplivov in njihovih posledic.

Namen in vprašanja: opredeliti spremembe krajine, ki jih bo povzročil poseg, in njihovo ovrednotenje (določitev vpliva)

- Katere prvine, značilnosti in vzorci krajine se bodo spremenile zaradi posega?
- Kakšen bo prostorski obseg spremembe?
- Kakšen bo pomen (miselna podoba, značaj) spremembe?
- Kako dobro novo stanje prispeva k izpolnjevanju izhodiščnih ciljev oz. h kakovosti krajine?
- Kako verjeten je nastanek spremembe?
- Ali in do katere mere je sprememba nepovratna?
- Ali spremembe delujejo kumulativno/sinergijsko?
- Ali so možni vpliv trajni ali začasni, kratkoročni ali dolgoročni, posredni ali neposredni ipd.?
- Kako velik bo vpliv?
- Ali so vplivi sprejemljivi? Če niso sprejemljivi, ali so na voljo omilitveni in/ali izravnalni ukrepi, ki omogočajo, da postanejo sprejemljivi?

Priporočila za izvedbo: analiza sprememb

Analiza sprememb je lahko izvedena s podobnimi metodami in orodji kot opis krajine, le da se upošteva stanje s posegom, za kar je potrebno tudi dobro razumevanje posega. V praksi je ponovna izvedba že opravljenih analiz lahko preveč zamudna in zahtevna, zato je spremembe možno podati tudi v obliki jasnega opisa ali kartografskega prikaza sprememb. Če se vrednotenje stanja prikaže na sintezni karti vrednotenja, je spremembe možno ugotoviti s prekrivanjem z območjem posega.

Pri opisovanju spremembe naj se ne ugotavlja le njen obstoj, temveč tudi obseg spremembe in sprememba kakovosti. Obseg se lahko nanaša tako na prostorski obseg (npr. vidnost posega iz širokega območja) kot delež spremenjene lastnosti krajine (npr. popolna odstranitev živic/odstranitev nekaj živic v krajini). Sprememba kakovosti lastnosti se nanaša na stvarno spremembo (npr. manjša pestrost krajine) in še ne pomeni nujno tudi slabše ocenjenega vpliva – za to je treba spremembo kakovosti presoditi z merili, vezanimi na izhodiščne cilje.

Ugotovljene spremembe se lahko prikaže v obliki kazalnikov sprememb, ki so v povezavi z merili osnova za določanje vpliva. Pregled primerov meril s kazalniki sprememb je v spodnji preglednici 11, v konkretni presoji pa naj bo izbor prilagojen posebnostim posega in/ali krajine na obravnavanem območju.

Priporočila za izvedbo: vrednotenje sprememb

Pri opredeljevanju meril je treba opredeliti kakšne vrednosti z njimi povezanih kazalnikov pomenijo boljše oziroma slabše izpolnjevanje izhodiščnih ciljev. Presoje vplivov so v končni oceni za posamezno okoljsko sestavino običajno v skladu u Uredbo predstavljene na pet stopenjski lestvici A (vpliva ni oz. je pozitiven), B (vpliv je nebitven), C (vpliv je nebitven zaradi izvedbe omilitvenih ukrepov), D (vpliv je bistven) in E (vpliv je uničujoč). Ker te ocene govorijo predvsem o sprejemljivosti vpliva in obvezi izvedbe omilitvenih ukrepov ter ne enoznačno o njegovi velikosti, je posamezna merila smiselno najprej ocenjevati s prilagojeno lestvico, ki eksplicitno označuje velikost vpliva (npr. ni vpliva/majhen/velik/zelo velik). Za tako ocenjena merila se nato poda sklepna, skupna ocena v skladu z Uredbo. Primer interpretacij je podan v spodnji preglednici. V pomoč so lahko tudi sheme v Izhodiščih.

Preglednica 11: Primeri meril in kazalnikov za vrednotenje vpliva na krajino

Cilj: Vzpostavljanje in ohranjanje strukturne urejenosti krajine (harmoničnosti), privlačnih delov krajine in značilnih vedut (ZUreP-3)

Merila	Kazalniki sprememb	VREDNOTENJE VPLIVA NA ZGRADBO IN VIDNO PODOBO KRAJINE			
		ni vpliva / vpliv je pozitiven	vpliv je majhen	vpliv je velik	vpliv je zelo velik
Skladnost posega z zgradbo krajine	Obseg in sprememba prostorskih odnosov (sprememba prostorskega reda) Obseg in kakovost spremenjenih krajinskih prvin, značilnosti in vzorcev (sprememba krajinske pestrosti) Sprememba usklajenosti rabe z naravnimi značilnostmi	Poseg ne vpliva na število in razporeditev krajinskih prvin in ne spreminja značilnih krajinskih vzorcev. Poseg je usklajen z naravnimi značilnostmi.	Poseg v manjšem obsegu vpliva na število in/ali razporeditev krajinskih prvin in s tem tudi sestavo krajinskih vzorcev, vendar jih ne spremeni do te mere, da bi se izgubila njihova jasnost. Usklajenost med rabo in naravnimi značilnostmi ni bistveno spremenjena.	Zaradi posega so odstranjene številne krajinske prvine, kar vpliva na spremembo krajinskih vzorcev, posledično se spremeni značaj krajine. Odstranjene so prvine, značilnosti ali vzorci, po katerih je krajina prepoznavna. Usklajenost med rabo in naravnimi značilnostmi je porušena.	Odstranjene so krajinske prvine, značilnosti ali vzorci, zaradi katerih je krajina nacionalno prepoznavna ali izjemna ali so pomembne za opredelitev drugih varstvenih režimov. Značaj krajine močno zaznamuje degradacija prvin ali postane , generičen/splošen.
Vpliv posega na vidno privlačnost	Vidna izpostavljenost (vidnost posega, število opazovalcev, način opazovanja) Obseg in kakovost spremenjenih vedut Število opazovalcev in način opazovanja	Vidna privlačnost krajine zaradi posega ni zmanjšana, značilni pogledi so nespremenjeni, vidna izpostavljenost posega je majhna.	Vidna privlačnost krajine zaradi posega ni bistveno zmanjšana, ohranjeni so značilni pogledi s pomembnih točk opazovanja. Vidna izpostavljenost je zmerna.	Vidna privlačnost krajine je bistveno zmanjšana, negativno je spremenjena večina kakovostnih vedut, vidna izpostavljenost je velika. Spremenjene so vedute, pomembne za regionalno ali lokalno prepoznavnost.	Vidna privlačnost krajine je povsem razvrednotena, poseg je prevladujoč element v večini kakovostnih vedut, vidna izpostavljenost je zelo velika. Spremenjene so vedute, zaradi katerih je krajina prepoznavna na nacionalni ravni, izjemna ali drugače zavarovana.

Cilj: Ustvarjanje in ohranjanje prepoznavnih značilnosti krajine (prvine, vzorci, območja) in kulturne identitete prostora (ZUreP-3)

Merila	Kazalniki sprememb	VREDNOTENJE VPLIVA NA POMEN KRAJINE			
		ni vpliva / vpliv je pozitiven	vpliv je majhen	vpliv je velik	vpliv je zelo velik
Skladnost posega s simbolnim pomenom	Število in kakovost spremenjenih krajinskih prvin, značilnosti ali vzorcev s simbolnim pomenom (npr. zgodovinski pomniki, znamenja, poljska razdelitev, identiteta itd.) Kontrast posega s simbolnim pomenom krajine	Poseg ne spreminja prvin, značilnosti ali vzorcev s simbolnim pomenom in je skladen s pomenom krajine.	Poseg ne spreminja bistveno prvin, značilnosti ali vzorcev s simbolnim pomenom, neskladnost s pomenom krajine je majhna in ne spreminja celovitega pomena krajine.	Poseg spreminja prvine, značilnosti ali vzorce s simbolnim pomenom na način, da se izgubijo lastnosti krajine, iz katerih izhaja njen simbolni pomen, zlasti če gre za pomene pomembne za prepoznavnost na regionalni ali lokalni ravni. Značaj posega je v bistvenem pomenskem nasprotju s krajino.	Poseg povsem odstrani prvine, značilnosti ali vzorce z močnim in jasnim simbolnim pomenom, zaradi katerih je krajina prepoznavna na nacionalni ravni ali so pomembni za druge varstvene režime.
Vpliv posega na kontinuiteto rabe in perspektivnost	Obseg spremembe stanovitne rabe in krajinskih prvin, značilnosti ali vzorcev z izkazano kontinuiteto rabe Verjetnost ohranitve stanovitnih krajinskih prvin, značilnosti in vzorcev	Poseg ne spreminja stanovitne rabe ter za njo značilnih prvin, značilnosti ali vzorcev in omogoča ohranjanje stanovitne (tradicionalne) rabe, prvin, značilnosti in vzorcev	Poseg v manjšem obsegu posega v območja stanovitne rabe ali ne bistveno spreminja ustaljene prvine, značilnosti in vzorce. Verjetnost ohranitve stanovitnih lastnosti ni bistveno spremenjena.	Poseg prekinja stanovitnost rabe, prvin, značilnosti ali vzorcev v velikem obsegu, zlasti če so pomembni za prepoznavnost na regionalni ali lokalni ravni oz. se zaradi posega bistveno zmanjša verjetnost za njihovo ohranitev.	Poseg prekinja stanovitnost rabe, prvin značilnosti ali vzorcev v velikem obsegu in nepovratno, zlasti če so pomembni za prepoznavnost na nacionalni ravni ali za izjemnost ali drug varstveni režim oz. se zaradi posega onemogoči njihovo ohranitev.

Cilj: Ustvarjanje in ohranjanje kakovostnih življenjskih razmer v mestih, naseljih in drugih območjih ter večfunkcionalnosti in dostopnosti (ZUreP-3)

Merila	Kazalniki sprememb	VREDNOTENJE VPLIVA NA DRUŽBENE KORISTI KRAJINE			
		ni vpliva / vpliv je pozitiven	vpliv je majhen	vpliv je velik	vpliv je zelo velik

Vpliv posega na dostopnost in povezljivost	Obseg in kakovost spremenjenih povezav, sprememba dostopnosti	Poseg ne prekinja obstoječih povezav ali dodaja nove in ne spreminja oz. izboljšuje dostopnost/prehodnost krajine	Poseg prekinja posamezne obstoječe povezave, a ne spreminja bistveno dostopnosti/prehodnosti krajine.	Poseg prekinja tolikšen obseg povezav, da je prehodnost krajine zelo otežena, zlasti dostopnost javnih in rekreacijskih površin ali zlasti za ranljive skupine uporabnikov*.	Poseg v velikem obsegu prekinja obstoječe in pogosto uporabljene povezave ter trajno onemogoča dostopnost in prehodnost krajine, vključno s potencialom za vzpostavitev novih povezav, zlasti za ranljive skupine uporabnikov*.
Vpliv posega na večfunkcionalnost	Sprememba možnosti izvajanja različnih dejavnosti/rab v prostoru oz. sprememba števila družbenih koristi npr. (soobstoj rekreacije, izobraževanja, pridelave, itd.)	Posega ne spreminja števila in kakovosti funkcij oz. družbenih koristi krajine ali jih povečuje.	Poseg v manjši meri spreminja število in kakovost funkcij oz. družbenih koristi krajine, kar pa ne vpliva bistveno na njeno funkcioniranje.	Poseg bistveno zmanjšuje število in kakovost funkcij oz. družbenih koristi krajine, na način, da se opazno zmanjša kakovost bivanja ali uporabnost krajine za druge družbene, gospodarske in ekološke funkcije.	Poseg bistveno zmanjšuje možnosti, obseg in kakovost funkcij oz. družbenih koristi krajine, na način, da se vzpostavlja monofunkcionalna krajina, brez možnosti za razvoj drugih funkcij.
Vpliv posega na privlačnost za telesne dejavnosti in bivanje	Sprememba preskrbljenosti območja s površinami za telesne dejavnosti Obseg in kakovost spremenjenih privlačnih dejavnikov za telesne dejavnosti in bivanje	Poseg ne spreminja preskrbljenosti območja s površinami za telesne dejavnosti ali kakovosti in obsega privlačnih dejavnikov oziroma jih povečuje	Poseg v manjši meri spreminja preskrbljenosti območja s površinami za telesne dejavnosti ali kakovost in obseg privlačnih dejavnikov, zlasti za ranljive skupine uporabnikov*, vendar ne znižuje bistveno možnosti za njihovo uporabo.	Poseg bistveno spreminja preskrbljenost območja s površinami za telesne dejavnosti ter kakovost in obseg privlačnih dejavnikov, zlasti za ranljive skupine uporabnikov*, ki jim je onemogočena uporaba teh površin.	Poseg bistveno spreminja preskrbljenost območja s površinami za telesne dejavnosti na način, da v smiselnem funkcionalnem območju (peš dostopnost) ni več na voljo nobena takšna površina.
Vpliv posega na odpornost/prožnost	Obseg in kakovost spremenjenih krajinskih prvin, značilnosti in vzorcev, pomembnih za odpornost na motnje (npr. posledice podnebnih sprememb) oz.	Poseg ne spreminja krajinskih prvin, značilnosti ali vzorcev, pomembnih za odpornost na motnje/prožnost oz. dodaja nove.	Poseg v manjšem obsegu spreminja krajinske prvine, značilnosti ali vzorce, pomembne za odpornost na motnje/prožnost, kar pa ne vpliva na odpornost na motnje/prožnost krajine.	Poseg bistveno spreminja krajinske prvine, značilnosti ali vzorce, pomembne za odpornost na motnje/prožnost, na način, da bo zaradi izjemnih pojavov zmanjšana kakovost bivanja, zlasti ranljivih	Poseg bistveno spreminja krajinske prvine, značilnosti ali vzorce, pomembne za odpornost na motnje/prožnost na območju, kjer se že pojavljajo ali obstaja velika verjetnost, da se bodo pojavili izjemni

prožnost krajine (sposobnost da se odzove na spremembe)

uporabnikov*, oziroma večja verjetnost nastanka škode.

dogodki, ki jih odstranjene lastnosti blažijo.

* Ranljivi uporabniki so opredeljeni glede na določila Direktive 2010/40 EU, ki definira ranljive udeležence v cestnem prometu kot udeležence brez motornih vozil, kot so pešci, kolesarji, gibalno ovirane osebe ali osebe z omejeno mobilnostjo in orientacijo. Snovalci priročnika tej opredelitvi dodajamo tudi ranljive družbene skupine otrok in mladostnikov, starejših ter druge skupine prebivalstva, ki se srečujejo z večjo stopnjo tveganja socialne izključenosti.

Preglednica 12: Razvrstitev opredelitve vpliva v ocene PVO po skupinah vplivov na krajino

OCENA VPLIVA NA ZGRADBO IN VIDNO PODOBO KRAJINE				
A ni vpliva/vpliv je pozitiven	B vpliv je nebitven	C vpliv je nebitven zaradi izvedbe omilitvenih ukrepov	D vpliv je bistven	E vpliv je uničujoč
Poseg nima negativnega vpliva ali ima pozitivni vpliv na zgradbo in podobo krajine, vidne privlačnosti in kakovosti vedut ali k tem kakovostim celo prispeva oz. je z njimi skladen. Po obeh merilih je vpliv ocenjen kot "ni vpliva/vpliv je pozitiven".	Poseg v manjši meri negativno vpliva na zgradbo in podobo krajine, vendar se ohranjajo bistvene kakovosti zgradbe in vidne podobe. Vsaj eno od meril je ocenjeno z "vpliv je majhen", drugo pa z enako ali manjšo oceno.	Poseg sicer negativno vpliva na zgradbo ali podobo krajine, vendar je njegov vpliv zmanjšan zaradi omilitvenih ukrepov. Vsaj eno od meril je ocenjeno z "vpliv je velik", drugo pa z enako ali manjšo oceno, pri čemer mora biti za vsako oceno "vpliv je velik" predviden omilitveni ukrep.	Poseg bistveno zmanjša kakovost zgradbe ali podobe krajine in obsežno spreminja njene lastnosti oz. je z njimi nesprejemljivo neskladen. Vsaj eno od meril je ocenjeno z "vpliv je velik", drugo pa z enako ali manjšo oceno, pri čimer za oceno "vpliv je velik" ni učinkovitih omilitvenih ukrepov.	Poseg povsem izničuje kakovosti zgradbe ali podobe krajine, ki je nepovratno popolnoma spremenjena in razvrednotena, zlasti če so te kakovosti pomembne za prepoznavnost ali izjemnost krajine. Vsaj eno od meril je ocenjeno z "vpliv je zelo velik", drugo pa z enako ali manjšo oceno.
OCENA VPLIVA NA POMEN KRAJINE				
A ni vpliva/vpliv je pozitiven	B vpliv je nebitven	C vpliv je nebitven zaradi izvedbe omilitvenih ukrepov	D vpliv je bistven	E vpliv je uničujoč

Poseg nima negativnega vpliva ali ima pozitiven vpliv oz. je skladen s simbolnimi pomeni krajine, kontinuiteto rabe in perspektivnostjo. Obe merili za oceno vpliva na pomen krajine sta ocenjeni z »ni vpliva/pozitiven vpliv«. Prepoznavnost se ne spremeni ali se poveča.	Poseg v manjši meri negativno vpliva na pomen krajine in kontinuiteto rabe, vendar ne zmanjšuje bistveno simbolnih pomenov krajine, ti se ohranjajo tako v obsegu kot kakovosti. Obe merili za vrednotenje vpliva na pomen krajine sta ocenjeni z »majhen vpliv« ali manj. Prepoznavnost se ne spremeni.	Poseg negativno vpliva na pomen krajine, vendar je njegov vpliv zmanjšan zaradi omilitvenih ukrepov. Merili sta ocenjeni s kategorijami »ni vpliva/pozitiven vpliv«, »majhen vpliv« in »velik vpliv«, pri čemer so ustrezni omilitveni ukrepi predvideni vsaj pri vseh merilih, kjer je vpliv ocenjen kot velik. Zaradi izvedbe omilitvenih ukrepov se prepoznavnost ne spremeni.	Poseg bistveno zmanjša ali izniči simbolične pomene krajine, izkazana kontinuiteta rabe krajine je trajno prekinjena. Vsaj eno merilo je ocenjeno z »vpliv je velik«, pri čemer zanj ne obstajajo učinkoviti omilitveni ukrepi. Prepoznavnost se zmanjša.	Poseg povsem izničuje simbolični pomen krajine, prekinja izkazano kontinuiteto rabe z velikim pomenom ter vnaša negativne konotacije, krajina je neprepoznava oz. pomensko razvrednotena. Vsaj eno merilo je ocenjeno z »vpliv je zelo velik«.
--	--	---	---	--

OCENA VPLIVA NA DRUŽBENE KORISTI KRAJINE

A ni vpliva/vpliv je pozitiven	B vpliv je nebitven	C vpliv je nebitven zaradi izvedbe omilitvenih ukrepov	D vpliv je bistven	E vpliv je uničujoč
Poseg nima negativnega vpliva ali ima pozitiven vpliv na obseg in kakovost družbenih koristi krajine. Dostopnost in povezanost prostora se izboljša ali ne spremeni (tudi za ranljive uporabnike). Večina meril za oceno vpliva na družbene koristi krajine je ocenjenih s kategorijah »ni vpliva/pozitiven vpliv«, pojavi se lahko tudi posamezna ocena »vpliv je majhen«.	Poseg v manjši meri vpliva na obseg in kakovost družbenih koristi krajine, otežene so posamezne povezave, vendar se skupna dostopnost in povezanost bistveno ne spreminja. Večina meril za vrednotenje vpliva na družbene koristi je ocenjena z »majhen vpliv« ali manj.	Poseg zmanjšuje obseg in kakovost družbenih koristi krajine ali dostopnost in povezanost, vendar je izgubo možno nadomestiti z omilitvenimi ukrepi. Merila so ocenjena s kategorijami »ni vpliva/pozitiven vpliv«, »majhen vpliv« in »velik vpliv«, pri čemer so ustrezni omilitveni ukrepi predvideni vsaj pri vseh merilih, kjer je vpliv ocenjen kot velik.	Poseg bistveno zmanjšuje kakovost in obseg družbenih koristi krajine ali dostopnost in povezanost na način, da se kakovost bivanja opazno zmanjša, zlasti za ranljive uporabnike. Prevladujejo ocene »vpliv je velik«, v manjšem deležu se lahko pojavljajo tudi ocene iz kategorije »vpliv je zelo velik«.	Poseg trajno in nepovratno izničuje družbene koristi krajine, ki so bistvene za kakovost bivanja na območju, onemogoča obstoječo večfunkcionalnost in ustvarja na verjetne spremembe zelo občutljivo/neprožno krajino (npr. podnebne spremembe). Prekinjene so pomembne in uporabljane povezave, predvsem za ranljive uporabnike. Prevladujejo ocene iz kategorije »vpliv je zelo velik«.

Skupna ocena vpliva posega je najvišja ocena pripisana v posameznem sklopu

Ukrepi za preprečitev, zmanjšanje ali odpravo negativnih vplivov posega na krajino

Izhodišče: Ključno opravilo presoje vplivov na okolje kot načrtovalskega orodja je optimizacija posegov. O možnostih optimizacije posega je treba razmišljati v vseh primerih, ne glede na ocenjeno stopnjo vpliva. Za uspešne in smiselne ukrepe preprečevanja, zmanjševanja ali odprave negativnih vplivov na krajino je potrebno sodelovanje s projektanti in drugimi strokovnjaki z relevantnih področij.

Uredba: 14. člen

(1) V poročilu se v poglavju, ki se nanaša na ukrepe za preprečevanje, zmanjševanje in izravnavanje vseh opredeljenih pomembnih škodljivih vplivov na okolje, navede in opiše vse rešitve in ukrepe, s katerimi se bodo v fazi pripravljalnih del, gradnje, uporabe, obratovanja ali trajanja posega ter njegove odstranitve ali opustitve in po njem potencialni negativni vplivi posega na okolje ali zdravje ljudi preprečili, zmanjšali ali odpravili.

(2) Navesti in opisati je treba tudi dodatne ukrepe, ki ne izhajajo iz predpisanih obveznosti nosilca posega ali lastnosti posega, če so potrebni v zvezi s pričakovano celotno ali skupno obremenitvijo okolja, ki je posledica vplivov posega. Opozoriti je treba tudi na primere, ko vplivov niti z navedenimi ukrepi ni mogoče odpraviti.

(3) V tem delu poročila je treba predstaviti tudi glavne alternative glede drugih možnih ukrepov, ki so bile proučene pred izbiro ukrepov iz prejšnjih odstavkov tega člena, ter razloge za izbor predloženih rešitev, zlasti z vidika značilnosti okolja, v katerega se poseg umešča.

(4) Opis ukrepov iz prvega odstavka tega člena mora vsebovati pojasnilo, v kolikšnem obsegu bodo opredeljeni pomembni škodljivi vplivi na okolje preprečeni, zmanjšani ali izravnani v fazah iz prvega odstavka tega člena.

Namen in vprašanja: ugotoviti, preveriti in določiti ukrepe za preprečevanje, zmanjševanje in izravnavanje ugotovljenih negativnih vplivov na krajino in splošnega izboljšanja posega.

- Kakšni ukrepi so možni za omilitvev pomembnih vplivov in/ali izboljšavo posega?
- Kakšni ukrepi so že predvideni v sorodnih/predhodnih dokumentih (npr. okoljsko poročilo)?
- Kateri ukrepi so izvedljivi in smiselni?
- V kateri fazi naj se izvedejo?

Priporočila za izvedbo

V Uredbi se za ukrepe, obravnavane v tem delu, uporabljajo različni izrazi, kar izhaja iz različnih predpisov (zakonov), ponekod kot ukrepi za preprečevanje, zmanjševanje in izravnavanje, drugod pa pod krovnim izrazom omilitveni ukrepi. V teh priporočilih so s pojmom omilitveni ukrepi razumljeni vsi ukrepi, ki na kakršenkoli način prispevajo k izboljšavi posega in zmanjševanju pomembnih vplivov. Določanje omilitvenih ukrepov naj se v osnovi opira na izvedljive in smiselne rešitve. Smiselnost ukrepov je vezana na to, ali ukrep dejansko zmanjša, prepreči ali opravi neželene učinke na določen vidik krajine, na katerega se pričakuje vpliv (npr. zgradbo krajine) in je obenem sorazmeren z vidika vloženih sredstev in delovanja posega.

Pri določanju omilitvenih ukrepov naj se izhaja iz osnovnih načel obvladovanja vplivov, ki ukrepe urejajo hierarhično (povzeto po UNESCO, 2022):

- Preprečevanje/izogibanje vpliva: ukrepi, ki preprečujejo nastanek vpliva in so praviloma usmerjeni v izboljšavo posega oz. povzročitelja/vir vpliva.
- Zmanjševanje vpliva: ukrepi, ki zmanjšujejo vpliv s spremembami posega/vira vpliva ali spremembami prejemnika vpliva (krajine).
- Sanacija/odpravljanje posledic vpliva: ukrepi, ki po nastanku vpliva nazaj vzpostavljajo poškodovane kakovosti.
- Izravnava/nadomestitev: ukrepi, ki nastalo škodo in izgubljeno kakovost nadomeščajo na drugi lokaciji ali z drugačnimi sredstvi.

V preglednici 13 so navedeni primeri vrst omilitvenih ukrepov za krajino. Preglednica se uporablja kot kontrolni seznam; konkretne ukrepe se podrobneje določi glede na značilnosti posega in obravnavano krajino, seveda se lahko določijo tudi drugačni omilitveni ukrepi, če je to potrebno. Omilitveni ukrepi naj izhajajo iz ugotovljenih vplivov, v njihovi opredelitvi naj se jasno opiše, kater vplive bo posamezen ukrep zmanjševal, na kakšen način, kdaj se izvede in kdo je zanj pristojen.

Za krajino je ključno predvsem, da se za poseg pripravi načrt krajinske arhitekture, ki območje in poseg obravnava celostno in podrobneje določi lokacije in faznost izvedbe podrobnejših omilitvenih ukrepov, naštetih v spodnji preglednici. Načrt krajinske arhitekture izdela pooblaščen krajinski arhitekt.

Če predvideni omilitveni ukrepi vključujejo krajinskoarhitekturno ureditev (zasaditve, prilagoditve reliefa, vzpostavitev poti, postavitve urbane opreme itd.), je treba zanje predvideti načrt krajinske ureditve, kjer se krajinske ureditve jasno prikaže in določi tehnične pogoje za njihovo vzpostavitev.

Preglednica 13: Omilitveni ukrepi za krajino

Dejavnik okolja	Del. oz. vidik okolja, na katerega se pričakuje vpliv	Ukrepi za preprečitev, zmanjšanje ali odpravo negativnih učinkov na krajino	Razlog za določitev ukrepa
Krajina	Zgradba in vidna podoba, pomen in družbene koristi krajine	Načrt krajinske arhitekture, ki zajema grafično ponazoritev ukrepov in je fazno strukturiran na: 1) ukrepe med gradnjo, 2) ukrepe med obratovanjem in 3) ukrepe po prenehanju obratovanja	Celostni načrt urejanja območja posega z naborom ukrepov za preprečitev, zmanjšanje ali odpravo negativnih učinkov na krajino. Lahko vključuje in podrobneje določa ukrepe v nadaljevanju.
Dodatni omilitveni ukrepi med gradnjo/izvedbo			
Krajina	Zgradba in vidna podoba krajine	Nadomestitev odstranjenih krajinskih prvin v območju posega (vegetacijskih, geomorfoloških, vodnih, grajenih prvin)	Z nadomestitvijo krajinskih prvin se ohranijo ali rekonstruirajo značilni vzorci, s tem se ohrani krajinska pestrost, značaj, prepoznavnost in identiteta krajine, njena slikovitost in vizualna privlačnost.
		Ureditev posega v skladu s krajinskim vzorcem (razporeditev, členjenost, barve, gabariti)	Ohranjanje (kakovostnih) krajinskih vzorcev, ohranjanje identitete in prepoznavnosti krajine.

	Zastiranje posega z zasaditvijo, oblikovanje robov območja posega	Ohranjanje vizualne privlačnosti krajine, preprečevanje vidnih degradacij.
	Zaščita obstoječih krajinskih prvin (vegetacijskih, geomorfoloških, vodnih, grajenih prvin) na območju posega	Ohranjanje krajinskih prvin in vzorcev, ohranjanje slikovitosti in krajinske pestrosti.
	Odlaganje materiala, strojev, naprav ipd. na manj vidno izpostavljene lokacije.	Ohranjanje vizualne privlačnosti krajine, preprečevanje vidnih degradacij s pomembnih točk opazovanja.
Pomen krajine	Prilagoditev mikrolokacije objekta tako, da ne moti/zastira pogleda na ključne prepoznavne značilnosti v krajini ali jih vizualno ne nadvlada (premik ali zasuk objekta, znižanje)	Ohranjanje dominant in razmerij v krajini, ohranjanje prepoznavnosti in identitete krajine.
	Izbor lokalnih, značilnih vrst vegetacije za zasaditve in izbor lokalnih materialov za izvedbo posega	Preprečevanje zmanjšanja naravne ohranjenosti, ohranjanje identitete.
	Uporaba prepoznavnih značilnosti pri izvedbi posega (npr. oblikovanje strehe, uporaba gradbenih detajlov, upoštevanje smeri parcelacije, ipd.)	Ohranjanje identitete.
	Prepoved oglaševanja na ograjah gradbišča, strojih in napravah (izjema je vizualizacija izvedenega posega)	Ohranjanje identitete in prepoznavnosti krajine
Družbene koristi krajine	Ohranitev ali nadomestitev krajinskih prvin in ureditev, ki nudijo določene družbene koristi, oziroma ki omogočajo določene rabe na območju posega in v okolici	Ohranjanje večfunkcionalnosti.
	Izvedba ukrepov za zaščito drevnine in drugih krajinskih prvin med izvedbo posega	Ohranjanje krajinskih prvin in njihove večfunkcionalnosti
	Omejitev območja gradbišča na najmanjšo možno funkcionalno površino	Ohranjanje večfunkcionalnosti in nasploh možnosti rabe krajine.
	Zagotovitev urejenih in varnih prehodov/obhodov gradbišča, uporaba ograj in zapor v najmanjši možni meri	Ohranjanje dostopnosti in povezljivosti, ohranjanje privlačnosti za telesne dejavnosti.
Dodatni omilitveni ukrepi med obratovanjem		
Krajina	Zgradba in vidna podoba krajine	Nadomeščanje propadlih (vegetacijskih) prvin in vzpostavitev novih na območju, ki ga je prej zasedala gradbiščna infrastruktura.
	Pomen krajine	Ohranijo ali rekonstruirajo se značilni vzorci, s tem se ohranijo krajinska pestrost, značaj, prepoznavnost in identiteta krajine, njena slikovitost in vizualna privlačnost.
	Pomen krajine	Prepoved oglaševanja, izobešanja panojev in reklamnega materiala na objekt ali v okolico objekta.
Družbene koristi krajine	Zagotovitev dostopnih poti, prehodov in območij dostopnih za vse vrste uporabnikov.	Ohranjanje dostopnosti in povezljivosti območja.
	Vzdrževanje prostorskih struktur, (krajinskih prvin, zelenih in rekreacijskih površin) ki omogočajo določene rabe na območju posega.	Ohranjanje privlačnosti za telesne dejavnosti, ohranjanje večfunkcionalnosti.

Ustrezni materiali, zagotavljanje raščenege terena za zasaditve, visoke vegetacije za senčenje, oblikovanje dostopnih poti in površin za različne uporabnike.

Ohranjanje večfunkcionalnosti in odpornosti prostora.

Ozelenitev z vegetacijo, prilagojeno mikroklimatskim razmeram (drevesa in grmovnice).

Ohranjanje odpornosti prostora, preprečitev pojava toplotnih otokov.

Dodatni omilitveni ukrepi po prenehanju obratovanja

Krajina	Zgradba in vidna podoba krajine	Nadomestitev krajinskih prvin (zlasti zasaditev vegetacijskih prvin), vzpostavitev značilnega krajinskega vzorca.	Ohranjanje krajinskih prvin in vzorcev, ohranjanje prepoznavnosti krajine.
		Ureditev in renaturacija vodnih in geomorfoloških prvin.	Ohranjanje povezljivosti in dostopnosti, preprečevanje zmanjšanja naravne ohranjenosti.
		Zastiranje pogledov na objekt, če se ga ne odstrani.	Ohranjanje vidne privlačnosti krajine.
Pomen krajine	Vzpostavitev struktur in prvin za ohranitev kontinuitete rabe območja. V kolikor objekt med obratovanjem pridobi simbolni pomen ali se ga zaznava kot prepoznavnega, se objekt vzdržuje in ohrani v prvotni podobi.	Ohranjanje kontinuitete rabe, prepoznavnosti in identitete.	
Družbene koristi krajine		Zagotovitev varne uporabe območja brez konfliktov med uporabniki (strukturiranje z zasajevanjem in podobno).	Ohranjanje povezljivosti, dostopnosti in večfunkcionalnosti.
		Vzpostavitev na naravi temelječih rešitev za zagotovitev temeljnih ekoloških funkcij, predvsem za sidranje brežin.	Zagotavljanje renaturacije območja, večfunkcionalnosti ter odpornosti in prožnosti.
		Zagotavljanje dostopnosti, prehodnosti območja na različne načine (predvsem peš).	Ohranjanje povezljivosti in dostopnosti

Določitev območja pomembnega vpliva

Izhodišče: Poseg lahko vpliva na širšo krajino, predvsem kadar gre za vizualno bolj opazen objekt ali kadar se v vidni okolici takega posega nahajajo pomembne točke opazovanja. Poleg tega lahko poseg vpliva tudi na delovanje okoliške krajine, predvsem kadar pride do prekinjanja povezav, kar zmanjša dostopnost družbenih koristi krajine in/ali spreminja njeno delovanje. Opredelitev takšnih območij služi prepoznavanju morebitnih stranskih udeležencev v postopku.

Uredba: 15. člen

(1) V poročilu je treba v poglavju, ki se nanaša na določitev območja, na katerem poseg povzroča obremenitve okolja, ki lahko vplivajo na zdravje in premoženje ljudi, določiti območje tako, da se upošteva pričakovana obremenitev okolja kot posledica vplivov posega na okolje, zlasti zaradi: /.../

(2) Območje iz prejšnjega odstavka se določi v okviru pravil stroke, katere predmet je ocenjevanje vplivov na okolje.

(3) Izhodišča in metode za določitev območja iz prvega odstavka tega člena je treba v poročilu navesti in opisati, tako da je možno preverjanje njihove ustreznosti, njihovih prednosti in pomanjkljivosti ter širše uporabnosti.

(4) Območje iz prvega odstavka tega člena, na katerem poseg povzroča obremenitve okolja, ni območje posega, ampak območje, kjer je verjetno pomemben vpliv posega na kateri koli okoljski dejavnik iz drugega odstavka 2. člena te uredbe. Območja vplivov na vse okoljske dejavnike morajo biti grafično prikazana in narejen mora biti zbirni grafični prikaz vseh vplivov. Narisani, oštevilčeni in pojasnjeni morajo biti tudi ukrepi za zmanjšanje vplivov na okolje.

Namen in vprašanja: opredelitev območja pomembnega vpliva na krajino, predvsem glede na vidnost posega in zagotavljanje družbenih koristi:

- Kako viden in opazen je objekt iz okolice posega?
- Ali so v območju vidnosti pomembne lastnosti, na katere bi lahko vplivala vidnost objekta (poselitev, rekreacijske površine, vrednote in posebnosti krajine, itd.)?
- Ali bo poseg prekinil obstoječe povezave v prostoru? Kakšno je »zaledje« prekinjenih povezav, na katera povezana območja bo poseg vplival?
- Ali bo poseg spremenil procese/način delovanja krajine?

Priporočila za izvedbo

Pri določitvi območja pomembnega vpliva je treba izhajati predvsem iz analize vidnosti posega in analize družbenih koristi krajine ter vplivov nanje ter izkazati, da bo zaradi posega spremenjena neka bistvena kakovost krajine zunaj območja posega. Območje vidnosti, v katerem še lahko pride do pomembnih vplivov, je odvisno od pojavnosti objekta (višina, kontrast z ozadjem, osvetlitev, gibanje itd.), ki določa, kako daleč je poseg še opazen, in lastnosti območja opazovanja. Posebej občutljiva območja opazovanja so predvsem tista, kjer se zadržujejo prebivalci in kamor pridejo predvsem z namenom opazovanja krajine ali narave oz. kjer prebivajo. Pri določanju razdalje vidnosti posamezne vrste objektov si ji smiselno pomagati z ugotovitvami iz literature ali s terenskimi preveritvami podobnih tipov posegov. Treba je izpostaviti, da zgolj vidnost posega še ni dovolj za opredelitev območja vpliva – za to je treba izhajati iz stvarnega vpliva, ki ga bo poseg povzročil kakovostim na tem območju.

Drug vidik krajine, za katerega je treba opredeliti območje pomembnih vidikov, so družbene koristi krajine, predvsem dostopnost in povezljivost. Ta območja se opredeli glede na obstoječe povezave, ki jih poseg prekine, če zanje ne obstajajo alternative in se ne predvidijo omilitveni ukrepi, ki bi tak vpliv odpravili ali zmanjšali. Območja pomembnega vpliva so tista območja, ki jih prekinjena povezava prekinja (npr. prekinitev povezave med naseljem in zalednim gozdom s poudarjeno socialno funkcijo). Za opredelitev takšnih območij je treba ugotoviti (oceniti) uporabljatost povezave in pomen z njo povezanih območij za zagotavljanje družbenih koristi. Do pomembnega vpliva pride, kadar se prebivalcem (uporabnikom krajine) zmanjša preskrbljenost z zelenimi/rekreacijskimi površinami. Taki vplivi so lahko posebej kritični pri poseganju v robove gostejših naselij ali pri poseganju v naselja s slabo razvitimi zelenimi sistemi.

Spremljanje stanja

Izhodišče: Spremljanje stanja oz. monitoring vplivov posega na zgradbo, pomen in družbene koristi krajine je program, ki zajema opis spremljanja vplivov med gradnjo, obratovanjem posega in po opustitvi posega na sistematičen in pregleden način. Vsebuje nabor omilitvenih ukrepov za zmanjšanje vplivov posega, ki so opredeljeni tako, da je jasno razvidno:

Uredba: 14.a člen

V poročilu se v poglavju o spremljanju stanja dejavnikov in ukrepov za zmanjšanje vplivov priloži program spremljanja učinkov posega v fazi gradnje in obratovanja, v katerem je opisano spremljanje vplivov posega in omilitvenih ukrepov, ki so relevantni za poseg, in v katerem so opredeljeni načini, metode, lokacije in časovnica njegovega izvajanja.

Namen in vprašanja:

- Stanje česa naj se spremlja?
- Kakšna je časovnica spremljanja stanja?
- Kakšna so merila za ugotavljanje učinkov/uspešnosti posega oz. omilitvenih ukrepov?
- Kdo izvaja spremljanje stanja?

Priporočila za izvedbo

Med pripravljalnimi deli in gradnjo je obvezen projektantski nadzor izvajanja posega in uspešnosti predvidenih omilitvenih ukrepov. Poseben nadzor je potreben nad zaščito obstoječih prvin, zlasti dreves, kakovostjo drevnine, urajanjem brežin in drugih raščenenih površin ter postopkom ozelenjevanja v okviru nadomestitve vegetacijskih prvin, usklajenostjo ureditev s krajinskim vzorcem in uporabo predpisanih materialov. Časovni intervali spremljanja stanja se prilagajajo poteku gradnje oz. izvedbe posega. Relevantno vsebino, ki se jo spremlja, se pregleda takoj po njeni izvedbi.

Zlasti med gradnjo oz. izvedbo posega je treba spremljati zagotavljanje povezljivosti in varnih prehodov mimo gradbišča, če je tako predvideno v projektu. Ta in drugi vidiki zagotavljanja družbenih koristi, naj se spremljajo tudi po izvedbi posega, zlasti če je previdena prehodnost območja posega ali druga vrsta večfunkcionalne rabe.

Med uporabo, obratovanjem ali trajanjem posega je potrebno spremljati uspešnost nove zarasti oziroma vseh zunanjih ureditev v sklopu omilitvenih ukrepov. Kadar so predvidene ohranitve ali vzpostavitev povezav čez območje posega se spremlja njihova urejenost in dostopnost. Pri nasadih drevnin je potrebno zagotavljati ustrezne rastne

pogoje za vsako od vrst zasajene drevnine v izogib izpadu rasti, ter posledično nekoherentnem izgledu in strukturi zasaditve. Zlasti na javnih površinah je vzdrževanje drevnine v pristojnosti strokovno usposobljenih arboristov v skladu z arborističnimi standardi vzdrževanja. Spremlja se morebitni pojav tujerodnih vrst. V času obratovanja je časovni interval lahko enkrat letno, v času največje olistanosti oz. skladno z arborističnimi standardi.

Spremlja se tudi pojavnost posega in skladnost s pogoji oziroma dokumentacijo iz PVO. Opozoriti je treba predvsem na naknadne spremembe vidne pojavnosti, ki lahko pomenijo večji vpliv na krajino, kot so recimo spremembe fasade, dodajanje izveskov, logotipov, poslikav, nameščanje reklamnih panojev, osvetlitev ipd.

Med odstranitvijo ali opustitvijo posega in po njej je potrebno enako spremljanje stanja kot v času gradnje ali obratovanja. Potrebno je spremljati stanje zarasti tujerodnih vrst (npr. japonskega dresnika, ambrozije) in predvideti zasaditev pionirskih vrst v primerih odstranitve objektov. V primeru, da se bo v okviru spremljanja stanja ugotovilo, da vzpostavitev zunanje ureditve in/ali zasaditve ni uspešna, je potrebno predvideti dodatno zasaditev in vzdrževanje. Časovni intervali se prilagodijo poteku sanacije in trajajo še nekaj let po njeni izvedbi.

Spremljanje stanja naj se navede tako, da bo predvidevalo tudi ukrepe v primeru drugačnih sprememb v okolju, kot je bilo predhodno ocenjeno.

Monitoring izvaja strokovnjak s področja urejanja krajine oz. arborist, kadar gre za spremljanje stanja rastlin. V skladu z jasno določenim časovnim razporedom in vsemi garancijami izvajalci zasaditev, gradbenih in vzdrževalnih del skupaj s pooblaščenim zastopnikom investitorja ugotovijo, ali so omilitveni ukrepi izvedeni v celoti in v ustreznem časovnem okvirju in ali je območje posega ustrezno vzdrževano.

Seznam virov

Zakonodaja

Direktiva 2011/92/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 13. decembra 2011 o presoji vplivov nekaterih javnih in zasebnih projektov na okolje (kodificirano besedilo). Uradni list L 26/1

Odlok o strategiji prostorskega razvoja Slovenije. Uradni list RS, št. 76/04, 33/07 – ZPNačrt, 61/17 – ZUreP-2 in 199/21 – ZUreP-3

Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah. Uradni list RS, št. 102/10

Uredba o posegih v okolje, za katere je treba izvesti presajo vplivov na okolje. Uradni list RS št. 51/14, 57/15, 26/17, 105/20 in 44/22 – ZVO-2

Uredba o prostorskem redu Slovenije. Ur. l. RS 122/04, 33/07 – ZPNačrt, 61/17 – ZUreP-2 in 199/21 – ZUreP-3.

Uredba o prostorskem redu Slovenije. Uradni list RS, št. 122/04, 33/07 – ZPNačrt, 61/17 – ZUreP-2 in 199/21 – ZUreP-3

Uredba o vsebini poročila o vplivih nameravanega posega na okolje in načinu njegove priprave. Uradni list RS št. 36/09, 40/17 in 44/22 – ZVO-2

Uredba o zvrsteh naravnih vrednot. Uradni list RS, št. 52/02 in 67/03

Ustava Republike Slovenije (URS). Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99, 75/16 – UZ70a in 92/21 – UZ62a

Zakon o ohranjanju narave (uradno prečiščeno besedilo) (ZON-UPB2). Uradni list RS, št. 96/04

Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije o krajini (MEKK). Uradni list RS – mednarodne pogodbe št. 26/99

Zakon o urejanju prostora (ZUreP-3). Uradni list RS, št. 199/21

Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1). (Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 – ORZVKD39, 90/12, 111/13, 32/16 in 21/18 – ZNOrg)

Zakon o varstvu okolja (ZVO-2). Uradni list RS, št. 44/22

Literatura

Abromas, J., Kamičaitytė-Virbašienė, J., Ziemeļniece, A., 2015. Visual impact assessment of wind turbines and their farms on landscape of Kretinga region (Lithuania) and Grobina townscape (Latvia). Journal of Environmental Engineering and Landscape Management 23, 39–49. <https://doi.org/10.3846/16486897.2014.919921>

Antrop, M., M. Sevenant, C. Tagliaferro, V. Van Eetvelde, in F. Witlox. 2012. Setting a framework for valuing the multifunctional landscape and its multiple perceptions. Str.23-52 V: C. M. van der Heide and W. Heijman, (ur). The economic value of landscapes. Routledge, Oxford, UK.

Bennet, G., and K. J. Mulongoy. 2006. Review of experience with ecological networks, corridors, and buffer zones. CBD Technical Series No. 23. Secretariat of the Convention on Biological Diversity, Montreal, Quebec, Canada. URL: www.cbd.int/doc/publications/cbd-ts-23.pdf

Bishop, I., Lange, E. 2005. Visualization in landscape and environmental planning. Technology and applications. London: Routledge. 320 str.

de Groot, R. S. 2006. Function-analysis and valuation as a tool to assess land use conflicts in planning for sustainable, multifunctional landscapes. *Landscape and Urban Planning* 75:175-186. <http://dx.doi.org/10.1016/j.landurbplan.2005.02.016>

de Groot, R. S., R. Alkemade, L. Braat, L. Hein, in L. Willemsen. 2010. Challenges in integrating the concept of ecosystem services and values in landscape planning, management and decision making. *Ecological Complexity* 7:260-272. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ecocom.2009.10.006>

DKAS. 2019. Koncept Krajinske politike Slovenije z naborom akcijskih ukrepov za prvo fazo njenega izvajanja. https://www.krajinskapolitika.si/wp-content/uploads/2018/10/krajinska_politika_koncept_okt_2019.pdf

Dupont, L., Ooms, K., Antrop, M., Van Eetvelde, V., 2016. Comparing saliency maps and eye-tracking focus maps: The potential use in visual impact assessment based on landscape photographs. *Landscape and Urban Planning* 148, 17–26. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2015.12.007>

Fischer, C., Roth, M., 2021. Assessing Visual Landscape Sensitivity towards Wind Turbines with a Distance Decay Effect: An Exploration of Different GIS Approaches. Wichmann Verlag, DE.

Forman, R. T. T. 1995. Land mosaics: the ecology of landscapes and regions. Cambridge University Press, Cambridge, UK.

Forman, R. T. T., in M. Godron. 1986. Landscape ecology. Wiley and Sons, New York, New York, USA.

Frantal, B., Bevk, T., Veelen B.V., Harmanescu, M., Benediktsson, K. 2017. The importance of on-site evaluation for placing renewable energy in the landscape: A case study of the Burfell wind farm (Iceland). *Moravian Geographical Reports*, 25, 4: 234-247.

Fry, G., M. S. Tveit, Å. Ode, in M. D. Velarde, 2009. The ecology of visual landscapes: exploring the conceptual common ground of visual and ecological landscape indicators. *Ecological Indicators* 9:933-947. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ecolind.2008.11.008>

Gobster, P.H., Ribe, R.G., Palmer, J.F., 2019. Themes and trends in visual assessment research: Introduction to the Landscape and Urban Planning special collection on the visual assessment of landscapes. *Landscape and Urban Planning* 191, 103635. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2019.103635>

- Haines-Young, R. H., in M. B. Potschin. 2010. Proposal for a common international classification of ecosystem goods and services (CICES) for integrated environmental and economic accounting (V1). Report to the European Environment Agency. Department of Economic and Social Affairs Statistics Division, United Nations, Nottingham, UK.
- Jalloui, J. Moreau, G. 2009. An immersive path-based study of wind turbines' landscape: A French case in Plouguin. *Renewable energy*, 34, 3: 597-607
- Jug, M., Lipušček, N., Mlakar, A., Šinigoj, M., Jeglič, M., Mlakar, B., Štih, H. 2019a. Presoja vplivov na kulturno dediščino. Priročnik. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo. 91 str.
- Jug, M., Lipušček, N., Mlakar, A., Šinigoj, M., Jeglič, M., Mlakar, B., Štih, H. 2019b. Presoja vplivov na kulturno dediščino. Izhodišča. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo. 73 str.
- Kaplan, R., in S. Kaplan. 1989. The experience of nature: a psychological perspective. Cambridge University Press, Cambridge, UK.
- Landscape Institute. 2013. Guidelines for landscape and visual impact assessment. Third edition. Oxon: Routledge. 169 str.
- Lynch, K. 1960. The image of the city. M. I. T. Press, Cambridge, Massachusetts, USA.
- Marušič, I. 1997. Urejanje obcestne krajine: priročnik. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor. 127 str.
- Marušič, I., Jalk, F. 1998. Načrtovanje in krajinsko oblikovanje koridorjev daljnovodov in cevnih vodov: priročnik. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor. 124 str.
- Marušič, J., Ogrin, D., Jančič, M. 1998. Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji. Metodološke osnove. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor RS, Urad RS za prostorsko planiranje. 120 str.
- MEA - Millennium Ecosystem Assessment. 2005. Ecosystems and human well-being: biodiversity synthesis. Island, Washington, D.C., USA. URL: <http://www.maweb.org/documents/document.354.aspx.pdf>
- Meinig, D. 1979. The beholding eye: Ten versions of the same scene. V: The interpretation of ordinary landscapes: geographical essays, ur. Jackson Brinckerhoff, J.; Meinig, D. New York: Oxford University Press: 33-48.
- MK. 2009. Priročnik pravnih režimov varstva, ki jih je treba upoštevati pri pripravi planov in posegih v območja kulturne dediščine. https://gis.gov.si/MK_eVRDpredpis/P_11_11_02.htm
- MOP. 2019. Priporočila izdelovalcem poročil o vplivih na okolje – ocena vpliva posega na onesnaženost z delci PM10. <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/CPVO/Priporocila-izdelovalcem-porocil-o-vplivih-na-okolje-delci-PM10.pdf>
- MOP. 2019. Priporočila izdelovalcem poročil o vplivih na okolje – ocena vpliva posega na onesnaženost z delci PM10. <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/CPVO/Priporocila-izdelovalcem-porocil-o-vplivih-na-okolje-delci-PM10.pdf>

- MOP. 2020. Navodilo izdelovalcem poročila o vplivih na okolje za obravnavo vidika podnebnih sprememb. <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/CPVO/Navodila-izdelovalcem-porocil-o-vplivih-na-okolje-podnebne-spremembe.pdf>
- MOP. 2020. Navodilo izdelovalcem poročila o vplivih na okolje za obravnavo vidika podnebnih sprememb. <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/CPVO/Navodila-izdelovalcem-porocil-o-vplivih-na-okolje-podnebne-spremembe.pdf>
- MOP. 2020. Strategija prostorskega razvoja Slovenije 2050. Osnutek dokumenta v javni razpravi od 15. januarja 2020 do 15. marca 202. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/Prostorski-razvoj/SPRS/SPRS-2050_gradivo-za-javno-razpravo.pdf
- MOP in UI. 2020. Priporočila za izdelavo krajinske zasnove. Ministrstvo za okolje in prostor: Ljubljana. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/OPN/priporocila_za_izdelavo_krajinske_zasnove.pdf
- National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. 2013. Evaluation of Methodologies for Visual Impact Assessments. Washington, DC: The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/22644>.
- Ode, A., Tveit, M., Fry, G. 2008. Capturing landscape visual character using indicators: Touching base with landscape aesthetic theory. *Landscape Research*, 33(1): 89 – 117. <https://doi.org/10.1080/01426390701773854>
- Ogrin, D., Marušič, J. 1996. Strategija varstva krajine v Sloveniji: Izjemne krajine Slovenije. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor. 60 str.
- Palmer, J. 2021. Which locations in a solar energy project contribute the greatest visual impact?. *Journal of Digital Landscape Architecture*, 6: 287–294
- Palmer, J., Sullivan, R. 2020. Visual prominence as perceived in photographs and in-situ. *Journal of Digital Landscape Architecture*, 5: 286–294
- Palmer, J., 2016. A Landscape Assessment Framework for Visual Impact Assessment in the USA. Wichmann Verlag, DE.
- Palmer, J.F., n.d. The contribution of a GIS-based landscape assessment model to a scientifically rigorous approach to visual impact assessment. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0169204618308776>
- Potočnik H., Al Sayegh-Petkovšek S., De Angelis D., Huber Đ., Jerina K., Kusak J., Mavec M., Pokorny B., Reljić S., Rodriguez Recio M., Skrbinšek T., Vivoda B., Jelenko Turinek I. 2019. Priročnik za vključevanje povezljivosti in primernosti prostora za medveda v prostorsko načrtovanje : pripravljeno v okviru projekta Life Dinalp Bear. https://dinalpbear.eu/wp-content/uploads/Life-Dinalp-Bear_Prirocnik-za-vkljucevanje-medveda_SI_low-res.pdf
- Research Box, Land Use Consultants, in R. Minter. 2009. Capturing the cultural services and experiential qualities of landscape. Natural England Commissioned Report NECR024. Natural England, Cheltenham, UK.
- Roth, M., Hildebrandt, S., Röhner, S., 2018. Landscape as an Area as Perceived by People: Empirically based Nationwide Modelling of Scenic Landscape Quality in Germany. Wichmann Verlag, DE.

- Smardon, R.C., 2016. Visual Impact Assessment: Where Have We Come from and Where Are We Going? *Journal of Environmental Protection* 07, 1333. <https://doi.org/10.4236/jep.2016.710116>
- Stobbelaar, D.J., Pedroli, B. 2011. Perspectives on Landscape Identity: A Conceptual Challenge. *Landscape Research* 36(3): 321-339
- Swanwick, C. 2002. Landscape Character Assessment, Guidance for England, and Scotland. The Countryside Agency and Scottish Natural Heritage. <http://publications.naturalengland.org.uk/publication/5601625141936128>
- Šuklje Erjavec, I., Kozamernik, J., Balant, M., Nikšič, M. 2020. Zeleni sistem v mestih in naseljih. Usmerjanje razvoja zelenih površin. Priročnik. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor, Direktorat za prostor, graditev in stanovanja. 93 str.
- TEEB - The Economics of Ecosystems and Biodiversity. 2010. Mainstreaming the economics of nature: a synthesis of the approach, conclusions, and recommendations of TEEB. UNEP TEEB, Geneva, Switzerland
- Torres Sibille, A, Cloquell-Ballester, V.A, Cloquell-Ballester, V. A, Darton, R, 2009. Development and validation of a multicriteria indicator for the assessment of objective aesthetic impact of wind farms. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 13(1): 40-66.
- Tudor, C. 2004. An Approach to Landscape Character Assessment. Natural England. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/691184/landscape-character-assessment.pdf
- Tveit, M., Ode, Å., Fry, G., 2006. Key concepts in a framework for analyzing visual landscape character. *Landscape Research* 31, 229–255. <https://doi.org/10.1080/01426390600783269>
- UNESCO. 2022. Guidance and toolkit for impact assessments in a world heritage context. UNESCO, Pariz. <https://whc.unesco.org/document/195279>
- Urbanistični terminološki slovar. 2016. Urbanistični terminološki slovar. Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Založba ZRC SAZU, Ljubljana. <https://doi.org/10.3986/978-961-254-943-5>
- Warnock, S., Griffiths, G. 2015. Landscape Characterisation: The Living Landscapes Approach in the UK. *Landscape Research*, 40(3), 261-278. <https://doi.org/10.1080/01426397.2013.870541>
- Xunta de Galicia. 2012. Guía de estudos de impacto e integración paisaxística. Consellería de Medio Ambiente, Territorio e Infraestruturas, Santiago de Compostela. http://www.catpaisatge.net/fitxers/guies/general/guia_int_paisaxe.pdf

Seznam priporočenih strokovnih podlag in podatkovnih zbirk

Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji (Marušič in sod. 1998) https://www.krajinskapolitika.si/strokovna-gradiva/#1546776312307-0a89124c-0435	
Pomen za PVO	<p>Celovit in celosten popis stanja krajine, izhodišče za opis krajine pri PVO. Opisi in vrednotenje predstavljajo dobro izhodišče za uporabo v PVO, ki ga je treba prilagoditi (konkretizirati) glede na poseg.</p> <p>* prenova naloge v teku (2021 – 2024)</p>
Strategija varstva krajine v Sloveniji: Izjemne krajine Slovenije (Ogrin in sod. 1996) https://www.krajinskapolitika.si/wp-content/uploads/2018/10/Ogrin_Strategija-varstva-krajine_1996.pdf https://www.krajinskapolitika.si/wp-content/uploads/2018/10/Ogrin_Strategija-varstva-krajine_1996_2_tekst.pdf https://www.krajinskapolitika.si/wp-content/uploads/2018/10/Izjemne-krajine-Slovenije_Ogrin_1999-1.pdf	
Pomen za PVO	<p>Pomoč pri presojanju posegov v območjih izjemnih krajin.</p> <p>* prenova naloge v teku (2021 – 2024)</p>
Strategija prostorskega razvoja Slovenije 2004 , Območja, pomembna za nacionalno prepoznavnost krajine http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=STRA12	
Pomen za PVO	<p>Služijo kot opozorilni seznam (podobno kot npr. kategorija kulturna krajina (KD) ali izjemne krajine.</p> <p>* prenovljena metodologija (2020), vendar seznam območij, pomembnih za prepoznavnost še ni posodobljen</p>
Priporočila za izdelavo krajinske zasnove (MOP in UI, 2020) https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/OPN/priporocila_za_izdelavo_krajinske_zasnove.pdf	
Pomen za PVO	<p>Izhodišča, načela in usmeritve za pripravo krajinskih zasnov, ki vključujejo tudi vsebine pomembne za PVO (analiza stanja, vrednotenje, ranljivost ipd.)</p>
Ohranjanje prepoznavnosti slovenskih krajin: Podrobnejša pravila za urejanje prostora (Hudoklin in sod. 2005) https://www.krajinskapolitika.si/wp-content/uploads/2018/10/OHRANJANJE-PREPOZNAVNOSTI-SLOVENSКИH-KRAJIN-.pdf	
Pomen za PVO	<p>Izdelana tipologija značajev krajine s pravili za ohranjanje prepoznavnosti. Poleg meril za opredelitev prepoznavnosti so opisani tudi dejavniki ohranjanja ali spreminjanja prepoznavnosti.</p>
Prenova metodologije določanja območij nacionalne prepoznavnosti krajine (Golobič in sod. 2020)	
Pomen za PVO	<p>Uporaba meril za določanje območij in prvin, pomembnih za prepoznavnost krajine kot predhodni korak ugotavljanju vpliva na krajino.</p>
Družbene koristi krajine: Razvrstitev krajinskih storitev v podporo lokalno usmerjenemu krajinskem načrtovanju	

(Vallés, M., Galiana, F., & Van Eetvelde, V. (2014). A Classification of Landscape Services to Support Local Landscape Planning. *Ecology and Society*, 19, 44.)

Pomen za PVO Tipološka razvrstitev vseh družbenih koristi krajine, vključno z opisom možnosti učinkovitejšega vključevanja lokalnih prebivalcev in izražanja njihovih vrednostnih opredelitev

Klasifikacije ekosistemskih storitev (Millenium Ecosystem Assessment, 2005; TEEB, 2010; Haines-Young in Potschin, 2013)

Pomen za PVO Opredelitev družbenih koristi ekosistemov za nekatere kategorije rabe tal, vendar vrednotenje zajema posameznih krajinskih prvin (mejic, posameznih dreves...), ki lahko pomenijo drugo družbeno korist ali dodano vrednost.

Guidelines for landscape and visual impact assessment (Landscape Institute and Institute of Environmental Management and Assessment, 2013)

Pomen za PVO Priročnik iz Velike Britanije z metodologijo za presojanje vplivov na krajino, večkrat posodobljen glede na izkušnje pri presojanju, ki je model za številne drugim priročnikom, tudi tega.

Visualization in Landscape and Environmental Planning (Bishop in Lange, 2005)

Pomen za PVO Priporočila za izdelavo objektivnih in verodostojnih vizualizacij posegov za uporabo v presojah vplivov na krajino.

Poleg navedenih splošnih/metodoloških študij na ravni države (ali tujih priporočil), so za manjša območja lahko izdelane tudi podrobnejše študije opisa in vrednotenja krajine, ki so lahko uporabna v presojah vplivov na krajino. To so predvsem:

- Krajinske zasnove
- Strokovne podlage za pripravo OPN in drugih aktov
- Občinski prostorski načrti (zelo pomembni so prostorski izvedbeni pogoji – PIP)
- Zasnove zelenih sistemov
- Varstvena območja dediščine (VOD)
- Diplomске, magistrske, doktorske in druge raziskovalne naloge

Možni vplivi po tipih posegov za katere je obvezna presoja vplivov na okolje

Preglednica 14: Možne pomembnejše spremembe krajine zaradi tipov posegov po skupinah vplivov in merilih znotraj teh skupin. Preglednica služi kot opozorilni seznam, na katere možne vplive je pri presoji treba biti pozoren. Za tipe posega so izpostavljeni pomembnejši možni vplivi po posameznih merilih, povezani z gradnjo ali obratovanjem tega posega, in ne vsi možni vplivi konkretnega posega (npr. vsi posegi imajo vpliv na družbeno korist zagotavljanja povezljivosti in dostopnosti, če posegajo v obstoječe povezave, na te vplive je opozorjeno le pri posegih, kjer so ti vplivi lahko najbolj izraziti). V konkretnih presojah je treba izhajati iz lastnosti krajine in značilnosti posega ter se osredotočiti na dejanske vplive. Preglednica naj služi predvsem vsebinjenju.

Tip posega (po Prilogi 1 iz Uredbe o posegih za PVO)	Vpliv na zgradbo krajine (merila):	Vpliv na pomen krajine (merila):	Vpliv na družbene koristi (merila):
	1 Skladnost posega z zgradbo krajine 2 Vpliv na vidno privlačnost	1 Skladnost posega s simbolnim pomenom 2 Vpliv na kontinuiteto rabe in perspektivnost	1 Vpliv na povezljivost in dostopnost 2 Vpliv na odpornost prostora na motnje in prožnost 3 Vpliv na privlačnost za telesne dejavnosti in bivanje 4 Vpliv na večfunkcionalnost
A. Kmetijstvo, gozdarstvo, ribogojstvo			
A.I Agromelioracije ter projekti za preoblikovanje kmetijskih zemljiških posestev	1 poenostavitev krajinske zgradbe, večji in nov prostorski red, manjša preprostost in raznolikost, nov krajinski vzorec, sprememba večje površine. 2 manjša vidna privlačnost, večja preglednost krajine.	1 spremenjen značaja proti homogeni, »globalni« intenzivni krajini, možnost odstranitve simbolno pomembnih prvin, manjša prepoznavnost 2 prekinjena kontinuiteta rabe, manjša tradicionalnost	1 sprememba dostopnosti in povezav 2 tvegaje za pojav erozije, večja občutljivost na suše, manj sposobnosti zadrževanja vode 3 manjše rekreacijske možnosti 4 zmanjšana večfunkcionalnost
A.II Vodnogospodarski projekti za kmetijstvo, vključno z namakalnimi in osuševalnimi projekti	1 sprememba zgradbe na večji površini, sprememba prostorskega reda in zmanjšana pestrost, nov krajinski vzorec 2 manjša vidna privlačnost, v primeru novih vodnih teles ti predstavljajo nov poudarek v krajini	1 spremenjen značaj in identiteta, predvsem pri novih vodnih telesih 2 manjša kontinuiteta rabe, poveča se perspektivnost rab, ki koristijo te objekte	1 sprememba dostopnosti in povezav 2 večja odpornost na sušo
A.III Pogozditev, osnivanje gozdne	1 vpliv na zgradbo močno odvisen od okoliške krajine, sprememba prostorskega	1 sprememba značaja krajine	2 sprememba odpornosti na motnje

Tip posega (po Prilogi 1 iz Uredbe o posegih za PVO)	Vpliv na zgradbo krajine (merila):	Vpliv na pomen krajine (merila):	Vpliv na družbene koristi (merila):
	1 Skladnost posega z zgradbo krajine 2 Vpliv na vidno privlačnost	1 Skladnost posega s simbolnim pomenom 2 Vpliv na kontinuiteto rabe in perspektivnost	1 Vpliv na povezljivost in dostopnost 2 Vpliv na odpornost prostora na motnje in prožnost 3 Vpliv na privlačnost za telesne dejavnosti in bivanje 4 Vpliv na večfunkcionalnost
plantaže ali krčitev gozda	reda in krajinske pestrosti, nov krajinski vzorec 2 vplivi odvisni predvsem od kontrasta, ki ga ustvarijo z obstoječo rabo	2 prekinjena kontinuiteta rabe	3 sprememba privlačnosti za telesne dejavnosti 4 sprememba večfunkcionalnosti
A.IV Objekti za intenzivno rejo živali	1 odstranitev krajinskih prvin, sprememba prostorskega reda 2 nov poudarek v krajini	2 manjša kontinuiteta rabe	1 manjša povezljivost in dostopnost, manj kakovostne povezave 3 manjša privlačnost za telesne dejavnosti in bivanje
A.V Ribogojstvo	1 sprememba prostorskega reda, večja krajinska pestrost 2 nov poudarek v krajini	1 sprememba značaja krajine 2 manjša tradicionalnost	1 manjša povezljivost in dostopnost 3 sprememba privlačnosti za telesne dejavnosti
B. Rudarstvo			
B.1 Raziskovanje in pridobivanje ogljikovodikov in	1 manjši prostorski red in manjša usklajenost rabe z naravnimi značilnostmi,	1 slabši simbolni pomen, sprememba značaja proti industrijski krajini	1 manjša povezljivost in dostopnost
B.2 Izkoriščanje jedrskih mineralnih surovin in	zmanjšanje krajinske pestrosti	2 manjša kontinuiteta rabe in zmanjšana perspektivnost	2 manjša odpornost prostora na motnje
B.3 Pridobivanje nafte in zemeljskega plina	2 manjša vidna privlačnost, velika opaznost posegov		3 manjša privlačnost za telesne dejavnosti in bivanje 4 zmanjšana večfunkcionalnost
B.4 Kamnolomi in dnevni kopi	1 neskladnost z zgradbo krajine, manjši prostorski red, manjša usklajenost rabe z naravnimi značilnostmi, manjša krajinska pestrost, nov krajinski vzorec 2 manjša vidna privlačnost, spremembe vedut, moteč in opazen poudarek v krajini	1 slabši simbolni pomen, sprememba značaja proti neprepoznavnemu 2 prekinjena kontinuitete rabe	1 manjša povezljivost in dostopnost 2 manjša odpornost na motnje 3 manjša privlačnost za telesne dejavnosti in bivanje
B.5 Pridobivanje mineralnih snovi pri čiščenju morskega in rečnega dna	2 začasno manjša vidna privlačnost	2 večja perspektivnost	1 začasno manjša povezljivost in dostopnost 3 začasno manjša privlačnost za telesne dejavnosti in bivanje
B.6 Izkoriščanje mineralnih surovin razen B.2, B.3 in B.4	glede na prostorsko pojavnost podobno kot B2., B3 in B4.	glede na prostorsko pojavnost podobno kot B2., B3 in B4.	glede na delovanje podobno kot B2., B3 in B4.

Tip posega (po Prilogi 1 iz Uredbe o posegih za PVO)	Vpliv na zgradbo krajine (merila): 1 Skladnost posega z zgradbo krajine 2 Vpliv na vidno privlačnost	Vpliv na pomen krajine (merila): 1 Skladnost posega s simbolnim pomenom 2 Vpliv na kontinuiteto rabe in perspektivnost	Vpliv na družbene koristi (merila): 1 Vpliv na povezljivost in dostopnost 2 Vpliv na odpornost prostora na motnje in prožnost 3 Vpliv na privlačnost za telesne dejavnosti in bivanje 4 Vpliv na večfunkcionalnost
B.7 Rudarski objekti in rudarska infrastruktura	1 neskladnost z zgradbo krajine, manjši prostorski red manjša usklajenost rabe in naravnih značilnosti in manjša krajinska pestrost 2 manjša vidna privlačnost, poudarki v krajini	1 slabši simbolni pomen, sprememba značaja proti industrijski 2 manjša tradicionalnost in kontinuiteta rabe	1 manjša povezljivost in dostopnost 3 manjša privlačnosti za telesne dejavnosti in bivanje
B.8 Predelava ali odstranjevanje odpadkov, ki nastanejo pri raziskovanju, pridobivanju, bogatenju ali skladiščenju mineralnih surovin in obratovanju kamnolomov	1 neskladnost z zgradbo krajine, manjši prostorski red manjša usklajenost rabe in naravnih značilnosti in manjša krajinska pestrost 2 manjša vidna privlačnost	1 slabši simbolni pomen, sprememba značaja proti industrijski 2 manjša tradicionalnost in kontinuiteta rabe	1 manjša povezljivost in dostopnost 3 manjša privlačnosti za telesne dejavnosti in bivanje
B.9 Površinsko pridobivanje premoga, zemeljskega plina, zemeljskega olja in rud ter bitumenskega skrilavca	1 neskladnost z zgradbo krajine, nov krajinski vzorec, popolna odstranitev krajinskih prvin 2 manjša vidna privlačnost, opazen moteč poseg,	1 slabši simbolni pomen, manjša prepoznavnost, sprememba značaja proti industrijski krajini 2 manjša tradicionalnost in kontinuiteta rabe	1 manjša povezljivost in dostopnost 2 manjša odpornosti na motnje 3 manjša privlačnost za telesne dejavnosti in bivanje 4 zmanjšanje večfunkcionalnosti na monofunkcionalno krajino
C Predelovalne dejavnosti (glej G.I, če gre tudi za urbanistični poseg oz. G.II, če gre za graditev objektov)			
C.I Živilskopredelovalna industrija in proizvodnja krmil in	odvisno od objekta (G.I, G.II)	odvisno od objekta (G.I, G.II)	3 manjša privlačnost za telesne dejavnosti, bivanje, delo, druženje
C.II Tekstilna, gumarska, usnjarska, lesna in papirna industrija in			
C.III Kemična industrija in ravnanje s kemijski proizvodi in			
C.IV Proizvodnja iz mineralnih snovi in			
C.V Proizvodnja kovin in kovinskih izdelkov			
D Energetika			

Tip posega (po Prilogi 1 iz Uredbe o posegih za PVO)	Vpliv na zgradbo krajine (merila):	Vpliv na pomen krajine (merila):	Vpliv na družbene koristi (merila):
D.I Fosilna goriva	1 manjši prostorski red, manjša usklajenost rabe z naravnimi značilnostmi, manjša krajinska pestrost 2 manjša vidna privlačnost, izrazit poudarek v krajini	1 slabši simbolni pomen, sprememba značaja proti industrijskemu/energetskemu, sprememba prepoznavnosti 2 manjša kontinuiteta rabe	1 manjša povezljivost in dostopnost 3 manjša privlačnost za telesne dejavnosti in bivanje 4 zmanjšana večfunkcionalnost
D.II Jedrska energija	1 manjši prostorski red, manjša usklajenost rabe z naravnimi značilnostmi, manjša krajinska pestrost 2 manjša vidna privlačnost, izrazit poudarek v krajini	1 sprememba značaja proti industrijskemu/energetskemu, sprememba prepoznavnosti 2 manjša kontinuiteta rabe	1 manjša povezljivost in dostopnost 3 manjša privlačnost za telesne dejavnosti in bivanje 4 zmanjšana večfunkcionalnost
D.III Obnovljivi viri energije	1 sprememba krajinske zgradbe, večja krajinska pestrost, neskladnost z merilom prostora 2 manjša vidna privlačnost, izrazit poudarek v krajini, zelo velika vidnost in opaznost (vetrnice), izrazit poudarek, sprememba vedut. Za HE glej tudi A.II.	1 manjša tradicionalnost, sprememba značaja proti energetskemu, sprememba prepoznavnosti Za HE glej tudi A.II.	1 sprememba povezljivosti in dostopnosti 2 sprememba odpornosti 3 sprememba privlačnosti za telesne dejavnosti in bivanje Za HE glej tudi A.II.
D.IV Prenos energije	1 neskladnost s krajinsko zgradbo, razdelitev celovitih območij, sprememba krajinske pestrosti 2 manjša vidna privlačnost	2 sprememba značaja proti energetskemu	3 manjša privlačnost za telesne dejavnosti in bivanje
E Okoljska infrastruktura			
E.I Odpadki in odpadne vode	1 manjši prostorski red, manjša krajinska pestrost, nov krajinski vzorec 2 manjša vidna privlačnost	1 sprememba značaja proti industrijski krajini 1 manjša kontinuiteta rabe	1 manjša povezljivost in dostopnost 2 manjša odpornost na motnje 3 manjša privlačnost za telesne dejavnosti in bivanje 4 manjša večfunkcionalnost
E.II Upravljanje voda in oskrba s pitno vodo	1 sprememba prostorskega reda, sprememba krajinske pestrosti 2 manjša vidna privlačnost	1 sprememba značaja predvsem pri zaježitvah/zadrževalnikih/regulacijah sprememba značaja, prepoznavnosti 2 manjša kontinuiteta rabe	1 manjša povezanost in dostopnost 3 sprememba privlačnosti za telesne dejavnosti in bivanje

Tip posega (po Prilogi 1 iz Uredbe o posegih za PVO)	Vpliv na zgradbo krajine (merila):	Vpliv na pomen krajine (merila):	Vpliv na družbene koristi (merila):
	1 Skladnost posega z zgradbo krajine 2 Vpliv na vidno privlačnost	1 Skladnost posega s simbolnim pomenom 2 Vpliv na kontinuiteto rabe in perspektivnost	1 Vpliv na povezljivost in dostopnost 2 Vpliv na odpornost prostora na motnje in prožnost 3 Vpliv na privlačnost za telesne dejavnosti in bivanje 4 Vpliv na večfunkcionalnost
F Prometna infrastruktura			
F.1 Daljinske železniške proge mednarodnega ali nacionalnega pomena in	1 razdelitev celovitih območij, sprememba krajinske pestrosti	1 sprememba značaja	1 manjša povezanost, dostopnost 3 manjša privlačnosti za telesne dejavnosti in bivanje
F.2 Tramvajske proge, nadzemne in podzemne železnice, viseče ali podobne proge posebne vrste, namenjene izključno ali večinoma za prevoz potnikov	2 manjša vidna privlačnost		
F.3 Železniška ranžirna ali tovorna postaja in	1 manjši prostorski red, manjša krajinska pestrosti	2 manjša kontinuiteta rabe	1 manjša povezanost, dostopnost 3 manjša privlačnost za telesne dejavnosti in bivanje
F.4 Terminali za intermodalni pretovor blaga in logistični centri	2 manjša vidna privlačnost		
F.5 Gradnja avtocest in hitrih cest in	1 neskladnost z zgradbo krajine, manjši prostorski red, razdelitev celovitih območij,	1 manjša prepoznavnost, sprememba značaja	1 manjša povezanost, dostopnost 3 manjša privlačnosti za telesne dejavnosti in bivanje
F.6 Gradnja novih cest s štirimi ali več pasovi, nova razvrstitev pasov ali širitev obstoječe ceste	2 manjša vidna privlačnost	3 manjša kontinuitete rabe in perspektivnost	
F.7 Glavne in regionalne ceste			
F.8 Letališča	1 manjši prostorski red, manjša usklajenost rabe z naravnimi značilnostmi, manjša krajinska pestrost, nov krajinski vzorec 2 manjša vidna privlačnost	1 sprememba značaja, večja prepoznavnost 2 manjša tradicionalnost, sprememba kontinuitete rabe	1 manjša povezanost in dostopnost 3 manjša privlačnost za telesne dejavnosti in bivanje 4 manjša večfunkcionalnost
F.9 Plovne poti, pristanišča in objekti za plovbo po celinskih vodah in	1 neskladnost z zgradbo obale, manjši prostorski red, sprememba krajinske pestrosti, nov krajinski vzorec	1 večja prepoznavnost, sprememba značaja obale 2 manjša kontinuiteta rabe in perspektivnost	1 sprememba povezanosti, dostopnosti 2 manjša odpornost in prožnost 3 manjša privlačnost za telesne dejavnosti in bivanje
F.10 Pristanišča za mednarodni in/ali domači javni promet ter druga pristanišča	2 manjša vidna privlačnost		
G Urbanizem in gradbeništvo			

Tip posega (po Prilogi 1 iz Uredbe o posegih za PVO)	Vpliv na zgradbo krajine (merila):	Vpliv na pomen krajine (merila):	Vpliv na družbene koristi (merila):
	1 Skladnost posega z zgradbo krajine 2 Vpliv na vidno privlačnost	1 Skladnost posega s simbolnim pomenom 2 Vpliv na kontinuiteto rabe in perspektivnost	1 Vpliv na povezljivost in dostopnost 2 Vpliv na odpornost prostora na motnje in prožnost 3 Vpliv na privlačnost za telesne dejavnosti in bivanje 4 Vpliv na večfunkcionalnost
G.I Urbanistični posegi	1 sprememba prostorskega reda, sprememba krajinske pestrosti, nov krajinski vzorec 2 spremenjene vedute	1 sprememba simbolnega pomena, sprememba prepoznavnosti, značaja 2 sprememba kontinuitete rabe	1 sprememba povezanosti in dostopnosti 2 manjša odpornost 3 sprememba privlačnosti za telesne dejavnosti in bivanje 4 sprememba večfunkcionalnosti
G.II Graditev objektov	1 sprememba prostorskega reda, sprememba krajinske pestrosti, nov krajinski vzorec 2 spremenjene vedute, novi poudarki	1 sprememba simbolnega pomena, značaja 2 sprememba kontinuitete rabe	1 manjša povezanost, dostopnost 2 manjša odpornost 3 sprememba privlačnosti za telesne dejavnosti in bivanje 4 sprememba večfunkcionalnosti
H Turizem, šport in rekreacija			
H.1 Smučišče in tekaške proge, ki zahtevajo krčitev gozda ali drugo trajno spremembo rabe zemljišča H.3 Smučarska skakalnica	1 sprememba prostorskega reda, večja krajinska pestrost 2 sprememba vidne privlačnosti, večja odprtost krajine	1 sprememba simbolnega pomena, sprememba značaja krajine 2 manjša kontinuiteta rabe	1 sprememba povezanosti in dostopnosti 2 manjša odpornost prostora na motnje 3 sprememba privlačnosti za telesne dejavnosti in bivanje 4 sprememba večfunkcionalnosti
H.2 Stalne žičniške naprave	1 neskladnost z zgradbo krajine, manjši prostorski red, manjša usklajenost rabe z naravnimi značilnostmi, sprememba krajinske pestrosti 2 manjša vidna privlačnost	1 sprememba simbolnih pomenov in značaja krajine 3 manjša kontinuiteta rabe	1 večja povezanost in dostopnost 3 sprememba privlačnosti za telesne dejavnosti
H.4 Naprava ali objekt, namenjen odvzemu vode za umetno zasneževanje	1 manjši prostorski red, manjša usklajenost rabe z naravnimi značilnostmi, večja krajinska pestrost 2 spremenjena vidna privlačnost	1 sprememba simbolnih pomenov in značaja krajine 2 manjša kontinuiteta rabe	1 manjša povezljivost in dostopnost 2 večja odpornost prostora na motnje
H.5 Športno, turistično pristanišče (marina) ali krajevno pristanišče, vključno z lokalnimi privezi za male ribiče	1 neskladnost z zgradbo obale, manjši prostorski red, sprememba krajinske pestrosti, nov krajinski vzorec 2 manjša vidna privlačnost	1 večja prepoznavnost, sprememba simbolnih pomenov in značaja obale 2 manjša kontinuiteta rabe in perspektivnost	1 sprememba povezanosti, dostopnosti 2 manjša odpornost in prožnost 3 sprememba privlačnosti za telesne dejavnosti in bivanje

Tip posega (po Prilogi 1 iz Uredbe o posegih za PVO)	Vpliv na zgradbo krajine (merila): 1 Skladnost posega z zgradbo krajine 2 Vpliv na vidno privlačnost	Vpliv na pomen krajine (merila): 1 Skladnost posega s simbolnim pomenom 2 Vpliv na kontinuiteto rabe in perspektivnost	Vpliv na družbene koristi (merila): 1 Vpliv na povezljivost in dostopnost 2 Vpliv na odpornost prostora na motnje in prožnost 3 Vpliv na privlačnost za telesne dejavnosti in bivanje 4 Vpliv na večfunkcionalnost
H.6 Počitniško, apartmajsko ali vikend naselje, hoteli zunaj urbanih območij in z njimi povezani posegi	1 neskladnost s krajinsko zgradbo, manjši prostorski red, sprememba krajinske pestrosti, manjša usklajenost rabe z naravnimi značilnostmi, nov krajinski vzorec 2 manjša vidna privlačnost	1 slabši simbolni pomen, sprememba značaja krajine 3 manjša kontinuiteta rabe	1 manjša povezanost, dostopnost 2 manjša odpornost prostora na motnje 3 sprememba privlačnosti za telesne dejavnosti in bivanje 4 sprememba večfunkcionalnosti
H.7 Stalna območja za kampiranje in postavljanje počitniških prikolic (kampi)	1 manjši prostorski red, manjša krajinska pestrost 2 manjša vidna privlačnost	1 sprememba simbolnih pomenov in značaja	1 manjša povezanost, dostopnost 3 sprememba privlačnosti za telesne dejavnosti in bivanje 4 sprememba večfunkcionalnosti
H.8 Športna dvorana ali igrišče H.9 Tematski, adrenalinski ali zabaviščni parki	1 sprememba prostorskega reda, sprememba krajinske pestrosti 2 manjša vidna privlačnost, nov poudarek	1 sprememba simbolnih pomenov in značaja krajine 2 manjša kontinuiteta rabe	1 manjša povezanost, dostopnost 3 večja privlačnosti za telesne dejavnosti in bivanje 4 manjša večfunkcionalnost
H.10 Igrišče za golf	1 sprememba prostorskega reda, sprememba krajinske pestrosti 2 sprememba vidne privlačnosti	1 sprememba simbolnih pomenov in značaja krajine 2 manjša kontinuiteta rabe	1 manjša povezanost, dostopnost 2 manjša odpornost prostora 3 večja privlačnosti za telesne dejavnosti in bivanje 4 manjša večfunkcionalnost
H.11 Stalna dirkalna ali preizkusna proga za motorna vozila ali poligon varne vožnje	1 neskladnost z zgradbo krajine, manjši prostorski red, manjša usklajenost rabe z naravnimi značilnostmi, manjša krajinska pestrost 4 manjša vidna privlačnost	1 sprememba simbolnih pomenov in značaja krajine 3 manjša kontinuiteta rabe	1 manjša povezanost in dostopnost 2 manjša odpornost prostora na motnje 3 manjša privlačnost za telesne dejavnosti, bivanje, delo, druženje